

ZAGADNIENIA SPOŁECZNE

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna
w Białymstoku

1 (9) 2018

ZAGADNIENIA SPOŁECZNE

Nr 1 (9) 2018

RECENZENT NAUKOWY TOMU

Dr hab. Lech Chojnowski

RADA NAUKOWA

Dr Janusz Bryk

Doc. PaedDr. Radmila Burkovičová, Ph.D., Czechy

Dr hab. Małgorzata Dajnowicz

Doc. kand. nauk Alicja Danilenko, Białoruś

Prof. zw. dr hab. Ewa Drozda-Senkowska

PaedDr. Miroslava Gašparová, Ph.D., Słowacja

Prof. dr Bogusław Grużewski, Litwa

Dr hab. Henryka Ilgiewicz, Litwa

Dr Marek Jasiński

Dr hab. Katarzyna Klimkowska

Doc. dr Annika Lall, Estonia

Prof. zw. dr hab. Katarzyna Laskowska

Dr hab. Larysa Leszczenko

Prof. dr Henryk Malewski, Litwa

Prof. zw. dr hab. Bożena Matyjas

Doc. dr Elita Nimande, Łotwa

Dr hab. Inetta Nowosad

Prof. zw. dr hab. Wiesław Pływaczewski

Doc. kand. nauk Elena Popowa, Rosja

PhD. Michał Shepitko, Ukraina

Dr Zbigniew Siemak

Doc. PhDr. František Škvrnda, CSc., Słowacja

Dr hab. Bolesław Sprengel

Prof. zw. dr hab. Mirosław J. Szymański

ThDr. Józef Szymeczek, Dr., Czechy

KOLEGIUM REDAKCYJNE

Redaktor Naczelny

Dr hab. Małgorzata Jagodzińska

Sekretarz

Dr Grażyna Kędzierska

Redaktor językowy

Dr Tatiana Aniskevich

Doc. PaedDr. Zlatica Huřová, Ph.D.

Mgr Dorota Kwiatkowska-Bagniuk

Redaktor statystyczny

Rafał Rafałko

Redaktor tematyczny

Dr Marek Strzoda

Dr Agata Jacewicz

Dr Hanna Hamer

Czasopismo *Zagadnienia Społeczne* ISSN 2353-7426

jest indeksowane w bazach:

Polska Bibliografia Naukowa/POL-Index

Index Copernicus International Journals Master List

ICV 2016 = 35,87 ICV 2017 = 79,65

Inne bazy: Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny (NUKAT), ARIANTA

SPIS TREŚCI

STUDIA I MATERIAŁY

9

PhD. Svetlana Sokolova

The Security in Modern Society:

Innovation Policy and State Regulation

Bezpieczeństwo w nowoczesnym społeczeństwie:
polityka innowacyjna i regulacyjna państwa

18

Виталий Александрович Хроколов

Безопасность современной личности:

информационно-психологические угрозы

Safety of the Contemporary Individual:

Information-Psychological Threats

Bezpieczeństwo współczesnego człowieka:
zagrożenia informacyjno-psychologiczne

26

Płk mgr Bogdan Sowa

Kompetencje żołnierzy zawodowych

wobec współczesnych wyzwań i zagrożeń

Competence of professional soldiers

against contemporary challenges and threats

39

PaedDr. Ľubica Gerová, PhD.

Pohľad na matematickú gramotnosť budúcich
učiteľov primárneho vzdelávania
A look of the Mathematical Skills
of Candidates for Early School Education Teachers
Spojrzenie na umiejętności matematyczne
kandydatów na nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej

53

PaedDr. Miroslava Gašparová, PhD.

Regionálne prvky v obsahu primárneho vzdelávania
Regional Elements in Early School Education Content
Elementy regionalne w zakresie edukacji wczesnoszkolnej

Z BADAŃ

63

Dr hab. Henryka Ilgiewicz

Polskie stowarzyszenia służby domowej w Wilnie w I połowie XX w.
Polish Associations for Female Household Servants in Wilno
in the First Half of the 20th Century

78

Dr Grażyna Kędzierska

Kobiety o bezpieczeństwie żywności
Food Safety in Female Students' Assessment

STUDENCKIE DOCIEKANIA NAUKOWE

99

Mgr Agnieszka Łazuk-Godlewska

Cechy osobowości i poziom motywacji
a odgrywanie ról teatralnych w percepcji aktorów
oraz osób przygotowujących się do zawodu aktora
The Relationship Between Personality Traits
and the Level of Motivation in the Perception of Actors
and People Preparing for an Acting Career

RECENZJE

121

Dr hab. Małgorzata Jagodzińska

Elżbieta Buchcic,

*Świętokrzyskie środowisko przyrodnicze
jako wartość edukacyjno-kulturowa,*

Uniwersytet Jana Kazimierza, Kielce 2017, ss. 314.

ISBN 978-83-7133-696-6

Elżbieta Buchcic,

*Świętokrzyskie natural environment
as an educational and cultural value,*

Uniwersytet Jana Kazimierza, Kielce 2017, 314 p.

ISBN 978-83-7133-696-6

125

*Dr Hanna Hamer*Małgorzata Kossowska, Ewa Szumowska, Paulina Szwed,
Tolerancja w czasach niepewności, Smak Słowa, Sopot 2018, ss. 294.

ISBN 9788365731623

Małgorzata Kossowska, Ewa Szumowska, Paulina Szwed,
Tolerance in times of uncertainty, Smak Słowa, Sopot 2018, 294 p.

ISBN 9788365731623

131

Dr Andrzej Puliński

Piotr Zychowicz,

Skazy na pancerzach. Czarne karty epopei żołnierzy wyklętych,
Dom Wydawniczy REBIS, Poznań 2018, ss. 424.

ISBN 978-83-8062-289-0

Piotr Zychowicz

Stained armour. The black history of cursed soldiers,
REBIS Publishing House, Poznań 2018, 424 p.

ISBN 978-83-8062-289-0

KOMUNIKATY

143

Dr Zbigniew Siemak

Ogólnopolska konferencja naukowa:
Stulecie resortu spraw wewnętrznych w Polsce 1918–2018,
Olsztyn, 16-17 lutego 2018

150

Dr Grażyna Kędzierska

Konferencja Naukowa:
Udział Policji oraz innych służb i instytucji
w ochronie infrastruktury krytycznej państwa
w dobie niesymetrycznych zagrożeń.
Diagnoza i perspektywy,
Wyższa Szkoła Policji,
Szczycno, 18 lutego 2018

155

Dr Hanna Hamer

Międzynarodowa Konferencja:
Between Narcissism and Entitlement:
Self-Enhancement in a Cross-Cultural Perspective
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego,
Warszawa, 4-6 kwietnia 2018

158

Dr Zbigniew Siemak

V Międzynarodowa Interdyscyplinarna Konferencja Naukowa:
Setna rocznica rozpadu imperiów.
Państwa narodowe a kwestia mniejszości narodowych w Europie
(aspekty historyczne, społeczno-polityczne, prawne i kulturowe)
Stowarzyszenie Naukowców Polaków Litwy,
Wilno, 18-19 kwietnia 2018

175

Dr hab. Małgorzata Jagodzińska

I Kongres Naukowy NWSP

Człowiek w dobie współczesnych wyzwań i zagrożeń
Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku,
Majątek Howieny, 10-11 maja 2018

178

Dr Marek Strzoda

IV Krajowa Konferencja Naukowa z cyklu:
„Społeczeństwo, gospodarka, siły zbrojne
– wyzwania dla bezpieczeństwa i rozwoju”,
Warszawa, 20 września 2018

O AUTORACH

183

Noty

ZASADY PUBLIKOWANIA

189

Wymogi edytorskie
Редакционные требования

196

Recenzowanie tekstów
Рецензирование материалов

PhD. Svetlana Sokolova

National Academy of Science of Belarus in Minsk, Belarus

THE SECURITY IN MODERN SOCIETY: INNOVATION POLICY AND STATE REGULATION

Abstract

A low level of innovativeness in society perpetuates low innovation and investment needs of the economy, creates a direct threat to its security. Securities of all public life spheres (economic, political, social and spiritual) are interrelated and interact actively. Currently in Europe, innovation development process involves several essential points: a number of enterprises engaged in innovation activities is growing; consumer demand strengthens the cooperation between producers and consumers and the competitiveness of national and global markets is believed to stimulate innovation processes. The transformation of the traditional economy into the innovation economy will lead to science becoming a primary productive power, and education will transform into a system for reproduction of the main productive powers that will determine the future effectiveness of security.

Keywords: security management • innovation development • innovation management system • innovative development models • state innovation policy • innovation economy

**BEZPIECZEŃSTWO W NOWOCZESNYM SPOŁECZEŃSTWIE:
POLITYKA INNOWACYJNA I REGULACYJNA PAŃSTWA**

Streszczenie

Niski poziom innowacyjności społeczeństwa utrwała niskie potrzeby inwestycyjne w gospodarce i stwarza bezpośrednie zagrożenie dla jej bezpieczeństwa. Bezpieczeństwo we wszystkich sferach życia publicznego (ekonomicznego, politycznego, społecznego i duchowego) jest ze sobą powiązane i aktywnie współdziała. Obecnie w Europie sposób rozwoju innowacji obejmuje kilka istotnych aspektów: rośnie odsetek przedsiębiorstw zaangażowanych w działalność innowacyjną, popyt konsumpcyjny wzmacnia współpracę między producentami i konsumentami, a konkurencyjność rynków krajowych i globalnych stymuluje proces innowacji. Przekształcenie tradycyjnej gospodarki w gospodarkę innowacyjną doprowadzi do tego, że nauka stanie się podstawową siłą produkcyjną, a edukacja przekształci się w system reprodukcji głównych mocy wytwórczych, który określi przyszłą skuteczność bezpieczeństwa.

Słowa kluczowe: zarządzanie bezpieczeństwem • rozwój innowacji • system zarządzania innowacjami • innowacyjne modele rozwoju • państwowa polityka innowacyjna • gospodarka innowacyjna

* * *

Exploring the conceptual approaches to security management, it is necessary to focus special attention on innovation policy as a form of state regulation of public life in general and the security sphere – in particular. At present, innovation grasps the social space and social relations more widely and deeply and apparently to a large extent determines them. The dynamic transformation of the relations itself creates uncertainty in the society, disrupts the mechanisms of self-regulation. In general, the presence of certain risks and uncertainties is always accompanied by social development and apparently is an immanent feature of the social innovation (as a rule without risks it turns out to be a «stagnation»). Meanwhile innovation can occur both spontaneously and organized, so it becomes increasingly difficult and often impossible for state and political system to distinguish not only the positive and negative social

innovation, but also to manage them [1, p. 16 – 17]. In the current international practice, the concept of «innovation» has expanded and now includes new organizational processes associated with the production and sale of products and services [2, p. 12].

National security of all public life spheres is interrelated and interacts actively (economic, political, social and spiritual). Let me note one more important peculiarity of social innovations. The fact is that, the state while searching for opportunities to carry out its activities more effectively can and should itself become a source (of course not the only one) of social innovations. The reason for this lies in the objective importance of political decisions for the innovatively transforming society [3, p. 121].

I think if the supreme authorities do not trigger innovations, it gives a social initiative to other socio-political actors. Just elite groups are able to comprehend the necessity of social and political importance of innovations (which, as a rule, are not always taken positively by the majority of community) [4, p. 15]. These are the best representatives of the political elite, who can and should, as professor O. Kryshtanovskaya notes, not only control the resources, but also offer alternatives of social development [5, p. 109 – 110]. I think the politicians, referring to the innovative development, yet keep in mind the change in mindset and actions of public authorities, the change of community in the direction away from the traditional to innovative. However, for community by itself the word «innovation» does not mean anything. So again, I emphasize that now we need positive political innovation on the top that is coming from the political system of society that can eliminate the possibility of radical changes and crises. As a rule, all other (non-political) innovations are put forward by other subjects: social, economic and authority should not impede their emergence, development and implementation, but do everything to facilitate and encourage them. Several points of view exist on this matter. For example, according to the researcher, A. D. Artamonov, state innovation policy is an integral part of the state

policy, guided with respect to the appropriate priorities established by state authorities.

State innovation policy is implemented with the help of interrelated economic, regulatory and other mechanisms of state support of competitive enterprises [6, c. 30]. Perhaps, such definition is difficult for understanding and apparently it is fairly narrow because this policy is unlikely to be reduced to various supports of competitive enterprises.

In the work «Innovation priorities of the state», the authors define qualitative innovation policy as an effective protection of intellectual property rights, the sufficiency of tax credits, state subsidies for research and development in private sector, the effectiveness of state regulation among competitors [7, p. 34].

This definition is dominated by economic issues, but quite clearly shows the role of the state that is up to date for modern society. Researchers I.P. Denisova, L.R. Klinovenko, A.V. Shcherbina believe that state innovation policy is a goal of state in the field of science, engineering and technology, as reflected in national research, innovation programs, plans, as you can see, goal setting is the key point in this definition, and is realized in specific documents.

Participants of the round table «Problems of legal regulation of public policy on nanotechnology development» see that the main task of the state in innovation sphere consists in shaping of the perspective of home products' sales market, in creation of the state mechanism with the task of turning scientific research into a commercial marketable means, in creation of future guaranteed market sales of science-based home products [8, p. 59]. To my mind this definition is principally economic.

At the same time, important relationships between science (scientific researches) and its commercial customers (market) are recorded there. Apparently, development and implementation of these rules are the essence of the state innovation policy. The Russian Federation legislative and executive authorities are paying particular attention to improving of the methods and criteria for state regulation of innovation activity, scientific and technological progress accelerating and innovation development. Apparently, innovation development (innovation component of

security) truly involves a complex mix of scientific and technological progress, effective industrial policy and practical implementation of scientific and technical developments. However, some definitions of these terms have not been formulated and their correlation with each other has not been established. In this document the concept of «national innovation system» has not been expressed, as well as innovation activity management system has not been defined. Attention is drawn to the fact that in the scientific literature a lot of concepts that define the state regulation of innovation processes are used, but very little attention is paid to economic entities, which are involved in innovations. This is probably due to the fact that after a period of market reforms authorities still prefer to operate in the economy generally by means of state (as opposed to market) regulation. It should be noted that, in general there is the desire of the authorities to promote innovation processes, to support them financially and legally within the specific programs and in certain development areas. Generally, it's agreed as an erroneous decision, that market self-regulation should be based only on the innovation activity development in the country. However, current state participation in the innovation activities development carried out at the level of legal regulation (by the way, insufficiently) and in the form of new elements of state institutional structure generation.

After analyzing the basic innovation activity laws of the Russian Federation, it must be noted, that the following moments, that need to be improved, can be articulated: planned deliverables of innovations are not legally defined, that does not allow formulating aims and objectives of innovation properly, especially in the field of security; criteria of assessing of the realism of previously set innovation activity goals are not defined; the lack of formal performance criteria of innovation activity reduces the effectiveness of existing institutional system of innovation activity state support; parliament and the supreme executive authority haven't defined the criteria for evaluating of the budget expenditures effectiveness based on the specificity of innovation activity; criteria for assessing the quality of budget and socio-economic innovation activity management are also not

developed; creation of the effective strategic system of innovation activity management is not allocated at the legislative level as a focal issue of state management.

The conclusion is that, applications for the elimination of the administrative system of the state innovation management have not yet led to the creation of new effective innovation management system. Recognized all over the world main national science achievements were made in the past – in the context of rather tough state management of innovative activities and the planned economy. Of course, in the recent years there have been some changes in the Russian society, both in practical activity of various economic entities and in economic development strategies. Experts believe that the accelerated development of nonprofit sphere and nonprofit sphere of economic activity is becoming the hallmark of new innovation economy. This particular economic development is essentially innovative. Within scientific studies on economics innovations are far more frequently associated with the investments and / or technological innovations, rather than with the new information technologies. They noted that Russia needs a new way to train personnel for market economy and a low level of innovation development of Russian society perpetuates low innovation and investment needs of the economy, creates a direct threat to its national security [9, p. 13].

Defining the differences between business strategies and economic development of state Russian society, it should be emphasized that business, aiming for a quick and maximum profit, needs a system of constant innovation activity. Business takes a risk, constantly introduces innovations, focuses on performance, and learns from mistakes, highlighting the need for profitable achievements. This strategy is useful for many enterprises from state economic sector. However, state economy, declaring innovation policy, yet cannot avoid a routine activity, and usually is more focused on the activity itself rather than on the results. State economy operates the interests of the structure, avoids mistakes and punishes executors for errors appearance as a whole avoiding any risk. However, this situation is not quite the same among all countries. For example,

currently in Europe the way of innovation development involves several essential points. First, proportion of enterprises engaged in innovation activities is increasing.

Secondly, the study of consumer demand strengthens the cooperation between producers and consumers. Thirdly, it is believed that the competitive pressure of national and global markets stimulates innovation process [10, p. 41 – 42]. Earlier and now in European countries and in the USA business sector is the most important segment of the national innovation systems [11, p. 81]. If to extend the European way of innovation development to Russian conditions, private sector still remains obviously underdeveloped in Russia, the government often interferes the competition, intellectual property protection is not effectively organized. One of the problems of the Russian Federation is the problem of implementation, that is, the perception of market innovations, and not the organization and conduct of any certain scientific developments. It is believed, that monetary and departmental innovation nature, as well as declarative nature, short period cover, patchy character and isolation from the economic policy are the main features of innovation policy [12, p. 111].

Three types of scientific and innovative development models of industrialized countries are known for modern scientific idea [13, p. 22 – 23].

The first model is focused on leadership in science, the implementation of major targeted projects, and the national coverage of all stages of the scientific-industrial cycle.

The second model is focused on the spreading of innovations through the creation of fertile environment; streamlining the entire structure of the economy, (this model is common to Germany, Sweden, and Switzerland).

The third model assumes the stimulation of innovation through the development of innovation infrastructure, ensuring the susceptibility of the national economy to the achievements of world scientific and technological progress, various sectors coordination among in the field of science and technology. Despite that the definition of the model looks so easy, however, it turns out that different scholars have different points of view

both on its innovative potential and prospects of development, but it is unlikely, that the military-industrial or energy-producing systems created during the Soviet time can be the basis for the so-called innovation «leap». To sum up, I will add, that business in Russia can and should become a full member of the innovation economy, especially at the stage of innovation and state regulation of security. In this case, the primary role in the process of innovation policy formation and implementation should be reserved to the supreme authority and organs of the state. The transformation of traditional economy into innovation, including by privatization, will lead to the fact that science will become a primary productive power, and education will transform into a system for reproduction of the main productive powers, that will determine the future effectiveness of security [14].

Bibliography

1. Brega, A.V. Political risk in ensuring of military security. M., 2007. P. 5-6, 9-10, 16-17.
2. Nikolayev, A.V. Evaluation and efficiency mechanism of innovation use: Thesis. ... PhD in Economy. M., 2006. P. 12.
3. Runov, A. V. Peculiarities of the communicative environment in the models of information society. M., 2003. P. 116-121.
4. Innovation training of state service personnel / Under the general editorship of V.L. Romanov, L.A. Vasilenko. M., 2006. P. 15.
5. Kryshchanovskaya, O. The Russian elite anatomy. M., 2004. P. 109-110.
6. Artamonov, A.D. Innovation policy in Russia: the mechanism of implementation. St. Petersburg., 2005. P. 30.
7. State innovation priorities / Managing editors A.A. Dynkin, N.I. Ivanova. M., 2005. P. 34.
8. Round table proceedings «Problems of legal regulation of public policy on nanotechnology development of the Russian Federation» (Transcript). M., 2005. P. 59.
9. Tsirenschikov, V. S. Europe: trends of innovation development. M., 2004. P. 13.
10. State innovation priorities / Managing editors A.A. Dynkin, N.I. Ivanova. M., 2005. P. 41 – 42.

11. Ivanova, N.I. National innovation systems. M., 2002. – P. 81.
12. Innovation potential of Russia: problems of use activation / Ed. T.P. Nikolaeva, E.M. Korostyshevskaya, A.V. Butuhanova others., St. Petersburg, 2007. P. 111.
13. Artamonov, A. D. Innovation Policy in Russia: the mechanism of implementation. St. Petersburg., 2005. P. 22 – 23.
14. See: Sokolova, S. N. The ontology of security and humanistic modernization of contemporary society // Bulletin of the Poleskie state University. A series of public Humanities. 2017, № 1. P. 35 – 48; Sokolova, S. N. The spiritual security of the society and culture of the modern person // Bulletin of the Poleskie state University. Series of social Sciences and Humanities. 2017, № 1. P. 48 – 57; Sokolova, S.N. The safety culture of modern society and axiological personality matrix // Bulletin of the Poleskie state University. Series of social Sciences and Humanities. 2017, № 1. P. 66 – 73. <http://lib.psunbrb.by/bitstream/112/7895/1/8.pdf>.

Виталий Александрович Хроколов

*Университет гражданской защиты МЧС Республики Беларусь,
г. Минск, Республика Беларусь*

БЕЗОПАСНОСТЬ СОВРЕМЕННОЙ ЛИЧНОСТИ: ИНФОРМАЦИОННО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ УГРОЗЫ

Резюме

Активное развитие информационных технологий, информатизация общественных отношений в современном обществе ведут к увеличению потребности в информационном взаимодействии между отдельными личностями, социальными группами и государствами. В связи с этим в современном мире актуализируются вопросы, связанные со сферой безопасности личности, общества и государства, а обеспечение информационной безопасности становится глобальной проблемой.

Ключевые слова: коммуникация • информационные процессы • информатизация • информационное воздействие • информационно-психологическая угроза • информационная безопасность • информационная культура • система ценностей личности

SAFETY OF THE CONTEMPORARY PERSONITY: INFORMATION-PSYCHOLOGICAL THREATS

Abstract

The dynamic development of information technologies and the informatization of public relations in contemporary society leads to an increase in the demand for information links between individuals, social groups and countries. Therefore, the issue of the security of the individual, society and the state is essential, and ensuring information security becomes a global problem.

Keywords: communication • information processes • informatization • information impact • information and psychological threat • information security • information culture • the system of personal values

BEZPIECZEŃSTWO WSPÓŁCZESNEGO CZŁOWIEKA: ZAGROŻENIA INFORMACYJNO-PSYCHOLOGICZNE

Streszczenie

Dynamiczny rozwój technologii informacyjnych oraz informatyzacja public relations we współczesnym społeczeństwie prowadzi do wzrostu zapotrzebowania na łącza informacyjne między jednostkami, grupami społecznymi i państwami. W związku z tym istotna jest kwestia bezpieczeństwa jednostki, społeczeństwa i państwa, a zapewnienie bezpieczeństwa informacyjnego staje się problemem globalnym.

Słowa kluczowe: komunikacja • procesy informacyjne • informatyzacja • wpływ informacji • informacja i zagrożenie psychologiczne • bezpieczeństwo informacji • kultura informacji • system wartości osobistych

* * *

Современное общество – это общество взаимодействия, а взаимодействие невозможно представить без коммуникации. Коммуникация сегодня является основополагающей составляющей любого взаимодействия. В тоже время сегодня происходит трансформация классической формы коммуникации. Это связано, прежде всего, с активным развитием информационных технологий, а, следовательно, одной из определяющих тенденций социума является активная информатизация общественных отношений. Информационные процессы занимают центральное место в выработке и осуществлении управленческих решений практически во всех без исключения сегментах деятельности общества. Следствием этих факторов является увеличение потребности в информационном взаимодействии как между отдельными личностями, так и социальными группами, современными государствами.

Активная информатизация создает условия свободного доступа практически к любой информации. С одной стороны,

это многократно расширяет возможности в оперативности и доступности получения информации, а, с другой стороны, необходимо понимать, что информационные ресурсы, технологии могут использоваться не только в прогрессивных целях, но и для достижения социально-политического, экономического, духовного, военного превосходства (давления, угрозы), что характерно как для государства и общества в целом, так и для отдельной личности.

Поэтому необходимо акцентировать внимание на том, что, во-первых, в процессе глобализирующегося социального пространства и перехода большого потока информации в цифровую форму актуализируются вопросы, связанные со сферой безопасности и культурой личности.

Во-вторых, непрекращающаяся борьба за информационное превосходство тех или иных социально-политических сил осуществляется через целенаправленное воздействие на личность как основополагающую константу современного общества.

В-третьих, влияние информации на социум может быть исключительно сильным, способным привести к самым серьезным деформациям индивидуального и общественного сознания, более того, стать побудительным мотивом к девиантному, антисоциальному поведению, а также провоцировать широкомасштабные действия деструктивного характера, связанные с нарушением общественного порядка. Именно поэтому обеспечение информационной безопасности в современном мире становится глобальной проблемой, затрагивающей фундаментальные интересы личности, общества и государства. Личность, как основа социальной системы, особенно уязвима, так как информационно-психологическое давление (угрозы) оказывают влияние на психическое здоровье личности, и, следовательно, информационное насилие и деструктивная коммуникация, несомненно, будет составлять содержание информационно-психологических угроз безопасности личности [1, с. 19].

В данном случае угрозами информационно-психологического характера, а также деструктивного воздействия на личность будут выступать силы или та часть

информационного общества, которая по различным причинам будет представлять искаженную либо заведомо недостоверную информацию, благодаря чему будут созданы условия для невозможности адекватного восприятия окружающего мира, так как «... то, что осознаётся, можно пропустить через призму сознания и опыта, отсеять, критически переосмыслить. То, что не осознаётся, принимается к исполнению без всякой критики» [2, с. 15].

Учитывая то, что современный человек живет в эпоху активного развития информационных технологий или информационного взрыва, разработки совершенно инновационных технологий, связанных с искусственным интеллектом и наноиндустрией, происходит постоянное информационно-психологическое воздействие на личность, общество и государство. Наибольшей трансформации в таком случае, а точнее, глобальному и кардинальному воздействию, как правило, подвергается когнитивная структура личности, внутренний мир человека, духовная культура общества. Следовательно, большинство когнитивных стереотипов усваиваются личностью или социальной группой из внешней среды, где основной поток официальной информации предлагают средства массовой информации и Интернет. Если учесть, что сегодня СМИ, в том числе и Интернет, практически единственная и самая массовая структура, через которую население получает информацию о событиях, происходящих в мире, стране, регионе, то именно они обладают возможностью влиять на внутренний мир человека. Именно через современные СМИ осуществляется пропаганда обновленных моральных установок, агрессивных стереотипов поведения личности и социальных групп, а также осуществляется внедрение в общественное сознание разноплановых идеологических воззрений (мировоззренческий плюрализм).

В современном обществе в связи с глобализацией, интеграцией и угрозами гибридных войн эффективность информационного воздействия на личность, общественное сознание перешла на качественно новый уровень. Таким образом, учитывая современные тенденции развития социума, можно согласиться с профессором Юсуповым Р.М., который

считает, что «... современные средства информационного воздействия позволяют практически неограниченно управлять информационным воздействием на общественное сознание» [3, с. 137 – 138].

Целенаправленное информационно-психологическое воздействие через СМИ и Интернет, которое создает искаженное или заведомо ложное информационное поле, популяризирующее культуру потребления, а не созидания, оказывает наибольшее влияние на когнитивную структуру личности. Ввиду отсутствия жизненного опыта, необходимого уровня знаний, умения анализировать, молодежь не в состоянии критически осмысливать предоставляемую информацию, зачастую оформленную в весьма привлекательный вид, в результате чего формируется искаженное отношение к объективной действительности. Трансформированное представление, как правило, приводит к изменению отношения детей и подростков к своему здоровью, психическим расстройствам, неврастению, агрессивному поведению.

В таком контексте существующая угроза не воспринимается современной личностью как поток информационного насилия или негативно-культурная и деструктивная информация. Однако необходимо учитывать, что информационно-психологические угрозы могут иметь ненаправленный и направленный характер.

Ненаправленные информационно-психологические угрозы, как правило, не имеют явно выраженной цели и умысла, не адресованы конкретной личности, они затрагивают безопасность неопределённого круга лиц, нередко общества в целом. Одной из форм реализации ненаправленных информационно-психологических угроз Е. М. Куликов считает распространение слухов, так как «... в слухах заложен значительный ресурс воздействия на сознание и поведение людей. Особенно опасны негативно окрашенные слухи, сеющие панику, фобии» [4, с. 278].

Направленные информационно-психологические угрозы могут быть адресованы как отдельной личности, так и неопределённому кругу лиц. Такие угрозы характеризуют цель

и умысел, расчёт на достижение конкретного результата [2, с. 18].

Развитие информации в техногенном обществе и, как следствие, коммуникационных Интернет-технологий?? откладывает отпечаток на мировоззрение личности и детерминирует духовную культуру общества, что, в свою очередь, оказывает влияние на уровень его информационной безопасности.

В информационном обществе появляются антиценности, что связано с доминированием реифицирования (овеществления) мира, трансформацией общественного сознания, изменением словесно-логического мышления, мотивации, культурных стереотипов поведения и личностного смысла бытия.

В условиях современных геополитических и финансово-экономических кризисов происходят качественные изменения в социальном пространстве, которые воздействуют на систему ценностей, корректируя аксиологическую матрицу и формируя культуру личности. Нельзя забывать о том, что ценностный вакуум, который не заполняется автоматически, связан, в первую очередь, с антиценностями, которые существуют в информационном обществе [4].

Активное развитие информационных технологий, предоставляя огромный потенциал и перспективы для развития информированности и коммуникаций, создает проблемы с обеспечением сохранности личной информации (тайна переписки, телефонных переговоров, сообщений), что особенно актуализирует безопасность личности, а также информационно-психологические угрозы, существующие в современном обществе.

Резюмируя, автор статьи считает, что, во-первых, развитие информационной сферы, наряду с предоставлением большого потенциала в коммуникационном взаимодействии, информационном обогащении личности, стало и основным инструментом воздействия на человека, общество и государство.

Во-вторых, мировоззрение личности и духовная культура общества весьма чувствительны к информационно-

психологической агрессии, пропагандистскому воздействию, культурной экспансии, информационному насилию, осуществляемому, как правило, латентными силами в основном через средства массовой информации, Интернет и телевидение.

В-третьих, в обновленном формате информационных отношений молодежь оказалась в положении наименее подготовленной социальной группы в части, касающейся восприятия и осмысления постоянно растущего информационного потока, трансформирующего реальность.

В итоге современная личность, общество и государство, оказались в ситуации аксиологической неопределённости, разбалансированности базовых ценностей, частичного преобладания антиценностей, что может спровоцировать нежелательные последствия и привести к деструктивной трансформации общественных отношений.

Автор статьи уверен, что в данном контексте акцентуация на информационно-психологических угрозах и безопасности личности не случайна и, более того, закономерна и обоснована по причине того, что недостаточно каких-либо ограничений в отношении средств массовой информации.

В данной связи для обеспечения информационной безопасности современной личности необходимо формировать информационную культуру личности, развивать её способности к коммуникации (отбор, анализ, обобщение, корректировка информации).

Литература

1. Грачев Г.В. Информационно-психологическая безопасность личности: состояние и возможности психологической защиты. – М.: РАГС, 1998. – 125 с.
2. Ильичёв Е.И. Проблемы обеспечения информационной безопасности личности, общества и государства в современной России / Е.И.Ильичёв // Проблемы правоохранительной деятельности Белгородский юридический институт Министерства внутренних дел Российской Федерации им. И.Д. Путилина. – 2015. – №2 – С. 13-22

3. Юсупов Р.М. Наука и национальная безопасность. – СПб.: Наука, 2006. – 290.
4. Соколова С.Н. Информационное общество: сфера безопасности и культура личности. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ucp.by/university/news/novosti-partnerov/svetlana-sokolova-informatsionnoe-obshchestvo-sfera-bezopasnosti-i-kultura-lichnosti/>. [Дата доступа: 18.04.2018].

Płk mgr Bogdan Sowa

ORCID 0000-0002-4870-5806

Departament Kadr Ministerstwa Obrony Narodowej

KOMPETENCJE ŻOŁNIERZY ZAWODOWYCH WOBEC WSPÓŁCZESNYCH WYZWAŃ I ZAGROZEŃ

Streszczenie

Zagrożenie bezpieczeństwa państwa to splot zdarzeń w stosunkach międzynarodowych lub wewnętrznych, w których może nastąpić naruszenie lub utrata suwerenności państwa, bądź ograniczenie lub utrata warunków do niezakłóconego życia. Siły Zbrojne RP w coraz szerszym stopniu angażują się we współpracę międzynarodową, dzięki wspólnym ćwiczeniom czy zaangażowaniu w siły szybkiego reagowania NATO oraz rozmieszczeniu na terenie Polski bojowych jednostek sojusznicznych. Jednak ich cechą charakterystyczną powinna być możliwość podjęcia samodzielnego działania w przypadku zagrożenia. Wymagania kompetencyjne stawiane przed kadrami dowódczymi, to zbiór wiedzy, umiejętności i cech pozwalających na skuteczne wykonywanie obowiązków na stanowisku służbowym. Szczególnie preferowane jest doświadczenie zawodowe zdobyte na stanowiskach dowódczych niższego szczebla, podczas misji stabilizacyjnych i pokojowych oraz służby w strukturach międzynarodowych. Znajomość języka angielskiego jest również niezbędnym elementem wymaganym od kadry dowódczej, współpracującej z Sojusznikami podczas ćwiczeń, jak również w codziennej służbie. Natomiast, przechodzenie przez wiele stanowisk, powoduje narastanie doświadczenia i zwiększa zakres kompetencji żołnierza zawodowego.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo • zagrożenie • Siły Zbrojne RP • kompetencje • kwalifikacje.

COMPETENCE OF PROFESSIONAL SOLDIERS AGAINST CONTEMPORARY CHALLENGES AND THREATS

Abstract

The threat to national security is a combination of events in international or internal relations in which a violation or loss of state sovereignty may occur or a limitation or loss of conditions for undisturbed living. The Polish Armed Forces are increasingly involved in international cooperation, thanks to joint exercises or involvement in NATO's rapid reaction forces and the deployment of militant Allied units in Poland. However, their characteristic feature should be the possibility of taking independent action in the event of an emergency. The competence requirements set for the commanding staff are a set of knowledge, skills and features that allow for effective performance of duties on the official position. Professional experience gained in lower-level command positions, during stabilization and peace-keeping missions and service is particularly preferred in international structures. Knowledge of English is also an indispensable element required from the commanding staff, cooperating with the Allies during the exercise, as well as in daily service. However, going through many positions increases experience and increases the scope of the professional soldier's competence.

Keywords: security • threat • Polish Armed Forces • competences • qualifications

Wprowadzenie

Bezpieczeństwo Rzeczypospolitej Polskiej wymaga nieustannej uwagi, skierowanej tak na arenę międzynarodową, jak i wewnętrzną. W wymiarze obiektywnym bezpieczeństwo określa stan systemu bezpieczeństwa wspólnego i obronności, a wyraża go bieżąca ocena zagrożenia bezpieczeństwa państwa oraz zdolność państwa do sprostania tym zagrożeniom. Wymiar subiektywny bezpieczeństwa natomiast, wiąże się z poczuciem bezpieczeństwa obywateli państwa i grup społecznych¹.

Współczesne bezpieczeństwo i obrona narodowa państwa obejmują – poza siłą militarną – zdolności ochrony i ratownictwa

¹ R. Zięba, *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego: koncepcje – struktury – funkcjonowanie*. Warszawa, Wyd. Scholar, 1999, s. 27.

ludności oraz dóbr materialnych i środowiska przed zagrożeniami niemilitarnymi takimi jak katastrofy i awarie techniczne, kłeski żywiołowe i skażenie środowiska². Zagrożenie bezpieczeństwa państwa to splot zdarzeń w stosunkach międzynarodowych lub wewnętrznych, w których może nastąpić naruszenie lub utrata suwerenności państwa, bądź ograniczenie lub utrata warunków do niezakłóconego życia.

Spośród zagrożeń wojennych, ryzyko o większym stopniu prawdopodobieństwa stanowi lokalny konflikt zbrojny, nawet o małej lub średniej intensywności. Taki konflikt może się charakteryzować szczególnym znaczeniem obustronnie prowadzonych różnych działań specjalnych oraz bardzo zmiennym nasileniem działań zbrojnych. Mogą one mieć charakter dywersji, potyczek przygranicznych, aż do operacji na pełną skalę włącznie. Do tej grupy zagrożeń należy zaliczyć kryzysy i konflikty zbrojne wewnętrzne lub między państwami trzecimi w pobliżu polskich granic, których skutki pośrednie mogą oddziaływać na terytorium Polski.

Członkostwo Polski w Pakcie Północnoatlantyckim w dużym stopniu wyklucza rozstrzyganie spornych zagadnień przy użyciu siły militarnej. Również, dzięki formom budowy zaufania i ich zastosowaniu, możliwe zagrożenia militarne mogą być szybko rozpoznane w celu podjęcia odpowiednich środków zaradczych. W najbliższej przyszłości występuje małe prawdopodobieństwo konfliktu globalnego, którego skutki mogłyby zagrozić Polsce. Dzięki przynależności do Unii Europejskiej, mało prawdopodobny wydaje się również konflikt na arenie europejskiej. Niewykluczone są jednak konflikty o charakterze regionalnym, w które Polska może nie być wprost zaangażowana, lecz skutki takich konfliktów mogą wpłynąć na jej bezpieczeństwo. Biorąc pod uwagę członkostwo w NATO, konflikty w rejonach nawet odległych od Polski, mogą wymagać użycia wydzielonych Sił Zbrojnych RP w celu zaprowadzenia pokoju, co niesie użycie takich sił w zagrożeniach o charakterze asymetrycznym. Zagrożenia asymetryczne mają na celu zmniejszenie lub zniwelowanie przewagi przeciwni-

² M. Renner, *National security. The economic and environmental dimension*, 'Worldwatch Paper' 5/1989, Worldwatch Institute, Washington 1989, ISBN: 0-916468-90-9, s. 19.

ka przez zastosowanie taktyki i dostępnej siły ognia w niekonwencjonalny sposób, poprzez wykorzystanie zarówno słabych punktów, jak i przewagi w konkretnym elemencie działań³.

Polska bierze pod uwagę także pozamilitarne zagrożenia kryzysowe w reagowaniu, w które państwo byłoby zmuszone zaangażować swój potencjał obronny. Najbardziej niebezpieczną formą takich zagrożeń, wynikającą z międzynarodowej aktywności przestępczej, staje się terroryzm. Polska jest aktywnym członkiem koalicji antyterrorystycznej i posiada kontyngenty wojskowe w wielu strefach działań, a w związku z tym jest także narażona na ataki terrorystyczne.

W kontekście tak ogólnie sformułowanych problemów ochrony bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej istotne staje się pytanie: Jakie kompetencje powinni posiadać żołnierze zawodowi, aby skutecznie realizować zadania służbowe stawiane przed Siłami Zbrojnymi Rzeczypospolitej Polskiej?

Prezentowane spojrzenie na zakres obowiązków żołnierzy zawodowych w kontekście obronności Państwa Polskiego uwzględnia aspekty teoretyczne i praktyczne ale przede wszystkim doświadczenie zawodowe Autora.

Zagrożenia i wyzwania dla bezpieczeństwa Polski

Zgodnie z zasadami swojej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, Polska nie prowadzi żadnych działań, mogących zagrażać jakimkolwiek państwu, nie postrzega również żadnego innego państwa jako przeciwnika. Bierze jednak pod uwagę istniejące obiektywnie, często niezależne od politycznej woli i intencji innych państw oraz narodów, potencjalne źródła zagrożeń w swoim bliższym i dalszym otoczeniu strategicznym. Polska jako państwo graniczne NATO, może być obiektem różnych zagrożeń, skierowanych nie tylko przeciwko niej, ale także przeciwko innym państwom Sojuszu. W ocenie warunków swojego bezpieczeństwa RP bierze pod uwagę polityczno-militarne wyzwania czasu pokoju, zagrożenia kryzysowe oraz zagrożenia wojenne. Obecnie głównym

³ *Strategia Obronności*, Warszawa, MON, 2009.

niebezpieczeństwem dla stabilności międzynarodowej, w tym także dla wewnętrznego bezpieczeństwa Polski, stały się zagrożenia kryzysowe, które mogą mieć charakter kryzysów polityczno-militarnych lub pozamilitarnych. Źródła kryzysów polityczno-militarnych mogą mieć podłoże polityczne, społeczne, ekonomiczne, etniczne lub też religijne. Ich oddziaływanie na bezpieczeństwo Polski może się przejawiać bezpośrednio lub pośrednio. Bezpośrednie zagrożenia kryzysowe mogą wynikać z sytuacji spowodowanych przez ukrytą lub jawną groźbę zastosowania przemocy przeciwko Polsce lub jej sojusznikom. Celem takiej groźby może być dążenie do wymuszenia pożądaných przez zagrożającego zachowań politycznych i ustępstw. Może się to wyrażać rozmieszczeniem na danym obszarze sił zbrojnych w skali wykraczającej poza limity dopuszczone umowami międzynarodowymi, a także przesunięciami wojsk niezgodnymi z ograniczeniami ustalonymi w ramach przedsięwzięć budowy zaufania i bezpieczeństwa. W określonych sytuacjach może się to przerodzić w bezpośrednie naruszenie przestrzeni powietrznej, obszaru morskiego lub lądowych granic Rzeczypospolitej Polskiej. Działania takie mogą prowokować zbrojne wystąpienie państwa w obronie jego ważnych interesów. Polska jako członek ONZ, OBWE, NATO, może uczestniczyć w jakiejś formie likwidacji kryzysów polityczno-militarnych, w tym konfliktów wojennych poza swoimi granicami, w życiowo ważnych dla całej wspólnoty rejonach. Obszar Polski może być w takiej sytuacji obiektem wzmożonego oddziaływania terrorystycznego⁴.

Kształtujący się nowy system bezpieczeństwa i współpraca międzynarodowa, w szczególności członkostwo Polski w NATO i przynależność do Wspólnoty Europejskiej, zmusza do ponownego zastanowienia się nad miejscem i rolą Rzeczypospolitej Polskiej we wspólnych przedsięwzięciach społeczności międzynarodowej, w drugiej kolejności zaś nad miejscem i rolą Sił Zbrojnych RP oraz kompetencjami jego żołnierzy, szczególnie oficerów, w strukturach globalnych. Szczególnego znaczenia nabiera dziś współpraca wojskowa z sąsiadami, w tym jej najbardziej zaawansowana forma, jaką jest tworzenie wspólnych jednostek wojskowych (wielonarodowy korpus, dywizja czy brygada) oraz wspólne

⁴ Tamże.

wykonywanie zadań w międzynarodowych operacjach reagowania kryzysowego.

Priorytetem dla Sił Zbrojnych RP, wobec współczesnych zagrożeń i wyzwań, jest odbudowa systemu rezerw mobilizacyjnych. Szkolenie rezerw w ramach służby przygotowawczej pozwala jedynie na częściowe uzupełnienie potrzeb. W takiej sytuacji wprowadzono inne rozwiązania, mające na celu zwiększenie liczby osób z przeszkoleniem wojskowym. Jednym z nich jest utworzenie Wojsk Obrony Terytorialnej. Żołnierze Terytorialnej Służby Wojskowej po zakończeniu kontraktów będą mogli zostać powołani do jednostek wojskowych w ramach zawodowej służby wojskowej lub w ramach rezerwy wyszkolonej. Niezbędne jest tu jednak wypracowanie mechanizmów współpracy Wojsk Obrony Terytorialnej z wojskami operacyjnymi. Innym rozwiązaniem jest tworzenie Legii Akademickiej, w ramach której ochotnicze szkolenia przechodzą studenci, jak i uczniowie klas mundurowych.

Kolejnym ważnym zadaniem stojącym przed Siłami Zbrojnymi RP jest wprowadzenie w życie wytycznych Strategicznego Przeglądu Obronnego. SPO jest pierwszym od lat dokumentem planistycznym, wyznaczającym w tak kompleksowy sposób kierunki rozwoju Sił Zbrojnych RP. Jednym z jego elementów jest wprowadzenie reformy systemu dowodzenia Siłami Zbrojnymi RP. SPO zarekomendował szereg zmian strukturalnych w Siłach Zbrojnych RP. Chodzi tu o sformowanie nowej dywizji oraz wzmocnienie struktur istniejących, między innymi o jednostki logistyczne, rozpoznania i inżynieryjne. Armia będzie więc musiała zmierzyć się z koniecznością jednoczesnego formowania nowych jednostek zarówno w istniejących związkach wojsk operacyjnych, jak i w całkowicie nowych jednostkach, również w WOT. Wojska Obrony Terytorialnej (WOT), czyli faktycznie piąty rodzaj sił zbrojnych obok wojsk lądowych, powietrznych, specjalnych i marynarki wojennej, stanowią uzupełnienie i jednocześnie są komplementarną częścią potencjału obronnego Polski. Służba w OT to doskonały sposób na samorealizację i rozwój zawodowy, który jednocześnie kształtuje tak potrzebne dziś wartości, jak: odpowiedzialne i bezinteresowne wspieranie społeczeństwa, szacunek dla państwa i symboli narodowych, oraz w wymiarze czysto ludzkim, szacunek dla drugiej osoby.

Siły Zbrojne RP nieustannie są przygotowywane do współdziałania w ramach NATO, europejskich struktur wielonarodowych oraz ONZ, i w tym kierunku zmierza współczesna armia. Cechą charakterystyczną Sił Zbrojnych RP powinna być jednak możliwość podjęcia samodzielnego działania w przypadku zagrożenia.

Dokonująca się reorganizacja Sił Zbrojnych, dyktuje przeobrażenia w formalnej sferze funkcjonowania armii, a zatem modeluje m.in. kształt planowanej i rzeczywistej struktury personalnej oraz jej politykę personalną. W rezultacie następują bądź nastąpią, istotne zmiany zarówno w strukturze etatowej, jak i w stanach osobowych Sił Zbrojnych RP. Efektywne kierowanie i dowodzenie Siłami Zbrojnymi, wymaga nowoczesnego systemu zarządzania kadrami, w szczególności wśród kadry dowódczej. Siły Zbrojne RP są specyficzną organizacją, zarządzającą dużymi zasobami ludzkimi i realizującą określone cele związane z zapewnieniem bezpieczeństwa państwa.

Kultura hierarchiczna w Siłach Zbrojnych RP

Dominującym typem kultury organizacyjnej w Siłach Zbrojnych RP jest kultura hierarchiczna. Podstawowym celem Sił Zbrojnych RP jest utrzymanie niezakłóconego ich funkcjonowania oraz długofalowe dążenie do trwałości, przewidywalności i efektywności. Zasady wyznaczania na kolejne stanowiska (awanse) są określone przez precyzyjne procedury, które decydują również o tym, jak mają funkcjonować żołnierze i ich dowódcy. Polityka kadrowa resortu obrony narodowej szczegółowo i w wystarczającym stopniu reguluje działania kadrowe.

Definiowanie kompetencji jest bardzo istotnym procesem z punktu widzenia systemu oceny organizacji. Można określać kompetencje dla całej organizacji lub dla jednego stanowiska (grupy stanowisk). Kompetencje odnoszące się do organizacji charakteryzują kulturę organizacyjną i jego wartości postrzegane przez osoby w niej zatrudnione, natomiast kompetencje stanowiska odzwierciedlają oczekiwane rezultaty pracy na tym stanowisku. Wybór kluczowych kompetencji z punktu widzenia całej or-

ganizacji przebiega porównywalnie jak wybór kompetencji dla stanowiska (grupy stanowisk). Całościowy system zarządzania kompetencjami powinien zawierać zarówno kompetencje ważne z punktu widzenia organizacji, jak i kompetencje newralgiczne na konkretnym stanowisku.

Jako kompetencje, w odniesieniu zarówno do stanowiska pracy, jak i do osoby wykonującej pracę na tym stanowisku, należy rozumieć zbiór wiedzy, umiejętności i cech pozwalających na skuteczne wykonywanie zadań oraz efektywne osiąganie celów na danym stanowisku w kontekście celów przyjętych przez organizację. Nowe wyzwania, przed którymi stają osoby zatrudniane w organizacjach na różnych stanowiskach, wymuszają od nich posiadanie coraz to nowych umiejętności, wiedzy i kompetencji.

Planując rozwój kompetencji, należy brać pod uwagę zarówno charakter obejmowanego stanowiska, jak i indywidualne cechy, a zwłaszcza zdolność do uczenia się. Przechodzenie przez wiele stanowisk, powoduje narastanie doświadczenia i zwiększa zakres kompetencji żołnierza zawodowego.

Planowanie zasobów ludzkich w węższym znaczeniu oznacza przewidywanie niezbędnej w określonym czasie i miejscu liczby pracowników o odpowiednich kwalifikacjach, zmian w stanie i strukturze zatrudnienia oraz wzajemnego przyporządkowania zatrudnionych pracowników do poszczególnych komórek organizacyjnych i stanowisk pracy.

Istotą prognozowania rozwoju zasobów ludzkich w wąskim rozumieniu jest ustalenie potrzeb kadrowych organizacji w aspekcie ilościowym i jakościowym, czasowym i przestrzennym (terytorialnym), niezbędnych do wykonania perspektywicznych zadań stojących przed organizacją. Aspekt ilościowy tego procesu w odniesieniu do SZ RP, sprowadza się do określenia niezbędnej liczby żołnierzy zawodowych. Aspekt jakościowy, oznacza natomiast ustalenie składu osobowego poszczególnych korpusów kadry według korpusów osobowych, stopni wojskowych i kwalifikacji pełniących w tych korpusach służbę żołnierzy zawodowych. Realizowany jest on w procesie interakcyjnym, który rozpoczyna ustalenie struktury zatrudnienia na początek okresu planowania, a kończy prognozą zmian w przyjętym horyzoncie czasowym oraz ustalenie pożądanego stanu i struktury zatrudnienia w danym

punkcie przyszłości. Aspekt czasowy, określa początek i długość okresu formułowania i realizacji potrzeb kadrowych, a aspekt przestrzenny precyzuje terytorialne miejsce tego zapotrzebowania. Wyniki tak formułowanych prognoz personalnych są punktem wyjścia zarówno do sterowania procesem zwolnień, jak i pozyskiwania nowego personelu, stosownie do ilościowych i jakościowych perspektywicznych potrzeb kadrowych.

Planowanie potrzeb personalnych, stanowi punkt wyjścia w procesie planowania zasobów ludzkich i ukierunkowane jest na oszacowaniu pożądaney liczby żołnierzy o określonych kwalifikacjach, niezbędnych do realizacji zaplanowanego programu działania. Planowanie potrzeb personalnych posiada swój wymiar jakościowy i ilościowy. Natomiast planowanie zasobów ludzkich, polega na przewidywaniu przyszłych zmian w stanie i strukturze istniejącego zatrudnienia, które można określić również jako wyposażenie personalne Sił Zbrojnych. Mówimy tu również o wymiarze ilościowym i jakościowym.

Planowanie obsad personalnych jest kolejnym obszarem planowania zasobów ludzkich. W praktyce powstaje problem obsady konkretnego stanowiska pracy o ściśle określonych wymogach, kwalifikacjach lub też powstaje problem wyboru odpowiedniego kandydata na dane stanowisko pracy spośród kilku spełniających wymogi formalne. Przydatność żołnierzy zawodowych określa się przez porównanie wymagań stanowiska służbowego z kwalifikacjami żołnierza.

Realizacja ścieżki zawodowej zakłada na ogół zajmowanie różnych stanowisk, pełnienie zróżnicowanych funkcji. Przejście przez wiele różnych stanowisk, powoduje wzbogacanie doświadczenia i zwiększa zakres kompetencji pracownika.

W każdym zawodzie kompetencje mają swój konkretny poziom i zakres, odzwierciedlający się w jakości wykonywanych zadań. Są one widoczne i wymierne, to wypadkowa ogólnej wiedzy oraz umiejętności przyswojonych i potwierdzonych w praktyce. W zależności od stanowiska, ten zespół umiejętności potrzebny jest w różnych proporcjach i wielkościach. W przypadku wojskowych, podobnie jak w środowisku cywilnym, jest to wysoki poziom wiedzy ogólnej i specjalistycznej przełożonej na umiejętności praktyczne i doświadczenie. Wydaje się, że przysze, tak jak

i dzisiejsze kwalifikacje wojskowe, to przede wszystkim aspekty sprawnego, skutecznego działania w różnych warunkach.

Na kwalifikacje zawodowe składają się następujące czynniki: poziom wykształcenia ogólnego, wiedza zawodowa, umiejętności zawodowe, a zwłaszcza stopień wprawy oraz umiejętności organizowania i usprawniania pracy, uzdolnienia i zainteresowania zawodowe. Oprócz tego na jakość kwalifikacji zawodowych wpływają kwalifikacje społeczno-moralne pracownika oraz jego właściwości fizyczno-zdrowotne.⁵

Kwalifikacje uniwersalne zdobyte w wojsku posiadają cechy długotrwałej ważności i jest to niewątpliwie inwestycja korzystna społecznie. Są to między innymi: umiejętności przywódcze, pedagogiczne, psychologiczne i socjologiczne, wiedza ekonomiczna, prawnicza i informatyczna, jak również myślenie w kontekście współzależności różnych dziedzin wojska, zdolność przekonywania i kooperacji, myślenie alternatywne oraz posługiwanie się językami obcymi, gotowość i umiejętność samokształcenia, sprawność fizyczna, a także tworzenia wizerunku wojska, jak i własnej osoby. Wszystkie kwalifikacje takie jak: wymagane wykształcenie, wymagane umiejętności, wymagane doświadczenie zawodowe oraz doświadczenie zawodowe preferowane i wykształcenie preferowane, znajdują swój zapis w karcie opisu stanowiska. Karta opisu stanowiska służbowego to dokument sporządzony dla każdego stanowiska służbowego występującego w dokumencie etatowym jednostki wojskowej (komórki organizacyjnej), zawierający w szczególności informacje dotyczące charakterystyki stanowiska, podstawowych obowiązków i wymaganych kwalifikacji na stanowisku służbowym.

Żołnierz zawodowy, a w szczególności oficer podlega procesowi kształcenia ustawicznego, realizując swój rozwój w dwóch obszarach: kształcenia ogólnego i doskonalenia zawodowego. Doskonalenie zawodowe to proces ciągłego doskonalenia kwalifikacji ogólnych i zawodowych, który trwa przez całą służbę wojskową i obejmuje swym zakresem odnawianie, poszerzanie i pogłębianie wiedzy oraz umiejętności ogólnych, zawodowych i specjalistycznych. Głównym celem systemu doskonalenia zawodowego kadry jest dopasowanie form szkoleniowych do przebiegu służby

⁵ W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 1996, s. 146.

na poszczególnych stanowiskach. Obecny model doskonalenia zawodowego charakteryzuje się wysokim stopniem zinstytucjonalizowania i progresywnością oraz ustawicznością kształcenia. Doskonalenie zawodowe oficerów obejmuje ponadto, studia podyplomowe i doktoranckie w uczelniach wojskowych, a także doskonalenie językowe w ośrodkach w kraju i za granicą. Proces doskonalenia zawodowego oraz organizowane formy kształcenia są adekwatne do specyfiki i charakteru stanowisk, na które oficer jest przygotowywany. Głównymi celami doskonalenia żołnierzy zawodowych są: utrwalanie wiedzy i umiejętności nabytych w procesie kształcenia przygotowawczego (realizowanego w szkołach wojskowych), pogłębianie wiedzy, nabycie nowej wiedzy i umiejętności wynikających z rozwoju myśli wojskowej i postępu wojskowo-technicznego (niezbędnych żołnierzom zawodowym do wykonywania zadań w kolejnych etapach służby). Kształcenie doskonalące jest wieloetapowe. Trwa właściwie przez cały okres służby zawodowej żołnierza i pozwala kadrze objętej tym kształceniem opanować nową wiedzę dostosowaną do potrzeb służby na wyższych stanowiskach. W systemie kształcenia językowego przyjęto zdecydowany priorytet dla nauczania i doskonalenia języka angielskiego. Kursy organizowane są w systemie stacjonarnym oraz e-learningowym, a ponadto duża część kadry korzysta z możliwości uczenia się języka w trybie indywidualnym, poza Siłami Zbrojnymi.

Obszarem ściśle powiązany z kształceniem językowym – w założeniach przygotowania kadry do struktur NATO – jest kształcenie i doskonalenie tzw. „personelu kluczowego”. W obszarze tym wybrane formy szkoleniowe podporządkowane są całkowicie efektywnemu przygotowaniu kadry jednostek wojskowych, wytypowanych do współdziałania w ramach struktur Sojuszu oraz osób zajmujących stanowiska kierownicze w Siłach Zbrojnych, od których wymagana jest znajomość języka angielskiego oraz przygotowanie w zakresie terminologii specjalistycznej i procedur.

Żołnierza zawodowego wyznacza się na stanowisko służbowe stosownie do potrzeb Sił Zbrojnych, w zależności od wymaganych kwalifikacji zawodowych, posiadanej oceny w opinii służbowej

oraz modelu przebiegu służby w poszczególnych korpusach osobowych (grupach osobowych) ⁶.

Wyznaczenie na stanowisko służbowe jest uzależnione od ukończenia studiów, kursu, szkolenia, stażu lub specjalizacji, w zależności od wymaganych kwalifikacji określonych w karcie opisu stanowiska służbowego. Wyznaczenie oficera na wyższe stanowisko może nastąpić w zależności od wolnych stanowisk służbowych, a także od ogólnej oceny bardzo dobrej lub dobrej w opinii służbowej. Rozpatrując minimalne kwalifikacje do wyznaczenia na stanowiska służbowe (związane z awansem), należy zwrócić uwagę na wzrost wymagań zależny od stopnia etatowego stanowiska. Podstawowym warunkiem do zajmowania wyższych stanowisk służbowych, przeznaczonych dla oficerów jest ukończenie studiów w uczelniach wojskowych, a w następnej kolejności kursów zgodnych z wymogami stanowiska. Przed wyznaczeniem na równorzędne stanowisko służbowe lub mianowaniem na wyższy stopień wojskowy, w związku z wyznaczeniem na wyższe stanowisko służbowe, organ właściwy do wyznaczania na stanowisko służbowe lub mianowania może poddać żołnierza badaniom kompetencyjnym. Badanie kompetencyjne może obejmować testy lub rozmowy indywidualne w zakresie wymagań na stanowisku służbowym, na które żołnierz ma być wyznaczony.

Zakończenie

Wymagania kompetencyjne stawiane przed kadrami dowódczą to zbiór wiedzy, umiejętności i cech pozwalających na skuteczne wykonywanie obowiązków na stanowisku służbowym. Szczególnie preferowane jest doświadczenie zawodowe zdobyte na stanowiskach dowódczych niższego szczebla podczas misji stabilizacyjnych i pokojowych oraz służby w strukturach międzynarodowych. Znajomość języka angielskiego jest również niezbędnym elementem wymaganym od kadry dowódczej, współpracującej z Sojusznikami tak podczas ćwiczeń, jak również w codziennej służbie.

⁶ Ustawa z dnia 11 września 2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych (Dz. U. z 2018 r. poz. 173 z późn. zm.).

W zależności od rodzaju Sił Zbrojnych, potrzeb operacyjnych, rodzaju stanowiska służbowego i jego miejsca w hierarchii, należy zapewnić fachowe przygotowanie żołnierzy zawodowych, potrafiących kompetentnie realizować powierzone zadania na wszystkich szczeblach i we wszystkich obszarach, a w szczególności w zakresie zarządzania i dowodzenia, w warunkach profesjonalnych Sił Zbrojnych.

Biorąc pod uwagę współczesne wyzwania i zagrożenia stojące przed Polską i jej Siłami Zbrojnymi, należy dążyć do permanentnego harmonizowania wymagań kompetencyjnych na poszczególnych stanowiskach służbowych, co bezpośrednio przekłada się na realizację zadań na najwyższym poziomie.

Bibliografia

1. Okoń W., *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 1996.
2. Renner M., *National security. The economic and environmental dimension*, 'Worldwatch Paper' 5/1989, Worldwatch Institute, Washington 1989, ISBN: 0-916468-90-9.
3. Zięba R., *Instytucjonalizacja bezpieczeństwa europejskiego: koncepcje – struktury – funkcjonowanie*, Warszawa, Wyd. Scholar, 1999.
4. *Strategia Obronności*, Warszawa, MON, 2009.
5. *Ustawa z dnia 11 września 2003 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych* (Dz. U. z 2018 r. poz. 173 z późn. zm.).

PaedDr. Ľubica Gerová, PhD.

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Slovenská republika

Pedagogická fakulta UMB

Katedra elementárnej a predškolskej pedagogiky

POHĽAD NA MATEMATICKÚ GRAMOTNOSŤ BUDÚCICH UČITEĽOV PRIMÁRNEHO VZDELÁVANIA

Resumé

Po r. 1989 sa postupne menil systém vzdelávania na Slovensku. Výsledok nie je pozitívny. Žiadna školská reforma zatiaľ nepriniesla vyššiu kvalitu v porovnaní s minulosťou. Potvrdzujú to i medzinárodné hodnotenia Trends in International Mathematics and Science Study (TIMSS), Progress in International Reading Literacy Study (PIRLS), Programme for International Student Assessment (PISA) i národné hodnotenie Testovanie 9 v 9. ročníku základnej školy. To vplýva aj na kvalitu adeptov, ktorí sa zaujímajú o učiteľské povolanie.

Kľúčové slová: matematická gramotnosť • adept učiteľstva • predprimárne a primárne vzdelávanie

A LOOK AT THE MATHEMATICAL SKILLS OF CANDIDATES FOR EARLY SCHOOL EDUCATION TEACHERS

Abstract

After 1989 the education system in Slovakia has gone through a series of changes. The result is not positive as no school reform so far has produced a better quality of teaching. This is also confirmed by the international evaluations of the Trends in International Mathematics and Science Study (TIMSS), Progress in International Reading Literacy Study (PIRLS), Program for International Student Assessment (PISA),

and national evaluation Testing 9 in 9th grade at primary school. Unfortunately, the changes in the education system have a great impact on teachers candidates' skills in mathematics instruction.

Keywords: mathematical literacy • teacher candidate • pre-primary and early school education

SPOJRZENIE NA UMIEJĘTNOŚCI MATEMATYCZNE KANDYDATÓW NA NAUCZYCIELI EDUKACJI WCZESNOSZKOLNEJ

Streszczenie

Od roku 1989 system edukacji na Słowacji stopniowo się zmienia. Wynik tych zmian, niestety nie jest pozytywny, ponieważ jak dotąd żadna reforma nie poprawiła funkcjonowania szkolnictwa. Potwierdzają to międzynarodowe oceny dokonane przez Trends in International Mathematics and Science Study (TIMSS), Progress in International Reading Literacy Study (PIRLS), Program for International Student Assessment (PISA) a także krajową ocenę Testowania 9 w dziewiątej klasie szkoły podstawowej. Zmiany w systemie edukacji mają niestety także wpływ na jakość umiejętności matematycznych kandydatów na nauczycieli.

Słowa kluczowe: umiejętności matematyczne • kandydat na nauczyciela • edukacja przedszkolna i wczesnoszkolna

Úvod

Uplatňovaním školských reforiem po r. 1989 sa nároky na študentov v porovnaní s minulosťou znižovali, napriek tomu ich schopnosť plniť dané požiadavky je nižšia. Jednou z podstatných príčin tohto stavu je nárast počtu stredných a vysokých škôl po r. 1990 a spôsob financovania škôl. Výška financií pre školu závisí od počtu jej študentov. Demografická krivka počtu detí sa priebežne znižuje. Stredné i vysoké školy z ekonomických dôvodov preto prijímajú aj študentov, ktorí nie sú vždy skutočne spôsobilí na danej škole študovať, napriek tomu ju ukončia. Týka sa to aj budúcich učiteľov pre predprimárne a primárne vzdelávanie. Vzhľadom na to klesá aj motivácia a záujem študentov učiť sa a snaha zlepšovať sa. Výsledkom je pokles kvality štúdia, vrátane dosiahnutých výsledkov v matematike.

Ešte v r. 1995 dosahovali v matematike žiaci Slovenskej republiky (ďalej len SR) vysokú priemernú úspešnosť v porovnaní s inými krajinami a 7. miesto bolo výrazným umiestnením sa nad medzinárodným priemerom spomedzi 41 krajín. Vedomosti a zručnosti žiakov boli na úrovni žiakov vyspelých krajín sveta (Grodovská, 1997). V súčasnosti sú výsledky podpriemerné. V Národnej správe PISA (PISA 2012, 2013) bol uvedený prehľad vývoja matematickej gramotnosti 15-ročných žiakov v SR od r. 2003. Priemerný výkon žiakov sa pohyboval pod priemerom krajín OECD (2003, 2006, 2009, 2012). V r. 2006 a 2012 bola hodnota štatisticky významne pod priemerom krajín OECD. Asi pätina žiakov za obdobie 2003–2009 patrila do rizikovej skupiny, v r. 2012 to bolo 27,5% žiakov, ktorí nedosahovali ani najnižšiu úroveň matematickej gramotnosti 1. V rizikovej skupine sa zvýšil počet žiakov stredných odborných škôl s maturitou (20,1%). Väčšina žiakov bola na úrovni 3 (25%), príp. 2. Dve najvyššie úrovne matematickej gramotnosti, 5 a 6, dosahovalo 12 % žiakov. Počet žiakov sa však v nej v r. 2012 znížil (10,9%). Klesol výkon aj u žiakov 8-ročných gymnázií, posúvali sa do nižších úrovní a nachádzali sa i v rizikovej skupine (3,2% v r. 2012). Od roku 2003 nenastala v nameranom výkone slovenských žiakov významná zmena. Matematická gramotnosť sa pohybovala okolo priemeru krajín OECD (PISA 2009, 2009). Ani v r. 2015 nedošlo k štatisticky významnej zmene vo výkone žiakov oproti minulosti (Národná správa PISA 2015, 2017).

Testovanie 9 bolo prvýkrát realizované v r. 2008. Úroveň matematickej gramotnosti žiakov 9. ročníka ZŠ v SR bola nasledovná: priemerná úspešnosť riešenia úloh v r. 2008 ... 34,60% (Košinárová, 2009), r. 2009 ... 55,10% (Košinárová – Ringlerová, 2010), r. 2010 ... 60,01 %, r. 2011 ... 52,9%, r. 2012 ... 57,5%, r. 2013 ... 60,07% (Testovanie 9, 2013), r. 2014 ... 54,67% (Testovanie 9, 2014), r. 2015 ... 52,70% (Testovanie 9, 2015), r. 2016 ... 52,80% (Testovanie 9, 2016), r. 2017 ... 56,4% (Testovanie 9, 2017), r. 2018 ... 55,90% (Testovanie 9, 2018).

Z uvedeného prehľadu je zreteľné, že matematická gramotnosť žiakov základnej školy je nedostatočná. Zmeny, ktoré mali

skvalitniť systém vzdelávania po r. 1989, sa ukázali zatiaľ málo účinné.

Matematická gramotnosť študentov predprimárneho a primárneho vzdelávania

Upriamovať pozornosť na matematickú gramotnosť, tak ako ju charakterizuje PISA, sa na vysokých školách v SR začala najmä v súvislosti so zapojením žiakov SR do medzinárodného testovania v r. 2003 a zverejnením výsledkov. Pracovníci z katedier univerzít (UMB v Banskej Bystrici, PU v Prešove, TU v Trnave, UKF v Nitre), ktoré zabezpečovali matematickú prípravu budúcich učiteľov pre 1. stupeň základnej školy, sústredili pozornosť na svojich študentov. Svoje skúsenosti a poznatky prezentovali na rôznych fórach, ale najmä na medzinárodnej matematickej konferencii Elementary Mathematics Education, ktorá sa s ročnou pravidelnosťou venuje otázkam vysokoškolskej prípravy učiteľov matematiky primárnych škôl a v rámci toho sa zaoberá rôznymi aspektmi primárneho matematického vzdelávania.

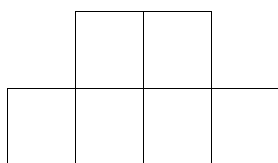
Napriek tomu, že sa vo svete riešila otázka posilnenia prírodovedných predmetov, teda aj matematiky, trend v slovenskom vzdelávaní bol iný. Ukázalo sa to i v príprave učiteľov pre primárne vzdelávanie v odbore Predškolská a elementárna pedagogika na PF UMB v Banskej Bystrici, kde sa rozsah matematickej prípravy skracoval od r. 2000, no najmä po r. 2005, z povinných 22 hodín matematiky na 12. Podobné problémy, na ktoré poukázali medzinárodné hodnotenia 15-ročných žiakov, majú v štúdiu matematiky aj študenti tohto odboru. Ukázali to výskumné šetrenia realizované v období 2008 – 2016. Dokumentuje to v nasledujúcej časti aj úloha, ktorú riešili študenti 1. ročníka bakalárskeho štúdia denného i diaľkového štúdia pri nástupe na vysokú školu. Títo študenti sa už na strednej škole vzdelávali podľa nového štátneho vzdelávacieho programu z r. 2008 a niektorí z nich mohli byť zahrnutí i do medzinárodného testovania PISA 2009. Daná úloha bola súčasťou testu (obsahoval 10 úloh), ktorý bol výskumným

nástrojom šetrenia s cieľom zistiť úroveň matematickej gramotnosti študentov pri nástupe na štúdium učiteľstva. Zvolili sme úlohy predtým použité v PISA.

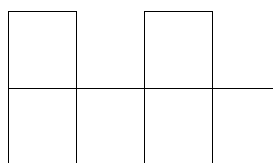
Úloha: Stavba (Kol, 2006, s. 85)

Obrázok 1. Stavby z kociek

Na obrázku sú pohľady na stavbu z kociek. Koľko kociek bolo použitých na stavbu?

pohľad zo strany

pohľad spredu

Javová analýza úlohy

Úloha prezentuje vzťah medzi trojrozmerným útvarom a jeho reprezentáciou v rovine pri pohľade na teleso z boku a spredu. Daný je plán stavby, podľa ktorého treba skonštruovať objekt. Teleso je vytvorené zo zhodných kociek. Štvorcová sieť je v takom prípade vhodná pre znázornenie jednotlivých pohľadov na teleso. Úloha rozvíja priestorovú predstavivosť a ponúka vizuálnu reprezentáciu medzi „skutočnou stavbou“ a jej „fotografiou“. Je divergentná, ponúka konečný počet riešení v rozmedzí od 6 do 20 kociek.

Situácia: vzdelávacia alebo pracovná (škola, zamestnanie), voľný čas.

Matematický obsah: priestor a tvar.

Matematické kompetencie:

Matematické myslenie – ide o schopnosť položiť si otázky „Koľko ...?“, „Ako nájdeme príslušný počet kociek ...?“ a nájsť na otázky vyhovujúce odpovede; študent by mal mať jasnú predstavu o pojme kocka, spôsoboch jej znázorňovania (napr. v štvorcovej sieti, vo voľnom rovnobežnom premietaní), o telese vytvorenom zo zhodných kociek, o podmienkach umiestňovania kociek k sebe; je potrebné premyslieť vhodné formy reprezentácie pre danú situáciu a účel.

Matematická argumentácia – študent by mal preukázať cit pre heuristiku „Čo sa môže/nemôže stať a prečo?“, „Ktorá stavba vyhovuje, ktorá nie a prečo?“; schopnosť posúdiť svoje matematické argumenty.

Matematická komunikácia – ide o porozumenie písomným informáciám v podobe textu a obrázka, vyjadrenie sa jednoznačne a zrozumiteľne písomnou formou pri uvedení výsledku, pričom najvhodnejšou formou je kombinácia textu a obrázkov.

Reprezentácia – úloha vyžaduje dekodovať obraz stavby na obrázku a na základe vyriešenia kódovať výsledok – obraz telesa v štvorcovej sieti alebo zvoliť reprezentáciu vo voľnom rovnobežnom premietaní;

Symbolika, formalizmy a technické zručnosti – v kódovaní a dekodovaní stavby sa interpretuje symbolický jazyk a preukáže sa jeho vzťah k prirodzenému jazyku;

Použitie pomôcok a nástrojov – pri riešení úlohy je vhodnou pomôckou použitie kociek a štvorcovej siete.

Úroveň: prepojenia.

Kognitívna oblasť: aplikácia.

Riešenie: Počet kociek v stavbe sa pohybuje v rozmedzí 6 (minimum) - 20 (maximum) kociek (de Lange, 2003). Je 15 možností. Číslo vyjadruje počet kociek položených na sebe.

Obrázok 2. Obraz stavieb

			1
2			
		2	
	1		

6 kociek

1	1	1	1
2	1	2	1
2	1	2	1
1	1	1	1

20 kociek

Vyhodnotenie: Zo všetkých študentov (161) sa väčšina uspokojila s jedinou možnosťou (interní študenti – IŠ 60,53 %, externí študenti – EŠ 59,57 %). Aspoň 10 možností uviedlo 9,94 % všetkých študentov, z toho iba piati študenti (3,11 %) mali správnu odpoveď. Štyria študenti úlohu neriešili, takže môžeme predpokladať, že bola pre nich pravdepodobne náročná. Ani jeden správny počet kociek v stavbe nedokázalo uviesť 9,32 % študentov. Počet študentov, ktorí napísali len jednu možnosť počtu kociek je v tabuľke 1 a tí, ktorí uviedli aspoň dve možnosti v tabuľke 2. Zároveň vidíme, ktoré kombinácie počtu kociek študenti našli. Pokiaľ uviedli jedno riešenie, tak u študentov IŠ dominoval počet kociek 10 a u študentov EŠ 20 kociek.

Tabuľka 1. Počet kociek – jedno riešenie

IŠ	x_i	9	10	11	12	14	18	19	20
	f_i	7	29	17	3	-	3	1	9
	%	10,14	42,03	24,64	4,35	-	4,35	1,45	13,04
EŠ	x_i	9	10	11	12	14	18	19	20
	f_i	1	5	3	1	2	3	0	13
	%	3,57	17,86	10,71	3,57	7,14	10,71	0,00	46,43

$n = 114$ (IŠ) $n = 47$ (EŠ) x_i - skóre x (počet kociek) f_i - frekvencia f

Tabuľka 2. Počet kociek – viac riešení

IŠ	x_i	9, 10	9, 19	9, 20	10, 13	10, 20	11,20	10,11 19,20	10-20 11-20 10-14	6-20
	f_i	2	1	7	1	7	2	1	8	1
	%	6,67	3,33	23,33	3,33	23,33	6,67	3,33	26,67	3,33
EŠ	x_i	10,20	17,18	18,19 20	9, 11, 13, 20	13,14, 15,17, 18	12- 20	10-20	7-20	6-20
	f_i	1	1	2	1	1	1	3	1	4
	%	6,67	6,67	13,33	6,67	6,67	6,67	20,00	6,67	26,67

$n = 114$ (IŠ) $n = 47$ (EŠ) x_i - skóre x (počet kociek) f_i - frekvencia f

Študenti mohli zvoliť pri zisťovaní počtu kociek v stavbe modelovanie a vyjadriť ho zakreslením, príp. narysovaním stavby. Niektorí študenti nakreslili stavby vo voľnom rovnobežnom premietaní v nadhľade sprava, iní použili priemet do pôdorysne a zapísali v ňom čísla vyjadrujúce príslušný počet kociek postavených na seba. Viac uprednostňovali nadhľad sprava. U viacerých študentov chýbala jednoznačná odpoveď týkajúca sa počtu kociek. V tabuľke 3 sú uvedené výsledky vzhľadom na spôsob vyjadrenia sa obrázkom.

Tabuľka 3. Stratégia

IŠ	x_i	E_2	E_3	ch	n
	f_i	36	69	7	2
	%	31,58	60,53	6,14	1,75
EŠ	x_i	E_2	E_3	ch	n
	f_i	6	28	11	2
	%	12,77	59,57	23,40	4,26

$n = 114$ (IŠ) $n = 47$ (EŠ)

x_i - skóre x (počet kociek)

f_i - frekvencia f

ch - chýba odpoveď

E_2 - priemet do pôdorysne

E_3 - voľné rovnobežné premietanie

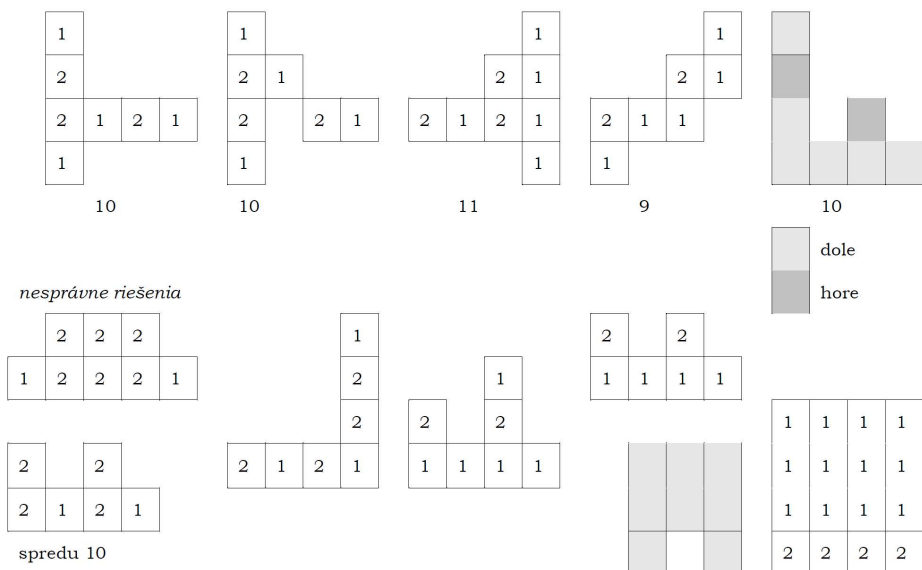
n - neriešená úloha

Celková úspešnosť riešenia úlohy zahrňuje správnosť jej riešenia a použitý postup. Pre študentov **IŠ bola 51,54 % a EŠ 50,53 %**. Nebol medzi nimi podstatný rozdiel.

K nesprávnym riešeniam môžeme ešte doplniť „tipovanie“ výsledkov bez znázornenia telesa (chýba bližšie vysvetlenie); iba znázornené teleso bez určeného počtu kociek; uvedenie troch rôznych telies pre daný jeden plán; určenie nesprávneho počtu kociek (napr. 24, 28, ...); správny počet kociek pri nesprávnom znázornení a pod.

Obrázok 3. Stavba – riešenia

správne riešenia (umiestnenie kociek môže byť iné pri zachovaní pohľadov i počtu)

Na základe popisnej štatistiky môžeme uviesť nasledovné údaje:

Tabuľka 4. Štatistické vyhodnotenie

	IŠ	EŠ
Aritmetický priemer	2,0614	2,0213
Chyba priemeru	0,0761	0,1565
Medián	2	2
Modus	2	2
Smer. odchýlka	0,8124	1,0732
Rozptyl	0,6599	1,1517
Špicatosť	1,3495	-0,42259
Šikmosť	-0,9202	-0,0438
Rozdiel max-min	4	4
Minimum	0	0
Maximum	4	4
Počet	114	47
Hladina α	0,1507	0,3151

Priemerný počet bodov bol u oboch skupín študentov veľmi blízko hodnoty 2. Líšili sa navzájom o 0,0401 bodu. Vzhľadom na hodnoty aritmetického priemeru, modusu a mediánu ide skoro o symetrické rozdelenie súborov. U študentov IŠ ide o ľavostrannú šikmosť, sila zošikmenia je mierna. U študentov EŠ je stav veľmi blízky symetrickému. Rozdelenie súboru študentov v IŠ je špicatejšie ako v EŠ, v EŠ má plochejšie rozloženie. Väčšina získaných bodov študentov IŠ sa nachádza v intervale $(2,06 \pm 0,81)$, teda $(1,25; 2,87)$ a v EŠ $(2,02 \pm 1,07)$, teda $(0,95; 3,09)$. S 95 %-ou spoľahlivosťou sa stred rozdelenia v IŠ nachádza v intervale $(2,0614 \pm 0,1507)$, teda $(1,9107; 2,2121)$ a v EŠ $(2,0213 \pm 0,3151)$, teda $(1,7062; 2,3364)$.

Matematické kompetencie študentov v tejto úlohe boli nasledovné:

Matematické myslenie – Niektorí študenti si nezodpovedali správne na otázky „Koľko?, Ako nájdem...?“, pretože sa vyskytli nesprávne riešenia. Predstavu o kocke väčšina študentov má, ale problémy sú v priestorovej predstavivosti telesa zloženého zo zhodných kociek a v práci s ním. No v riešení sa vyskytli i kvádre namiesto kociek, takže to možno pripísať buď nepozornosti, slabej kontrole, alebo vážnejšiemu problému, a to pochopeniu spoločných a odlišných vlastností kocky a kvádra. Porozumenie obrazovej informácie nebolo vždy dostatočné a presné. Dvaja študenti úlohu neriešili, takže zadaniu úplne nerozumeli a nedokázali premyslieť cestu, ako úlohu riešiť. Jeden študent nerozumel zadaniu vôbec, pretože výsledkom jeho riešenia boli tri rôzne stavby v štvorcovej sieti vo voľnom rovnobežnom premietaní.

Matematická argumentácia – Študent by mal preukázať cit pre heuristiku „Čo sa môže/nemôže stať a prečo?“, „Ktorá stavba vyhovuje, ktorá nie a prečo?“ a analyzovať rozdiely v objekte. V schopnosti študentov posúdiť svoje matematické argumenty pre prezentovanú stavbu sú rezervy.

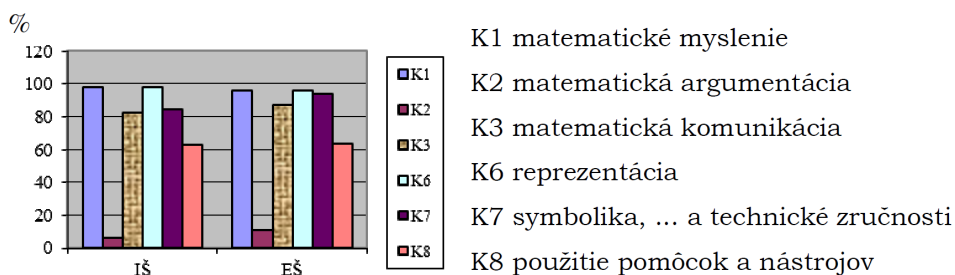
Matematická komunikácia – Potrebné je rozvíjať porozumenie obrazovej informácie a vyjadrenia sa zrozumiteľne písomnou formou, najmä v podobe obrázka. Písomné vyjadrenie nebolo vždy presné, odpovede niekedy zostali len v obrazovej podobe, textová informácia výsledku chýbala.

Reprezentácia – Sú rezervy v schopnosti dekodovať obraz stavby v zadání úlohy (vzhľadom na nesprávne výsledky) i kódovať svoj výsledok. Niektorí študenti zvolili obraz telesa v štvorcovej sieti a zakódovanie stavby z pohľadu zhora (počet kociek na sebe položených vyjadrili číslom), niektorí zvolili voľné rovnobežné premietanie. Pri nadhľade sprava nedodrжали zhodnosť kociek (v prvom rade stavby kreslili dlhšiu hranu, ako v ďalších), rovnobežnosť hrán, neskrátili bočné hrany na hĺbkových priamkach, znázornili kvádre namiesto kociek.

Symbolika, formalizmy a technické zručnosti – V kódovaní stavby študenti použili symbolický jazyk, no nie vždy ho dali do súvisu s prirodzeným jazykom, keďže niekedy odpoveď zostala len v obrazovej podobe. Pri použití voľného rovnobežného premietania často nedodrжали jeho pravidlá (napr. rovnobežnosť hrán, skrátenie bočných hrán, obraz steny – štvorca a pod.). Dvaja študenti zvolili prirodzený jazyk prezentácie výsledku riešenia úlohy (možno sa len domnievať, či je to pre nich prirodzenejší spôsob, hoci náročnejší na presný popis stavby, alebo im chýba schopnosť prezentovať trojrozmerné telesá v rovine ľubovoľným spôsobom).

Použitie pomôcok a nástrojov – Niektorí študenti použili rysovacie pomôcky pri znázornení výslednej stavby, príp. si pomohli kockami pri hľadaní správneho riešenia úlohy, čo písomne vyjadrili v riešení úlohy. Zručnosť používať pomôcky v takejto situácii nie je u študentov veľmi rozšírená, čo konštatujeme na základe nesprávnych výsledkov. Inak by úspešných riešiteľov bolo viac.

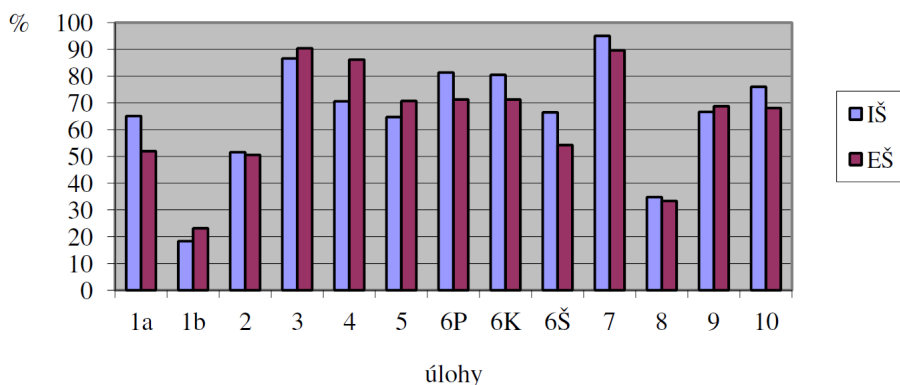
Obrázok 4. Kompetencie

Z hľadiska uplatnenia kompetencií v tejto úlohe je nutné posilniť najmä matematickú argumentáciu, ale tiež viesť študentov v prvej fáze riešenia úlohy k používaniu pomôcok pre potreby správneho riešenia.

Nasledovný graf prezentuje celkovú úspešnosť študentov v úlohách 1 – 10. Vzhľadom na to, že úlohy boli určené pre 15-ročných žiakov, nikto z adeptov učiteľstva nevyriešil všetky úlohy správne a pri niektorých z nich bola úspešnosť veľmi nízka.

Obrázok 5. Celková úspešnosť

Na výsledky žiakov a študentov má pozitívny vplyv index vnútornej motivácie. Ten sa v roku 2015 znížil u slovenských žiakov v PISA. Index sebadôvery žiakov vo vlastné schopnosti zaznamenal najvýraznejší pokles v roku 2015 medzi zúčastnenými krajinami. Tieto faktory je možné pozorovať aj u študentov učiteľstva predprimárneho a primárneho vzdelávania.

Záver

Kvalitu dosiahnutého vzdelania ovplyvňuje štát, škola a študent sám. Len zodpovednosť každého z nich ju dokáže posunúť vyššie. Preto je dôležité, aby štát uskutočnil takú reformu, ktorá dovedie školy a študenta k zodpovednosti a eliminuje súčasné negatívne javy.

Príspevok vznikol v rámci grantovej úlohy VEGA č. 1/0443/18 - Analýza sebaregulačných štýlov učenia študentov odboru predškolská a elementárna pedagogika, ktorého zodpovedná riešiteľka je prof. PhDr. Mária Kožuchová, CSc., (2018 - 2020).

Literatúra

1. DE LANGE, J. *Mathematics for Literacy, Quantitative Literacy : Why Numeracy Matters for Schools and Colleges*. [online]. Princeton, New York: B.L. Madison & L.A. Steen (Eds.), National Council on Education and Disciplines, 2003. pp. 75–89. [cit. 2009-06-10]. Dostupné na:
<<http://www.colorado.edu/education/FIUSA/publications/deLange.pdf>>.
2. GRODOVSKÁ, L. 1997. Sme dobrí! (Ale dokedy?). In *Slovenka*, 20.1. – 26.1.1997, roč. 50, č. 4, s. 2 - 3. ISSN 0231-6676.
3. KOL. 2006. *Assessing Scientific, Reading and Mathematics Literacy, A Framework for PISA 2006, Programme for International Student Assessment*. [online]. [s. 1.]: [s.n.], 2006. pp. 188. [cit. 2009-06-23]. Dostupné na:
<<http://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/pisa2006/37464175.pdf>>.
4. Košinárová, T. 2009. Matematická gramotnosť v národnom testovaní žiakov 9. ročníka ZŠ v roku 2008. In *Stav a rozvoj funkčnej gramotnosti: zborník z konferencií Matematická a čitateľská gramotnosť*. [online]. Bratislava: ŠPÚ, NÚCEM, MPC, 2009. s. 51–57. [cit. 2013-05-18]. Dostupné na:
<http://www.nucem.sk/documents//26/zbornik/zborn%C3%ADk_mcg_2009.pdf>. ISBN 978-80-89225-46-0.
5. Košinárová, T. - RINGLEROVÁ, V. 2010. Matematická gramotnosť v národnom testovaní žiakov 9. ročníka ZŠ v roku 2009. In *Rozvoj funkčnej gramotnosti v kontexte medzinárodných porovnávacích štúdií PISA a PIRLS : zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie* [online]. Bratislava : ŠPÚ, 2010. s. 117 – 118. [cit. 2013-05-18]. Dostupné na:
<http://www.statpedu.sk/files/documents/publikacna/rozvoj_funkcnej_gramotnosti/zelina.pdf>. ISBN 978-80-8118-057-6.
6. *Národná správa PISA 2015*. [online]. Bratislava, NÚCEM, 2017. [cit. 2018-12-06]. Dostupné na:
<http://www.nucem.sk/documents//27//NS_PISA_2015.pdf>.
7. *PISA 2009 Slovensko, národná správa*. [online]. Bratislava: NÚCEM, 2009. 64 s. [cit. 2012-03-18]. Dostupné na:

- <http://www.nucem.sk/documents//27/medzinarodne_merania/pisa/publikacie_a_diseminacia/1_narodne_spravy/N%C3%A1rodn%C3%A1_spr%C3%A1va_PISA_2009.pdf>. ISBN 978 - 80 - 970261 - 4 - 1.
8. *PISA 2012. Prvé výsledky medzinárodného výskumu 15-ročných žiakov z pohľadu Slovenska.* [online]. Bratislava : NÚCEM, 2013. [cit. 2013-12-04]. Dostupné na: <http://special.nucem.sk/special/Sprava_k_prvym_vysledkom_PISA_2012.pdf>.
 9. *Testovanie 9.* [online]. Bratislava: NÚCEM, [s.a.]. [cit. 2013-05-18]. Dostupné na: <http://www.nucem.sk/sk/testovanie_9#234,o624>.
 10. *Testovanie 9.* [online]. Bratislava: NÚCEM, [s.a.]. [cit. 2014-06-09]. Dostupné na: <http://www.nucem.sk/documents/26/testovanie_9_2014/T9_2014_prezentacia_final.pdf>.
 11. *Testovanie 9 – 2015, Výsledky celoslovenského testovania žiakov 9. ročníka ZŠ, 2014/2015.* [online]. Bratislava: NÚCEM, 2015. [cit. 2018-06-13]. Dostupné na: <http://www.nucem.sk/documents//26/testovanie_9_2015/Prezentacia_T9_2015_final.pdf>.
 12. *Testovanie 9 – 2016, Výsledky celoslovenského testovania žiakov 9. ročníka ZŠ, 2015/2016.* [online]. Bratislava: NÚCEM, 2016. [cit. 2018-06-13]. Dostupné na: <http://www.nucem.sk/documents//26/testovanie_9_2016/vysledky_spravy/Fin_Prezentacia_T9-2016_1_8_2016.pdf>.
 13. *Testovanie 9 – 2017, Výsledky celoslovenského testovania žiakov 9. ročníka ZŠ, 2016/2017.* [online]. Bratislava: NÚCEM, 2017. [cit. 2018-06-13]. Dostupné na: <http://www.nucem.sk/documents//26/testovanie_9_2017/vysledky_t9_2017/Prezentacia_Vysledky_T9-2017.pdf>.
 14. *Testovanie 9 – 2018, Výsledky celoslovenského testovania žiakov 9. ročníka ZŠ, 2017/2018.* [online]. Bratislava: NÚCEM, 2018. [cit. 2018-06-15]. Dostupné na: <http://www.nucem.sk/documents//26/testovanie_9_2018/vysledky/Prezentacia_v%C3%BDsledky_T9-2018_final_11_06_2018.pdf>.

PaedDr. Miroslava Gašparová, PhD.

ORCID 0000-0001-9032-0478

Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica, Slovenská republika

Pedagogická fakulta

Katedra elementárnej a predškolskej pedagogiky

REGIONÁLNE PRVKY V OBSAHU PRIMÁRNEHO VZDELÁVANIA

Resumé

Cieľom príspevku je prezentovať niektoré možnosti integrácie regionálnych prvkov do obsahov vyučovacích predmetov na primárnom stupni v slovenských základných školách. Regionálna výchova ako prierezová téma štátneho vzdelávacieho programu je koncepčným modelom, ktorý tieto možnosti definuje a podieľa sa na prepájaní školského vyučovania s reálnym životom žiakov. Učiteľ koordinuje v kontakte so žiakmi s prostredím ich vzájomnú interakciu, systematicky vytvára podmienky, ale aj využíva všetky dostupné zdroje, ktoré zefektívňujú rozvoj osobnosti žiakov.

Kľúčové slová: regionálne prvky • región • regionálna výchova • prierezová téma • predmetové vyučovanie • integrácia obsahov

REGIONAL ELEMENTS IN EARLY SCHOOL EDUCATION CONTENT

Abstarct

The aim of the article is to present the possibility of including regional elements in the curricula of Slovak primary schools. Regional education as a cross-cutting theme of the state educational programme is a conceptual model, which is to integrate school education with the life of students. A teacher cooperates with students, coordinates their interactions, systematically creating conditions for using all available

resources, which makes the development of students' personality more effective.

Keywords: regional elements • region • regional education • cross-cutting topic • subject teaching • content integration

ELEMENTY REGIONALNE W ZAKRESIE EDUKACJI WCZESNOSZKOLNEJ

Streszczenie

Celem artykułu jest prezentacja możliwości włączenia elementów regionalnych do programów nauczania na Słowacji w zakresie edukacji wczesnoszkolnej. Edukacja regionalna jako przekrojowy temat państwowego programu edukacyjnego jest modelem koncepcyjnym, który ma integrować edukację szkolną z życiem uczniów. Nauczyciel współdziała z uczniami, koordynuje ich interakcje, systematycznie tworząc warunki do wykorzystania wszystkich dostępnych zasobów, co sprawia, że rozwój osobowości uczniów jest bardziej efektywny.

Słowa kluczowe: elementy regionalne • region • edukacja regionalna • temat przekrojowy • nauczanie przedmiotowe • integracja treści

Úvod

Človek v minulosti prežíval prírodu a krajinu v ktorej žil a sociálne vzťahy, ktoré ho viazali ku komunite, oveľa intenzívnejšie. Spolu s rodičovskou starostlivosťou vytvárali tieto komponenty duchovnú podstatu ľudskej osobnosti. Učila človeka vnímať, pociťovať, učila ho rešpektovať, hodnotiť, spolupracovať aj bojovať. V hodnotovom systéme, ktorý bol takto vytvorený, sa zároveň vytvárali pevné citové väzby ľudí k domovu, k miestu ich rodiska, detstva a dospievania. Prejavovalo sa to vnútorným vzťahom človeka ku krajine, a tiež opakovanými návratmi do intímne vnímanej krajiny. (Lomenčík, 2007). Dnes je svet oveľa otvorenejší, čo napomáha človeku získať rozlet, poznávať prírodnú aj kultúrnu diverzitu sveta, nadobúdať skúsenosti. Súčasne však väzby na domov sa stávajú voľnejšie, niekedy sa aj navonok strácajú. Nikto však neprebádal hĺbku či intenzitu frustrácie zo straty koreňov v duši človeka, ktorý prežil väčšinu života mimo svojho rodiska. Možno si ju sám nepripúšťa, možno

ju v čase aktívneho, prípadne seniorského života ani nepocituje. Napriek tomu je súladnosť so svojím rodiskom prirodzenou emocionálnou výbavou každého človeka a niekdajšiu úlohu prírody a society v procese jej zaradenia do hodnotového rebríčka má okrem rodiny aj školská edukácia. Problematiku oživovania, poznávania a zachovávanía našich zvykov a tradícií, zámerného poznávania krajiny a prírody a ich artefaktov zabezpečuje v slovenskom školskom systéme regionálna výchova. Na primárnom stupni základnej školy je koncepcne zaradená ako prierezová téma, na ďalších stupňoch je súčasťou prierezovej témy multikultúrna výchova.

Regionálna výchova a vlastiveda

Regionálnu výchovu chápeme ako výchovu ku úcte k svojej rodnej obci, mestu, krajine, vlasti, prírode, vzťahu k človeku a napokon k formovaniu svojho národného a kultúrneho povedomia. Na deti vplývajú najprv rodičia a neskôr aj učitelia, ktorí sa snažia u žiakov skladať mozaiku pozitívneho vzťahu ku hodnotám vlastnej obce, kraja, národa a vlasti - domoviny. Deti v materských školách chodia na vychádzky po obci, meste, poznávajú okolitú krajinu, jej objekty, prírodu, kultúrne a prírodné pamiatky, učia sa spievať rôzne regionálne a národné ľudové piesne, učia sa jednoduché tanečné prvky ľudových tancov, tancujú prvé jednoduché tance, vnímajú ako sa menia ročné obdobia a s tým súvisiace zvyky a tradície, spoznávajú prírodné tradičné materiály a vyrábajú z nich jednoduché výrobky. Neskôr, už ako žiaci, sa stávajú súčasťou vyučovacieho procesu a región, v ktorom žijú, spoznávajú vo viacerých vyučovacích predmetoch.

Osobitné postavenie a poslanie pre plnenie cieľov regionálnej výchovy má v sústave vyučovacích predmetov vlastiveda. Prostredníctvom nej nadobúda žiak základné poznatky o svojom rodisku, kraji a svojej vlasti. Jej poslaním je oboznamovať žiakov s javmi, dejmi a vecami, ktoré súvisia s prírodným a spoločenským prostredím. Tieto prostredia môžu žiaci vidieť, počuť, hmatať a stretávajú sa s nimi počas celého života.

Vyučovací predmet vlastiveda na primárnom stupni základnej školy vychádza z princípu, ktorý umožňuje sprístupňovať žiakom poznatky o svojom regióne. Na slovenských základných školách sa vlastiveda vyučuje v 3. a 4. ročníku primárneho stupňa vzdelávania. Tento multidisciplinárny vyučovací predmet integruje vo svojom obsahu základné poznatky o histórii a geografii Slovenska, jeho prírodných a kultúrno-spoločenských javoch a procesoch. Propedeutikou vlastivedy je predmet prvouka, ktorý sa vyučuje v 1. a 2. ročníku základnej školy. Prostredníctvom nej žiaci získavajú základné vedomosti o prostredí, v ktorom žijú, učia sa orientovať v najbližšom okolí svojho bydliska a školy. Vo vlastivede postupne prechádzajú k širšiemu regiónu, až napokon k celej vlasti.

Vlastiveda má veľký a významný súvis s regionálnou výchovou aj po formatívnej stránke. Učiteľ obsahom učiva vlastivedy môže efektívne rozvíjať citové väzby k rodnému kraju a formovať pocit hrdosti a vlastenectva ku svojej rodnej krajine. Je vhodné zaraďovať do vyučovacieho procesu prvky rozvíjajúce pocit príslušnosti žiaka k určitej spoločenskej a prírodnej komunite. Z hľadiska pedagogiky a psychológie má regionálna príslušnosť pozitívny vplyv na vytváranie a upevňovanie špecifických väzieb žiaka, ktoré nazývame *vlastenectvo*. (Ivanovičová, Bujnová, 2002) Vlastiveda má vo svojom obsahu dobrý potenciál rozvíjať tieto dôležité väzby v živote každého žiaka. Zariadenie regionálnych prvkov do vyučovacieho predmetu vlastiveda umožňuje učiteľovi jedinečne a zaujímavo rozvíjať estetické cítenie.

Existuje viacero možností, ako regionálna výchova plní svoje ciele vo vyučovacom predmete vlastiveda:

- vybudovaním vhodných odborných učební s rôznym regionálnym zameraním podľa konkrétnych podmienok, ktoré obec a región poskytujú;
- realizáciou besied so zaujímavými ľuďmi: miestnym kronikárom, ľudovým či umeleckým remeselníkom, miestnym výtvarným, či hudobným umelcom;
- organizovaním a realizáciou vychádzok a exkurzií;
- zapájaním žiakov do výskumu obce a zbierania potrebných výskumných materiálov;

- využívaním metodických materiálov, ktoré spracovali pedagógovia;
- umožnením vstupu inštitúcií do výučby (napr. pracovníci múzeí, osvetových stredísk priamo na vyučovacom procese);
- umiestnením národopisnej expozície do interiéru školy;
- aktualizáciou a následnou implementáciou učiva podľa miestnych zvykov a tradícií;
- vyhľadávaním a navrhovaním riešení environmentálnych problémov obce.

Implementácia a využitie regionálnej výchovy vo vlastivede je veľmi rôznorodé. Okrem uvedených možností je efektívne vytvárať a spracovávať rôzne náčrty svojho regiónu, či obce, skúmať ich, poznávať orientačné body, vytvárať svoj vlastný rodostrom, a mnohé ďalšie.

Regionálne prvky v ostatných vyučovacích predmetoch

Pri projektovaní a realizácii regionálnej výchovy na primárnom stupni je evidentné, že jej obsah je kompatibilný okrem vlastivedy s úplne všetkými vyučovacími predmetmi – s materinským jazykom a literatúrou, s prírodovedou a prvoukou, s hudobnou výchovou, výtvarnou výchovou, telesnou výchovou, s matematikou, aj s pracovným vyučovaním.

Vo vyučovacom predmete *slovenský jazyk a literatúra* si môžeme všimnúť potenciál pre regionálnu výchovu v literatúre, pri precvičovaní gramatických pravidiel, slohovom výcviku, aj čítaní. Veľmi vhodným žánrom pri poznávaní regiónu, ako princípu komunikácie žiaka s literatúrou, je regionálna, miestna povesť. Okrem estetickej funkcie plní aj historicko-poznávaciú a vlastenecko-výchovnú funkciu. Niektoré povesti sú obsiahnuté aj v čítankách a učebniciach, ale veľmi vhodné je začleňovať do vyučovania povesti z okolia danej školy. Súvislosť s predmetom slovenský jazyk a regionálnou výchovou môže učiteľ realizovať v praxi rôzne:

- vytvárať vlastné triedne knižnice – hlavne na 1. stupni ZŠ (Korim, Gašparová, 2003);

- budovať školské knižnice s regionálnou literatúrou;
- budovať vlastivedné siene zamerané na významných rodákov;
- realizovať nácviky literárnych, hudobných či dramatických pásiem a iných programov k výročiam osobností, alebo výročným sviatkom;
- pri výročí sa žiaci pokúsia napísať reportáž o osobnosti či udalosti do aj školského rozhlasu;
- tvoriť a vydávať školský časopis – detská literárna tvorba – tvorba textov, ilustrácií, výber vhodných tém, technické spracovanie textu – edičná aktivita;
- realizovať besedy v miestnych knižniciach;
- realizovať exkurzie kumulované s vlastivedou a inými vyučovacími predmetmi;
- vytvoriť regionálnu vlastivednú čítanku, čítať ju a pracovať s textom aj ilustráciami
- nacvičiť divadelné predstavenie.

Ďalším vyučovacím predmetom, ktorý poskytuje širokú škálu možností uplatnenia regionálnej výchovy je *prírodoveda*, alebo *prvouka*. Melicherčíková a Melicherčík (s.117, 2002) na to poukazujú a uvádzajú, že : „*Zvyšovanie poznatkovej bázy o prírode regiónu má významný vplyv nielen na prehlbovanie vedomostnej úrovne žiakov, ale predovšetkým na ich vzťah k samotnej prírode a výrazne sa podieľa na tvorbe hodnotového systému každého jednotlivca.*“ Zdôrazňujú, že sa regionálna výchova netýka iba vlastivedného učiva, ale aj prírodovedného. Príklady, ako prierezovo aplikovať obsah regionálnej výchovy do obsahov prírodovedy a procesov poznávania prírody:

- budovať ekologické, prírodovedné kútiky živej prírody;
- ochraňovať exteriér školy – fauna, flóra; životné prostredie obce;
- poznávať a zbierať liečivé rastliny z okolia obce;
- realizovať exkurzie, vychádzky, besedy s odborníkmi;
- využívať metodické materiály;
- zapájať žiakov do detských grantových projektov.

Jedným z dôležitých vyučovacích predmetov je *matematika*, ktorá má pre uplatňovanie regionálnych prvkov veľmi dobré

obsahové podmienky. „Dobrý učiteľ riešením matematických úloh základného a rozširujúceho učiva dokáže zároveň obohacovať žiakov o mnohé nematematické poznatky. Žiak pritom pozoruje, ako je matematika prepojená zo všetkým okolo nás.“ (Gerová, 2002, s. 88) Matematika sa s regionálnou výchovou dá prepojiť napr. pri slovných úlohách, pri zdokonaľovaní vedomostí a zručností v numerácii, v počtových operáciách, v štatistickom spracovaní údajov, v geometrických úlohách v učive o rovinných a priestorových tvaroch, v práci so štvorcovou sieťou a pod.

Vo výučbe *hudobnej výchovy* existujú široké možnosti uplatnenia regionálnej výchovy. S piesňou sa deti stretávajú od malička a je potrebné si uvedomiť, že jadro piesňového repertoáru sa utvára v prvých dvoch desaťročiach života. Ak sa v rodinách venuje pozornosť spevu, deti si tak prisvojujú už v útlom veku určitý súbor piesní, ktoré sa spievajú doma, v kruhu svojej rodiny, a neskôr majú možnosť poznávať piesne svojho rodného kraja aj na verejnosti. Vo vyučovacom predmete hudobná výchova by sme regionálnu výchovu mohli rozvíjať nasledovne:

- využívať hry so spevom, regionálne tance, inscenovanie piesní;
- poznávať a učiť sa spievať ľudové piesne vlastného regiónu, ktoré sa viažu ku rodinným a kalendárnym obradom;
- poznávať tradičné ľudové nástroje, ich zvuky, tvorba detských rytmických hudobných nástrojov;
- využívať zvukové hračky;
- vytvárať spevník;
- založiť detskú ľudovú hudbu;
- podporovať a pripravovať žiakov k účasti na rôznych speváckych súťažiach detských ľudových piesní;
- budovať fonotéku a videotéku regionálneho folklóru.

Telesná výchova sa v spojitosti s regionálnou výchovou prelína a integruje aj s hudobnou výchovou. Ľudové piesne, spojené s tancom tanečnými prvkami ľudových piesní, či niektorými hrami, sa často precvičujú na hodinách telesnej výchovy. Spolupráca učiteľa s vedúcimi hudobno-tanečných krúžkov je v tejto oblasti prospešná a vzájomne prínosná. Na

rozvoj telesnej zdatnosti žiakov sa zameriava aj jednoduchá pohybová aktivita – turistika. V rámci regionálnej výchovy turistiku využívame na osobné, zážitkové poznávanie najbližšieho prírodného prostredia, organizujeme vychádzky po náučných chodníkoch s ich prírodovedným a kultúrno-historickým obsahom a následne ďalej spracúvame zozbieraný prinesený materiál.

V neposlednom rade je evidentná aj kompatibilita regionálnej výchovy s *výtvarnou výchovou a pracovným vyučovaním*. Znamy nielen ľudovej kultúry, ale celého kultúrneho a prírodného dedičstva obce, či regiónu možno realizovať vo všetkých tematických celkoch výtvarnej výchovy. Implementácia regionálnej výchovy do predmetov výtvarná výchova a pracovné vyučovanie má viaceré formy:

- návšteva galérií a regionálnych tematických výstav;
- galéria diel výtvarných umelcov – rodákov vo foyer školy;
- inštalovať výstavy v spolupráci s externými inštitúciami v interiéri školy;
- vystavovať v interiéri školy miestnu ľudovú výrobu, miestny ľudový odev;
- vystavovať výtvarné práce žiakov;
- organizovať výtvarné súťaže pre žiakov z regiónu, vystavovať, prípadne publikovať ich diela;
- realizovať kurzy ľudovej výroby v spolupráci s miestnymi remeselníkmi, výrobcami, osvetovými strediskami a s ÚLUV (Ústredie ľudovej umeleckej výroby)
- poznávať tradičné materiály, remeselné techniky a učiť sa ich jednoduché výrobné postupy.

Prepojenie pracovného vyučovania a regionálnej výchovy je najdominantnejšie a najzreteľnejšie pri vzdelávaní v oblasti remesiel tradičnej výroby v danom regióne. Ide najmä o výrobu z hliny, kovu, kameňa, skla, dreva, prírodných materiálov, kože, vlny, papiera, cesta, textilných vlákien a pod. Pri vytváraní výrobku žiaci podporujú a upevňujú svoje manuálne zručnosti a tvorivosť a zároveň získavajú poznatky o tradičných remeselných technikách, ktoré používali v minulosti ich predkovia. Okrem toho získavajú radosť z vytvorenej práce a cit pre estetické hodnoty.

Záver

Uplatňovanie regionálnej výchovy vo vlastivede závisí v prvom rade od nadšenia a postojov učiteľov. Učitelia by mali poznať región v ktorom pôsobia po všetkých stránkach, ideálne je, ak zároveň majú k nemu aj pozitívny vzťah. *„Dobrý učiteľ sa snaží sprostredkované informácie oživiť, a tak odbúravať neosobný systém poznatkov, aby ho deti dokázali aktívne prijať do svojho kognitívneho a významovo-hodnotového potenciálu.“* (Ivanovičová, Bujnová, 2002, s. 67) Učiteľ sa potrebuje neustále vzdelávať aj v tejto oblasti a je nevyhnutné, aby učitelia využívali všetky dostupné zdroje, spolupracovali s inštitúciami a rôznymi organizáciami v danom regióne. Táto práca učiteľa primárneho vzdelávania je veľmi špecifická a vyžaduje si špeciálnu prípravu. Vyžaduje aj efektívne stratégie a výber vhodných prostriedkov edukácie – projektová metóda, kooperáciu, bádateľské aktivity. (Huľová, 2017). Kvalitne realizovaná regionálna výchova má väčšinou podporu aj vedenia školy, alebo je škola aj koncepcne vo svojom školskom kurikule orientovaná na realizáciu regionálnej výchovy. Manažment školy vytvára kreatívne prostredie a ekonomicky ho zabezpečuje, jasne stanovuje koncepciu a zámery školy, ciele školy, vypracúva systém spätnej kontroly a hodnotenia cieľov. Škola je otvorená, spolupracujúca nielen s inštitúciami miestneho regiónu, ale je aj posilou kultúrno-spoločenského života obce. Vedenie školy zviditeľňuje a propaguje prácu školy, podporuje angažovanosť žiakov aj učiteľov na dani v obci, a tak sa podieľa na tvorbe a udržiavaní miestnej tradície. Mnohé školy sú členmi Združenia pedagógov zo škôl s regionálnou výchovou, ktoré organizuje pre učiteľov rôzne vzdelávacie podujatia, konferencie a prehliadky aktivít, ktoré so žiakmi realizujú. Prezentujú nielen svoju školu, obec, jej regionálne javy a prostredie, ale aj tradičnú ľudovú kultúru, ktorá je obľúbenou obsahovou zložkou regionálnej výchovy. Je nielen spestrením realizovaných podujatí, ale aj formou, ako cez vlastné činnosti a aktivity poznávať svoju históriu, kultúru a formovať si pocit spolupatričnosti k svojmu sociálnemu prostrediu.

Literatúra:

1. Gašparová, M., 2018. *Regionálna výchova v ranej edukácii*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela, 2018, s. 95. ISBN978-80-557-1413-4
2. Gerová, L. 2002. Využitie regiónu ako zdroja matematických úloh. In *Regionálna výchova a škola. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie 13.9.2002*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB, 2002. ISBN 80-8055-753-5, s. 88-93
3. Huľová, Z., 2017. *Projektová, problémová, kooperatívna a výskumná koncepcia vzdelávania v pregraduálnej príprave budúcich učiteľov: pre oblasť technického vzdelávania na primárnom stupni školy*. Banská Bystrica: 2017, 79 s. ISBN 978-80-557-1275-8
4. Ivanovičová, J.; Bujnová, E. 2002. Regionálna výchova – možnosti jej aplikácie vo vyučovaní predmetu vlastiveda. In *Regionálna výchova a škola. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie 13.9.2002*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB, 2002. ISBN 80-8055-753-5, s. 66-68
5. Lomenčík, J., 2007. *Kultúrne hodnoty regiónu v primárnej edukácii*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici a OZ Pedagóg, 2007. 154 s. ISBN 978-80-8083-391-6
6. Melicherčíková, D.; Melicherčík, M. 2002. Regionálne prvky vo vyučovaní prírodovedy. In *Regionálna výchova a škola. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie 13.9.2002*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB, 2002. ISBN 80-8055-753-5, s. 113-117
7. Revajová, L. 2001. *ZŠ s rozšíreným vyučovaním regionálnej výchovy a ľudovej kultúry*. Banská Bystrica: Metodické centrum, 2001. ISBN 80-8041-380-0.

ZgSp2353-7426/22.04.2017/07.06.2018/30.09.2018/06

Dr hab. Henryka Ilgiewicz

ORCID 0000-0002-4504-5638

*Institut Badań Kultury Litwy (Lietuvos kultūros tyrimų institutas),
Wilno, Litwa*

**POLSKIE STOWARZYSZENIA
ŻEŃSKIEJ SŁUŻBY DOMOWEJ W WILNIE
W PIERWSZEJ POŁOWIE XX W.**

Streszczenie

Celem niniejszej publikacji jest przedstawienie działalności Stowarzyszenia Sług Katolickich pod wezwaniem św. Zyty w Wilnie od 1904 r. do pierwszej wojny światowej oraz Chrześcijańskiego Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. Św. Zyty w okresie międzywojennym. Organizacje te miały na celu polepszenie położenia żeńskiej służby domowej katolickiego wyznania, oświecenie ich w rzeczach wiary i moralności. Prowadziły one schroniska dla poszukujących pracy lub niemogących pracować z powodu choroby lub starości służących, udzielały im zapomogi finansowej, pośredniczyły w poszukiwaniu posad, organizowały kursy dokształceniowe. Dbaly także o życie religijne członkiń, zachęcały ich do uczestnictwa w obchodach religijno-kościelnych, prowadziły pogadanki religijno-moralne i katechetyczne. W celach kulturalno-oświatowych urządzały wieczory z odczytami, przedstawieniami scenicznymi, deklamacjami, spotkania świąteczne w okre-

sie Bożego Narodzenia i Wielkanocy. W międzywojniu Związek Żeńskiej Służby Domowej św. Zyty należał do Centralnego Związku Chrześcijańskich Związków Zawodowych w Wilnie. Ułatwiało to kontakty z przedstawicielami innych zawodów i dzielenie się doświadczeniem pracy społecznej.

Słowa kluczowe: Stowarzyszenie Sług Katolickich pod wezwaniem św. Zyty w Wilnie • Chrześcijański Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. Św. Zyty • związki zawodowe • żeńska służba domowa

POLISH ASSOCIATIONS FOR FEMALE HOUSEHOLD SERVANTS IN WILNO IN THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY

Abstract

The purpose of this publication is to describe the activities of the Saint Zita Society of Catholic Female Servants in Wilno from 1904 to the outbreak of the First World War as well as the Saint Zita Christian Union of Female Household Servants in the interwar period. These two organizations aimed at improving the situation of Catholic female household servants and providing guidance in the areas of faith and morality. They offered shelter to unemployed servants in search of work or to those unable to work due to illness or old age. They offered financial aid, assisted members in their job search and organized training courses to help them upgrade their professional skills. The Associations also took an interest in members' religious life by encouraging participation in religious events and by sponsoring religious, moral and Catechism discussion sessions. For cultural and educational purposes they organized literature evenings, staged short plays, and sponsored holiday gatherings at Christmas and Easter. In the interwar period the St. Zita Union for Female Household Servants belonged to the Central Union of Christian Professional Unions in Wilno. This facilitated contacts with representatives of other professions and the sharing of professional and social work experience.

Keywords: St. Zita Association for Female Catholic Household Servants in Wilno • The St. Zita Christian Union of Professional Female Household Servants • labour unions • female household servants

Stowarzyszenie Sług Katolickich pod wezwaniem św. Zyty

Pierwsze takie stowarzyszenie powstało w Wilnie 30 listopada (13 grudnia¹) 1904 r. z inicjatywy działacza społecznego i znanego filantropa wileńskiego Józefa Montwiła, jako jedna z sekcji założona przy Giełdzie Pracy Kuratorium Miejskiego nad Biednymi. Po kilku latach sekcja rozwinęła się w samodzielne Stowarzyszenie Pracownic Katolickich pod wezwaniem św. Zyty², czyli Stowarzyszenie Sług Katolickich pod wezwaniem św. Zyty w Wilnie (obie nazwy figurują w literaturze i dokumentacji). Ustawa stowarzyszenia została zatwierdzona 1 (14) września 1907 r. przez wileński urząd gubernialny do spraw stowarzyszeń i zarejestrowana 6 (19) września tego roku pod Nr. 60³.

Stowarzyszenie miało na celu polepszenie bytu służby domowej żeńskiej, wyszukiwanie dla niej posad, udzielenie pomocy w chorobie lub w wypadkach niezdolności do pracy⁴. Składało się z członków zwyczajnych, nadzwyczajnych i honorowych. Członkiniami zwyczajnymi mogły być tylko kobiety mieszkające w Wilnie i pracujące w charakterze sług przynajmniej w ciągu jednego roku. Członkinie zwyczajne płaciły składkę w wysokości ustanowionej przez walne zgromadzenie. Członkami nadzwyczajnymi mogły być osoby, płacące najmniej 2 ruble rocznie, honorowymi – osoby płci obojga, które oddały stowarzyszeniu jakąś przysługę

¹ Podwójne datowanie jest związane z używaniem, w tym czasie, kalendarza juliańskiego na terenie Rosji i jej posiadłości, także w Wilnie.

² Zyta z Lukki (ur. ok. 1218 w Monsagrati w Toskanii, zm. 27 kwietnia 1272 w Lukke) – dziewica, święta Kościoła katolickiego. Zatwierdzenia kultu Zyty i wpisania jej do katalogu świętych dokonał w 1696 roku papież Innocenty XII. Wcześniej na jej kult publiczny zezwolił Leon X (papież w latach 1513–1521). Wspomnienie liturgiczne obchodzone jest w dzienną pamiątkę śmierci (27 kwietnia). Papież Pius XI ogłosił św. Zytę patronką miasta Lukka i służby domowej. Patronuje również chrześcijańskim stowarzyszeniom służących (tzw. "Zytki"), ludziom wyśmiewanym z powodu ich pobożności, samotnym kobietom, kelnerom i kelnerkom. Za patronkę wybierały ją także liczne stowarzyszenia religijne i charytatywne. Zob. https://pl.wikipedia.org/wiki/Zyta_z_Lukki. [Dostęp: 16.03.2018].

³ *Ustawa Stowarzyszenia Pracownic Katolickich pod wezwaniem Św. Zyty w Wilnie*, Wilno 1907; *Stowarzyszenie sług katolickich pod wezwaniem św. Zyty w Wilnie*, w: M. Brensztejn, *Informator o towarzystwach naukowych, oświatowych, artystyczno-popularnych, filantropijnych, wzajemnej pomocy, sportowych i klubach na Litwie i Rusi Białej*, Wilno 1914, s. 264.

⁴ *Ustawa Stowarzyszenia Pracownic ...*, §1.

lub złożyły na jego rzecz ofiarę. Członków zwyczajnych i nadzwyczajnych przyjmowała Rada Stowarzyszenia, honorowych – walne zgromadzenie⁵.

W 1904 r. Stowarzyszenie miało 78 członków, w 1905 r. – 803, w 1906 r. – 775, w 1907 r. – 750, w 1908 r. – 696, w 1909 r. – 2026, w 1910 r. – 2325. Skład osobowy Stowarzyszenia często zmieniał się, ponieważ wiele osób traciło członkostwo z powodu niepłacenia składek rocznych, inne wyjeżdżały z Wilna, jeszcze inne zakładały rodziny i opuszczały Stowarzyszenie⁶.

Sprawami Stowarzyszenia zarządzała Rada i walne zgromadzenie członków. Prezesem Rady najpierw był J. Montwiłł, po jego śmierci (zm. 7.02.1911 r.) – Antoni Jankowski, członkami Rady – Eustachy Jahilnicki, Kazimiera Konstantynowiczówna, ks. Jan Kretowicz, Wanda Kulesińska, Karolina Mączyńska, Ludwik Ostrejko, Franciszek Tatur, kapelanem stowarzyszenia od stycznia 1914 r. – ks. Ignacy Olszański⁷.

Siedziba Stowarzyszenia i prowadzone przez nie schronisko znajdowały się w murach pofranciszkańskich w zaułku Lidzkim Nr 7. Schronisko składało się z olbrzymiej sali sypialnej, kancelarii, szpitalika i sali do pracy ręcznej⁸. Ze schroniska mogły korzystać bezpłatnie w ciągu miesiąca w każdym półroczu członkinie Stowarzyszenia w razie choroby lub utraty miejsca służby. O ile po miesiącu służące nie znajdowały pracy, miały prawo nadal mieszkać w schronisku, lecz za opłatą 50 kopiejek miesięcznie. Pomoc lekarską w razie potrzeby udzielano bezpłatnie⁹. W 1907 r. ze schroniska korzystało czasowo 701, w roku 1908 – 653, a w roku 1910 – 1467 osób. Ponadto, w schronisku stale mieszkaly osoby niezdolne do pracy z powodu choroby bądź starości. W latach 1908–1909 takich osób przebywało w schronisku 8, w roku 1910 – 15¹⁰.

⁵ Ibidem, § 3.

⁶ *Stowarzyszenie sług katolickich pod wezwaniem św. Zyty w Wilnie*, [w:] M. Brensztejn, *Informator ...*, s. 267.

⁷ Ibidem, s. 265.

⁸ *Józef Montwiłł 1850–1911*, zebrał i ułożył Józef Wierzyński, Wilno 1932, s. 22.

⁹ *Stowarzyszenie sług katolickich pod wezwaniem św. Zyty w Wilnie*, [w:] M. Brensztejn, *Informator ...*, s. 266.

¹⁰ Ibidem, s. 267.

Środki Stowarzyszenia pochodziły ze składek członkowskich, odsetek od sum przechowywanych w banku, dochodów z przedsiębiorstw (pralni), przedstawień, wieczorów i innych imprez urządzanych na korzyść Stowarzyszenia, a także różnego rodzaju ofiar¹¹. W 1904 r. dochód Stowarzyszenia sięgał 78 rubli, w 1905 r. – 862 rubli 18 kopiejek, w 1906 r. – 1311 rubli 69 kopiejek, 1907 r. – 2586 rubli 3 kopiejek, w 1908 r. – 1211 rubli 72 kopiejek, w 1909 r. – 3509 rubli 88 kopiejek, w 1910 r. – 5508 rubli 91 kopiejek. Rozchód w 1907 wynosił 1088 rubli 72 kopiejki, w 1908 – 645 rubli 21 kopiejek, w 1909 – 613 rubli 5 kopiejek, w 1910 – 720 rubli 28 kopiejek¹².

Stowarzyszenie prowadziło również pracę oświatową i kulturalną. Organizowało kursy dokształceniowe, urządzało przedstawienia, odczyty, pogadanki i wieczory. Uzyskany z imprez dochód przeznaczano na utrzymanie schroniska lub cele kulturalno-oświatowe. Na przykład, 10 (25) lutego 1913 r. w doszczętnie wypełnionej Sali Miejskiej odbył się wieczór, podczas którego odegrano komedię Aleksandra Fredry *Gwałtu, co się dzieje!* Potem rozpoczęły się tańce. Grała kapela wojskowa. Zabawie przewodniczył Witold Wojnicki. O tej imprezie „Gazeta Codzienna” pisała *„Od szeregu lat jesteśmy świadkami tych zabaw i możemy z radością stwierdzić, że wpływ kultury na pracownice nasze zrobił znaczne postępy. Na niedzielnej zabawie całe te tłumy zachowywały się o wiele stosowniej niż w latach minionych. Nie było zgiełku i gwaru jak w czasie przedstawienia, tak też i podczas tańców, za co należą się słowa uznania przełożonym”*¹³.

Działalność stowarzyszenia przyczyniła się do zwrócenia większej uwagi na warunki pracy i bytu żeńskiej służby domowej, szukania sposobów podniesienia kwalifikacji oraz polepszenia położenia służby domowej. *Stan służebny nie jest przecież czymś zupełnie obcym, od reszty ogółu oderwanym, lecz należącym do niego, jest częścią całości, tego samego języka, tych samych pojęć religijnych i tych w zasadzie obyczajów – pisano na*

¹¹ Ustawa Stowarzyszenia Pracownic ..., § 7.

¹² Stowarzyszenie sług katolickich pod wezwaniem św. Zyty w Wilnie, [w:] M. Brensztejn, *Informator ...*, s. 268.

¹³ *Wieczór Stowarzyszenia Sług ś-tej Zyty*, „Gazeta Codzienna” 1913, nr 40, 12(25) lutego, s. 2. Podwójne datowanie jest związane z używaniem, w tym czasie, kalendarza juliańskiego na terenie Rosji i jej posiadłości, także w Wilnie.

łamach „Gazety Codziennej” w 1914 r. i apelowano do pań o ludzkie zachowanie się w stosunku do służących, a do ojców rodzin i ich synów – o uszanowanie tych dziewcząt i uznanie, że zaciągnęły się one tylko do pracy uczciwej, co trzeba chyba rozumieć jako prośbę o zaprzestanie seksualnego molestowania służących¹⁴.

Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. Św. Zyty

W okresie międzywojennym polskie Stowarzyszenie Sług Katolickich pod wezwaniem św. Zyty zostało przekształcone w Chrześcijański Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. Św. Zyty (używano również nazwy Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty lub Związek św. Zyty). Jego głównym celem, jak i w okresie poprzednim, było niesienie pomocy zrzeszonym w nim pracownikom domowym tak materialnej, jak i duchowej. Siedziba Związku znajdowała się we własnym domu w zaułku Kazimierzowskim 3. Niestety, zachowana dokumentacja pozwala prześledzić bardziej dokładnie działalność związku dopiero w ostatnich latach przedwojennych¹⁵.

Na dzień 1 stycznia 1937 roku związek miał 412 członkiń, na dzień 1 stycznia 1938 r. – 426, a na dzień 1 stycznia 1939 r. – 434¹⁶. Na walnym zebraniu członkowie wybierali Zarząd i Komisję Rewizyjną. Prezeskami Zarządu w latach 1928–1938 były: Bronisława Giedrojciówna, Helena Borkowska, Helena Syrwiódówna, Zuzanna Grohman, wiceprezeskami: Felicja Wiszniewska, Helena Borkowska, sekretarkami: Helena Stachowska,

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Lietuvos centrinis kalstybės archyvas (LCVA), sygn. F. 53, ap. 23, b. 1937; Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, Rankraščių skyrius) (LMAVB, RS), sygn. F. 318, b. 328.

¹⁶ LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 4r, Sprawozdanie z działalności Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok sprawozdawczy 1937; LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 11v, Sprawozdanie z działalności Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok sprawozdawczy 1938; LCVA, sygn. F. 53, ap. 23, b. 1937, k. 3–10, Spis członkiń Chrześcijańskiego Związku Zawodowego Żeńskiej Służby w Wilnie, zaułek Kazimierzowski 3.

Helena Spirydowiczówna, Tekla Wojtowicz, Stefania Kasperowicz, skarbniczkami: Waleria Tomaszewska, Felicja Wiszniewska, Katarzyna Dzierżyńska, Katarzyna Kobięczysówna, członkiniami zarządu: Władysława Sudymtówna, Antonina Dwilewiczówna, Zuzanna Bielska, Konstancja Hermanowicz, Weronika Jarmakowiczówna, Michalina Możykówna, Maria Żurawska, Monika Wirbilówna, Aleksandra Jurczykówna, Zofia Szwabówna, Helena Stachowska, Urszula Demidowicz, Franciszka Dowgiłło, Karolina Kobięczysówna, Emilia Wętówna, Maria Sajkowska, Eleonora Mackiewicz, zastępczyniami członkiń zarządu: Helena Borkowska, Izabela Bułkowska, Emilia Falkowska, Emilia Wętówna, Maria Sajkowska, Eleonora Mackiewicz, Monika Wirbilówna, F. Staniewicz. Do Komisji Rewizyjnej w poszczególnych latach wchodziłi: Józefa Kopściówna, Bronisław Winczes, Ludwik Ostrejko, Janina Giedrojcówna, Karolina Szyłejkówna, Aleksandra Rajewska jako członkowie, Katarzyna Dzierżyńska i J. Jurkiewicz jako zastępczyni¹⁷. Księdzem patronem Związku był Aleksander Mościcki¹⁸.

¹⁷ LCVA, sygn. F. 53, ap. 23, b. 1937, k 27, Chrześcijański Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. Św. Zyty w Wilnie do Pana Komisarza Rządu na m. Wilno, Wilno, dn. 28.II.1928 r. [o składzie zarządu]; LCVA, sygn. F. 53, ap. 23, b. 1937, k 29, Chrześcijański Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. Św. Zyty w Wilnie do Starosty Grodzkiego, Wilno, Zaulek Kazimierzowski, dn. 11 lutego 1929 r.; LCVA, sygn. F. 53, ap. 23, b. 1937, k 16, Chrześcijański Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. Św. Zyty w Wilnie do Starosty Grodzkiego w Wilnie, dn. 1.II.1933 r.; LCVA, sygn. F. 53, ap. 23, b. 1937, k 15, Starosta Grodzki do Urzędu Wojewódzkiego, Wileńskiego Wydziału Bezpieczeństwa, Wilno, dn. 3.III.1933 r.; LCVA, sygn. F. 53, ap. 23, b. 1937, k. 12, Chrześcijański Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. Św. Zyty w Wilnie do Starosty Grodzkiego w Wilnie, Wilno, Zaulek Kazimierzowski 3, dn. 20.I.1935 r.; LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 4r, Sprawozdanie z działalności Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok sprawozdawczy 1937; LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 11v, Sprawozdanie z działalności Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok sprawozdawczy 1938.

¹⁸ Aleksander Mościcki, ur. 10.06.1898, zw. 25.11.1980 r., ksiądz katolicki, biskup sufragan łomżyński. Święcenia przyjął w 1925 r., był działaczem chrześcijańskich związków zawodowych i innych organizacji społecznych. Podczas okupacji był profesorem seminarium duchownego w Wilnie, aresztowany i w latach 1942–1944 więziony przez Niemców. W 1945 r. brał udział w zorganizowaniu seminarium duchownego w Białymstoku. 6 lutego 1952 r. mianowany biskupem tytularnym Doara i sufraganiem łomżyńskim. Zob. *Encyklopedia Zie-*

Działalność Związku św. Zyty szła w kilku kierunkach. Przede wszystkim obejmowała świadczenia materialne, takie jak wydawanie bezpłatnych lub po zaniżonej cenie posiłków, lekarstw, pranie bielizny chorym, całkowite lub częściowe zwolnienie ze składek członkowskich. Związek prowadził jadłodajnię i pralnię, a także schronisko, w którym każda bezrobotna i starsza członkini mogła znaleźć przytułek i opiekę bezpłatnie lub za stosunkowo małą opłatą. Ponadto, aby ułatwić członkiniom znalezienie odpowiedniej dla nich pracy i uchronić przed wyzyskiem Związek prowadził biuro pośrednictwa pracy, z którego niejednokrotnie korzystały nawet osoby nienależące do Związku. Na przykład w 1937 r. z ulgi i pomocy korzystało 183 członkiń na kwotę 1728 zł, pracę w związkowym biurze pośrednictwa otrzymało 68 członkiń, uprano bieliznę trzem członkiniom za 20 zł, 13 członkiń zwolniono ze składek członkowskich całkowicie, 30 członkiń częściowo na sumę 197 zł¹⁹. W 1938 r. z ulgi i pomocy skorzystały 163 członkinie na ogólną kwotę 1372,15 zł, pracę w związkowym biurze pośrednictwa otrzymały 72 członkinie, w schronisku oprócz członkiń nocowało od kilku dni do kilku tygodni 14 poszukujących pracy dziewcząt służących nienależących do Związku, przy czym 10 z nich otrzymało pracę²⁰.

Dużo uwagi w pracy Związku zwracano na podniesienie poziomu życia religijnego członkiń. Urządzano obchody religijno-kościelne, pogadanki religijno-moralne i katechetyczne, rekolekcje. W 1937 r. członkinie Związku wysłuchały dziewięciu przeznaczonych dla nich przemówień ks. patrona Mościckiego. W tym samym roku odbyło się 12 pogadanek religijno-moralnych i 17 katechetycznych, odprawiono 3 nowenny do św. Zyty, do św. Józefa i Dzieciątka Jezus, 7 mszy dla Kółka Różańcowego i 7

mi Wileńskiej, t. 7: *Duchowieństwo i świątynie od XV w. do 1945 roku*, opracował M. Jackiewicz, Bydgoszcz 2009, s. 217.

¹⁹ LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 3r, Sprawozdanie z działalności Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok sprawozdawczy 1937.

²⁰ LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 11r, Sprawozdanie z działalności Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok sprawozdawczy 1938.

w intencji Związku oraz jego członkiń, odprawiono trzydniowe rekolekcje²¹.

W 1938 r. ks. A. Mościcki wygłosił 12 przemówień, odbyło się 12 pogadanek religijno-moralnych, a katechetycznych 10 (prowadziła je Janina Giedrojcówna), odprawiono 3 nowenny, było 10 zebrań kółek różańcowych, urządono w kościele rekolekcje dla wszystkich członkiń i służących nienależących do Związku, które prowadził ks. patron Mościcki oraz odprawiono 7 mszy świętych w intencji Związku i jego członkiń²².

Niekiedy uroczystości o charakterze religijnym zaszczycał sam ks. arcybiskup Romuald Jałbrzykowski. Na przykład w dniu 15 września 1933 r. w lokalu Związku przy zaułku Kazimierzowskim 3 odbyła się uroczystość związana ze zbliżającym się obchodem święta Chrystusa Króla. Obecnych było około 200 osób. Przybyły na uroczystość ks. arcybiskup dokonał poświęcenia in-tronizującej figury Chrystusa, wygłosił okolicznościowe przemówienie i udzielił błogosławieństwa apostołskiego wszystkim zebranych członkiniom. Po wyjeździe arcybiskupa prezeska Z. Grohman przedstawiła zebrany stan prac związanych z remontem domu, w którym mieścił się Związek i poruszyła inne istotne sprawy wewnętrzne. Uroczystość zakończono odśpiewaniem pieśni religijnych²³.

Poziom uświadomienia religijnego członkiń starano się podnieść również za pomocą lektury religijnej. Dla członkiń w schronisku prenumerowano pisma *Przewodnik Katolicki*, *Rycerz Niepokalanej*, *Królową Apostołów*, *Świat Umarłych*, *Mały Dziennik*, *Apostolstwo Chorych*, *Pracownia Domowa*²⁴.

²¹ LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 3r, Sprawozdanie z działalności Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok sprawozdawczy 1937.

²² LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 11r, Sprawozdanie z działalności Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok sprawozdawczy 1938.

²³ LCVA, sygn. F.23, b. 1937, k. 14, Wilno, 7.X.1933 r., Komendant Policji Państwowej do Pana Starosty Grodzkiego w Wilnie.

²⁴ LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 4r, Sprawozdanie z działalności Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok sprawozdawczy 1937; LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 11v, Sprawozdanie z działalności Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok sprawozdawczy 1938.

Związek prowadził działalność oświatową. W miarę potrzeby i możliwości organizowano dla członkiń kursy czytania, pisania i rachunków, pogadanki na tematy historyczne, wspólne czytanie i omawianie książek. Starano się także o podniesienie poziomu kulturalnego i w tym celu urządzano koncerty, przedstawienia sceniczne, deklamacje oraz odczyty z demonstracją przezroczy, zebrania towarzyskie członkiń ze wspólnymi posiłkami okolicznościowymi w okresie Bożego Narodzenia i Wielkanocy, delegowano przedstawicieli Związku na uroczystości, zorganizowane przez inne organizacje chrześcijańskie²⁵.

Niekiedy koncerty i przedstawienia urządzano dla szerszej publiczności, a otrzymany dochód ze sprzedaży biletów przeznaczano na rzecz Związku. Tak 28 lutego 1929 r. wieczorem w sali Związku przy zaułku Kazimierzowskim 3 odbyło się przedstawienie amatorskie *Z życia św. Zyty*, z którego dochód był przeznaczony na potrzeby chorych członkiń²⁶, zaś 23 lutego 1930 r. – wieczór muzyczny-wokalny, z którego dochód zasilił konto na cele kulturalno-oświatowe Związku²⁷.

Zakres działalności Związku w dużej mierze zależał od posiadanych środków finansowych. Środki pieniężne pochodziły głównie ze składek członkowskich, dochodów jadłodajni i pralni, opłat lokalowych, w mniejszej mierze z ofiar oraz dochodów z imprez. Wydatkowano pieniądze na utrzymanie schroniska, materialną pomoc dla potrzebujących członkiń, remont i utrzymanie lokalu przy zaułku Kazimierzowskim 3, prowadzenie jadłodajni i pralni, pokrycie wydatków kancelarii oraz biura pośrednictwa pracy. W 1937 r. przychód Związku wynosił 29390 zł, 22 gr., rozchód – 27760 zł, 54 gr., pozostało na 1 stycznia 1938 r. –

²⁵ LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 3r – 4r, Sprawozdanie z działalności Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok sprawozdawczy 1937; LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 11r – 11v, Sprawozdanie z działalności Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok sprawozdawczy 1938.

²⁶ LCVA, sygn. F.53, ap. 23, b. 1937, k. 31, dn. 22.II.1929, Zarząd Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty do Starostwa Grodzkiego w Wilnie.

²⁷ LCVA, sygn. F.53, ap. 23, b. 1937, k. 26, dn. 19 lutego 1929, Chrześcijański Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty do Starostwa Grodzkiego w Wilnie.

1629 zł. 68 gr.²⁸. W 1938 r. do kasy Związku wpłynęło ogółem 37524 zł. 75 gr., wydano 34212 zł. 20 gr., na dzień 1 stycznia 1939 r. pozostało w kasie 3312 zł, 55 groszy²⁹.

W celu nawiązania i utrzymania kontaktów z innymi związkami zawodowymi Chrześcijański Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. Św. Zyty w międzywojniu należał do Centralnego Związku Chrześcijańskich Związków Zawodowych w Wilnie (używano także nazwy „Centrala Chrześcijańskich Związków Zawodowych w Wilnie), założonego z inicjatywy ks. Ignacego Olszewskiego³⁰ w październiku 1918 r. Centralny Związek założono w celu przeciwdziałania agitacji „elementów wywrotowych” wśród robotników. Po zajęciu Wilna przez bolszewików na początku 1919 r. organizujący się Centralny Związek starał się przeciwdziałać propagandzie bolszewickiej, zaś po wyzwoleniu Wilna w kwietniu 1919 r. rozwinął aktywną działalność. Zorganizował główny sekretariat, giełdę pracy, teatr robotniczy, chór, uniwersytet robotniczy, sekcję odczytową, czytelnię, jadalnię, zaczął wydawać tygodnik „Nasz Sztandar”. Mimo powtórnej inwazji bolszewickiej w 1920 r. Związek Centralny przetrwał i rozciągnął swą działalność nie tylko na Wilno, lecz również na powiaty: wileński, trocki, święciański, oszmiański, lidzki i wilejski.

²⁸ LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 5–6, Sprawozdanie kasowe Chrześcijańskiego Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok 1937.

²⁹ LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 9–10, Sprawozdanie kasowe Chrześcijańskiego Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok 1938.

³⁰ Olszewski Ignacy (1883–1963), ksiądz, działacz społeczny. Ukończył w 1907 r. Seminarium Duchowne w Wilnie i w 1911 r. – Akademię Duchowną w Petersburgu, studiował we Fryburgu, Rzymie, Monachium i Londynie. W 1913 r. pracował wśród górników polskich we Francji, w 1913 r. został wikariuszem przy katedrze wileńskiej, opiekował się stowarzyszeniami katolickimi, założył „Caritas”, podczas I wojny światowej zakładał kuchnie ludowe, w 1915 r. został członkiem Komitetu Edukacyjnego, w 1918 r. założył Centralny Związek Chrześcijańskich Związków Zawodowych w Wilnie, w latach 1919–1927 był radnym miasta Wilna, w 1922 r. wszedł do Sejmu Wileńskiego i Sejmu Ustawodawczego. Również był wiceprezesem Polskiego Stronnictwa Chrześcijańsko-Demokratycznego, w latach 1922–1931 rektorem kościoła św. Bartłomieja w Wilnie, w latach 1927–1937 wizytatorem religii, w latach 1931–1937 proboszczem parafii św. Franciszka Ksawerego w Grodnie i dziekanem, w 1938 r. – proboszczem w Łyntupach. W czasie II wojny światowej działał w Armii Krajowej. Zmarł w 1963 r. na terenie Związku Sowieckiego. Zob. *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej*, t. 1: *Wileński Słownik Biograficzny*, red. Henryk Dubowik, Leszek Jan Malinowski, Bydgoszcz 2002, s. 261.

Siedziba Centrali znajdowała się w Wilnie przy ulicy Świętojańskiej 21. Początkowo Centrala zrzeszała 14 związków zawodowych, w końcu 1921 roku – 27. Centralny Związek reprezentował na zewnątrz wchodzące w jego skład związki, dążył do skoordynowania i ułatwienia pracy poszczególnym związkom zawodowym w celu łatwiejszego osiągnięcia zadań przez nich zamierzonych³¹.

Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. Św. Zyty, jak i inne należące do Centrali związki, posyłał swych delegatów na ogólne zebrania, jego członkowie były zapraszane na organizowane przez Centralę imprezy, odbywające się w sali Centrali przy ul. Świętojańskiej lub w Ogrodzie Bernardyńskim w ciepłej porze roku. Składały się na nie amatorskie przedstawienia sceniczne, wystąpienia chóru i orkiestry, tańce i loterie. W zorganizowaniu takich imprez pomagały osoby z poszczególnych związków i nawet organizacji niewchodzących w skład Centrali. Uzytkany z imprez dochód przeznaczano na cele kulturalno-oświatowe³².

Zakończenie

Chrześcijański Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. Św. Zyty, jak i wielu innych polskich towarzystw, związków i organizacji społecznych w Wilnie został zlikwidowany w latach drugiej wojny światowej i okupacji. Związek ten, jak i poprzednie Stowarzyszenie Sług Katolickich pod wezwaniem św. Zyty przyczyniły się w pewnym stopniu do polepszenia bytu żeńskiej służby domowej. Prowadziły one schronisko dla poszukujących pracy lub niemogących pracować służących, udzielały im zapomogi fi-

³¹ *Centralny Związek Chrześcijańskich Związków Zawodowych w Wilnie*, „Nasz Sztandar” 1919, nr 2, 6 maja, s. 1–2; *Projekt ustawy Centralnego Związku Chrześcijańskich Związków Zawodowych w Wilnie*, „Nasz Sztandar” 1919, nr 2, 6 maja, s. 2–3; *Ideowa działalność Centrali Chrześcijańskich Związków Zawodowych w Wilnie*, „Nasz Sztandar” 1921, nr 43, 11 września, s. 3–4.

³² *Z ruchu zawodowego: Wilno*, „Nasz Sztandar” 1921, nr 44, 18 września, s. 5; *Kronika: Gielda pracy Centrali Chrześcijańskich Związków Zawodowych*, „Nasz Sztandar” 1921, nr 44, 18 września, s. 7; *Kronika: Wielka zabawa*, „Nasz Sztandar” 1922, nr 3, 15 stycznia, s. 8; *Kronika: Zabawy*, „Nasz Sztandar” 1922, nr 5, 29 stycznia, s. 7; *Kronika: Zabawy*, „Nasz Sztandar” 1922, nr 9, 26 lutego, s. 7; *Kronika: Zebrania*, „Nasz Sztandar” 1922, nr 4, 22 stycznia, s. 8; *Wielka zabawa Centrali Chrześcijańskich Związków Zawodowych w Wilnie*, „Nasz Sztandar” 1921, nr 42, 4 września, s. 8.

nansowej, pośredniczyły w znalezieniu pracy, organizowały kursy doksztalceniowe. Dbały także o życie religijne członkiń, zachęcały je do uczestnictwa w obchodach religijno-kościelnych, prowadziły pogadanki religijno-moralne i katechetyczne. W celach kulturalno-oświatowych urządzały wieczory z odczytami, przedstawieniami scenicznymi, deklamacjami; zebrania towarzyskie członkiń ze wspólnymi posiłkami okolicznościowymi w okresie Bożego Narodzenia i Wielkanocy. Ponadto w międzywojniu udział w zebraniach i imprezach Centralnego Związku Chrześcijańskich Związków Zawodowych w Wilnie ułatwiał członkiniom Związku Żeńskiej Służby Domowej św. Zyty nawiązanie kontaktów z przedstawicielami innych zawodów i dzielenie się doświadczeniami z pracy społecznej.

Bibliografia

Źródła archiwalne:

1. LCVA, sygn. F. 53, ap. 23, b. 1937, k. 15, Starosta Grodzki do Urzędu Wojewódzkiego, Wileńskiego Wydziału Bezpieczeństwa, Wilno, dn. 3.III.1933 r.
2. LCVA, sygn. F. 53, ap. 23, b. 1937, k. 16, Chrześcijański Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. Św. Zyty w Wilnie do Starosty Grodzkiego w Wilnie, dn. 1 II 1933 r.
3. LCVA, sygn. F. 53, ap. 23, b. 1937, k. 27, Chrześcijański Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. Św. Zyty w Wilnie do Pana Komisarza Rządu na m. Wilno, Wilno, dn. 28.II.1928 r.[o składzie zarządu].
4. LCVA, sygn. F. 53, ap. 23, b. 1937, k. 29, Chrześcijański Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. Św. Zyty w Wilnie do Starosty Grodzkiego, Wilno, Zaulek Kazimierzowski, dn. 11 lutego 1929 r.
5. LCVA, sygn. F. 53, ap. 23, b. 1937, k. 12, Chrześcijański Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. Św. Zyty w Wilnie do Starosty Grodzkiego w Wilnie, Wilno, Zaulek Kazimierzowski 3, dn. 20.I.1935 r.
6. LCVA, sygn. F. 53, ap. 23, b. 1937, k. 3–10, Spis członkiń Chrześcijańskiego Związku Zawodowego Żeńskiej Służby w Wilnie, zaulek Kazimierzowski 3.

7. LCVA, sygn. F.23, b. 1937, k. 14, Wilno, 7.X.1933 r., Komendant Policji Państwowej do Pana Starosty Grodzkiego w Wilnie.
8. LCVA, sygn. F.53, ap. 23, b. 1937, k. 26, dn. 19 lutego 1929, Chrześcijański Związek Zawodowy Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty do Starostwa Grodzkiego w Wilnie.
9. LCVA, sygn. F.53, ap. 23, b. 1937, k. 31, dn. 22.II.1929, Zarząd Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty do Starostwa Grodzkiego w Wilnie.
10. LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 11v, Sprawozdanie z działalności Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok sprawozdawczy 1938.
11. LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 4r, Sprawozdanie z działalności Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok sprawozdawczy 1937.
12. LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 5–6, Sprawozdanie kasowe Chrześcijańskiego Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok 1937.
13. LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 7r, Protokół walnego zebrania członkiń Chrześcijańskiego Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej w Wilnie odbytego dn. 16-go stycznia 1938 r.
14. LMAVB, RS, sygn. F. 318, b. 328, k. 9–10, Sprawozdanie kasowe Chrześcijańskiego Związku Zawodowego Żeńskiej Służby Domowej im. św. Zyty w Wilnie za rok 1938.

Źródła drukowane:

15. *Projekt ustawy Centralnego Związku Chrześcijańskich Związków Zawodowych w Wilnie*, „Nasz Sztandar” 1919, nr 2, 6 maja, s. 2–3.
16. *Ustawa Stowarzyszenia Pracownic Katolickich pod wezwaniem Św. Zyty w Wilnie*, Wilno 1007.

Publicystyka prasowa:

17. *Centralny Związek Chrześcijańskich Związków Zawodowych w Wilnie*, „Nasz Sztandar” 1919, 6 maja, nr 2, s. 1–2.
18. *Ideowa działalność Centrali Chrześcijańskich Związków Zawodowych w Wilnie*, „Nasz Sztandar” 1921, nr 43, 11 września, s. 3–4.
19. *Kronika: Gielda pracy Centrali Chrześcijańskich Związków Zawodowych*, „Nasz Sztandar” 1921, nr 44, 18 września, s. 7, nr 45, 25 września, s. 7.
20. *Kronika: Wielka zabawa Centrali Chrześcijańskich Związków Zawodowych w Wilnie*, „Nasz Sztandar” 1921, nr 44, 18 września, s. 7.
21. *Kronika: Wielka zabawa*, „Nasz Sztandar” 1922, nr 3, 15 stycznia, s. 8.

22. *Kronika: Zabawy*, „Nasz Sztandar” 1922, nr 5, 29 stycznia, s. 7.
23. *Kronika: Zabawy*, „Nasz Sztandar” 1922, nr 9, 26 lutego, s. 7.
24. *Kronika: Zebrania*, „Nasz Sztandar” 1922, nr 4, 22 stycznia, s. 8.
25. *W trosce o dobre służące*, „Gazeta Codzienna” 1914, nr 166, 7 (20) lipca, s. 1-2.
26. *Wieczór Stowarzyszenia Sług ś-tej Zyty*, „Gazeta Codzienna” 1913, nr 40, 12(25) lutego, s. 2.
27. *Wielka zabawa Centrali Chrześcijańskich Związków Zawodowych w Wilnie*, „Nasz Sztandar” 1921, nr 42, 4 września, s. 8.
28. *Z ruchu zawodowego: Wilno*, „Nasz Sztandar” 1921, nr 44, 18 września, s. 5.

Opracowania:

29. *Józef Montwiłł 1850–1911*, zebrał i ułożył Józef Wierzyński, Wilno 1932.
30. *Mościcki Aleksander*, ur. 10.06.1898, zm. 25.11.1980, ksiądz katolicki, biskup sufragan łomżyński, [w:] *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej*, t. 7: *Duchowieństwo i świątynie od XV w. do 1945 roku*, opracował M. Jackiewicz, Bydgoszcz 2009, s. 217.
31. *Olszański Ignacy (1883–1963) ksiądz, działacz społeczny*, [w:] *Encyklopedia Ziemi Wileńskiej*, t. 1: *Wileński Słownik Biograficzny*, red. Henryk Dubowik, Leszek Jan Malinowski, Bydgoszcz 2002, s. 261.
32. *Stowarzyszenie sług katolickich pod wezwaniem św. Zyty w Wilnie*, [w:] M. Brensztejn, *Informator o towarzystwach naukowych, oświatowych, artystyczno-popularnych, filantropijnych, wzajemnej pomocy, sportowych i klubach na Litwie i Rusi Białej*, Wilno 1914.

Zasoby internetowe:

33. *Zyta z Lukki* (ur. ok. 1218 w Monsagrati w Toskanii, zm. 27 kwietnia 1272 w Lukkce) – dziewica, święta Kościoła katolickiego. https://pl.wikipedia.org/wiki/Zyta_z_Lukki. [Dostęp: 16.03.2018].

Dr Grażyna Kędzierska

ORCID 0000-0002-8825-9644

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

Wydział Nauk Społecznych

Zakład Bezpieczeństwa Wewnętrznego

KOBIETY O BEZPIECZEŃSTWIE ŻYWNOŚCI

Streszczenie

Zjawisko fałszowania żywności występuje na świecie od bardzo dawna. Skala tego zjawiska ma istotny wpływ na sytuację zdrowotną społeczeństwa. Przed patologią na rynku żywności pewna część społeczeństwa próbuje się chronić podejmując rozpoznawanie problemu, inni starają się jeść żywność mało przetworzoną, jeszcze inni heroicznie sami ją wytwarzają. A pewna część społeczeństwa marginalizuje problem. Od drugiej połowy XX wieku na całym świecie podejmuje się liczne starania, aby stworzyć system bezpieczeństwa żywności zapewniający produkty o wysokiej jakości oraz maksymalnie blokujący możliwość fałszowania żywności. Znaczną rolę odgrywa w nim edukacja konsumenta. Badania ankietowe z udziałem studentek jako respondentek pozwoliły określić ich wiedzę i stosunek do bezpieczeństwa żywności.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo żywnościowe • bezpieczeństwo żywności • fałszowanie żywności • *food crime* • terroryzm żywieniowy • edukacja o bezpieczeństwie żywności • ochrona żywności

FOOD SAFETY IN FEMALE STUDENTS' ASSESSMENT

Abstract

The phenomenon of falsification of food has been present in the world for a very long time. The scale of this problem has a significant impact on the health situation in society. It has been observed that

certain groups in society try to protect themselves against food falsification by recognising the problem, avoiding processed foods or striving to grow their own produce. Others ignore and marginalize the whole thing. Since the second half of the twentieth century, many attempts have been made throughout the world to create a food safety system that ensures products of high quality and aims at blocking the possibility of food falsification. Consumer education plays a significant role in it. The results of questionnaire surveys addressed to women helped to determine their knowledge and attitude towards food safety.

Keywords: food security • food safety • food falsification • food crime • food terrorism • education about food safety • food protection

Bezpieczeństwo żywności – definicje

Panuje powszechne przekonanie, że patologia na rynku żywności ma znikomy stopień szkodliwości dla społeczeństwa jako ogółu. Jednak, w momencie rozpatrywania kwestii na tle konkretnej jednostki zdania dyskutujących osób są zgoła inne. Wskazuje się wtedy, najczęściej, możliwe jednostki chorobowe generowane na skutek spożywania zafałszowanej żywności. Pewna część społeczeństwa próbuje się chronić przed zafałszowaną żywnością podejmując rozpoznawanie problemu, inni starają się jeść żywność mało przetworzoną, jeszcze inni heroicznie sami ją wytwarzają. A jeszcze inni marginalizują problem. Wszystko to jednak metody na tak zwaną krótką metę, bo współczesne życie nie sprzyja tym działaniom. Tempo obecnego bytowania, dążenie człowieka do ułatwiania sobie egzystencji, także chęć i potrzeba relaksu powodują, że ludzie spożywają żywność, która często nie spełnia odpowiednich parametrów.

Termin „żywność” oznacza jakiegokolwiek substancje lub produkty, przetworzone, częściowo przetworzone lub nieprzetworzone, przeznaczone do spożycia przez ludzi lub których spożycia przez ludzi można się spodziewać¹. Słowem „żywność” obejmuje się więc na przykład napoje, gumę do żucia i wszelkie substancje, łącznie z wodą świadomie dodane do żywności podczas jej wytwarzania, przygotowywania lub obróbki.

¹ Rozporządzenie UE nr 178/2002 z 28 stycznia 2002 r.

W literaturze występują dwa określenia, często mylone i utożsamiane ze sobą: bezpieczeństwo żywnościowe i bezpieczeństwo żywności. Współczesna koncepcja bezpieczeństwa żywnościowego opiera się na idei dostatecznej podaży, dostępie ekonomicznym, adekwatności diety oraz stabilizacji dostępu do żywności w ścisłym powiązaniu ze sprawami etyki, handlu i pomocy humanitarnej. Jest to zatem dostęp do żywności w każdej chwili, dla wszystkich mieszkańców, w ilości zaspakajającej potrzeby żywnościowe dla aktywnego i zdrowego życia. Z kolei bezpieczeństwo żywności jest elementem bezpieczeństwa żywnościowego i akcentuje przede wszystkim zdrowotność oraz walory odżywcze żywności².

Żywność powinna być zdrowa i dobra, zatem bezpieczna. Definicja bezpieczeństwa żywności występuje w najważniejszej – na ten temat – polskiej regulacji prawnej, czyli *Ustawie o bezpieczeństwie żywności i żywienia*. W *Ustawie* tej za bezpieczeństwo żywności uznano ogół warunków, które muszą być spełniane, dotyczących w szczególności: stosowanych substancji dodatkowych i aromatów, poziomów substancji zanieczyszczających, pozostałości pestycydów, warunków napromieniania żywności, cech organoleptycznych i działań, które muszą być podejmowane na wszystkich etapach produkcji żywności lub obrotu nią w celu zapewnienia zdrowia i życia człowieka³. Nieuczciwa działalność na rynku żywności mieści się na czterech płaszczyznach tradycyjnie przynależnych do przestępczości gospodarczej⁴, jak:

- przestępstwa przeciwko konsumentom – np. oszukańcza reklama, nieprawdziwe informacje na opakowaniach, wprowadzanie do obrotu środka spożywczego po upływie terminu przydatności do spożycia⁵,

² S. Kowalczyk, *Wprowadzenie [w:] Bezpieczeństwo żywności w erze globalizacji* (red.) S. Kowalczyk, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2009, s. 15, ISBN 978-83-7378-459-8.

³ Art. 3 ust. 3 pkt 5 Ustawy o bezpieczeństwie żywności i żywienia z dnia 25 sierpnia 2006 r. Dz. U. 2006, Nr 171, poz. 1225.

⁴ J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia*, Gdańsk 1999, s. 294, ISBN 83-87570-06-0.

⁵ A. Chodorowska, J. M. Stopińska, *Wybrane wykroczenia dotyczące bezpieczeństwa żywności w świetle przepisów prawa polskiego [w:] Nielegalny rynek żywności. Skala zjawiska i możliwości przeciwdziałania*, W. Pływaczewski, R. Płocki (red.) WSPoL. Szczytno 2013, s. 166, ISBN 978-83-7462-396-4.

- przestępstwa przeciwko interesom finansowym państwa – np. wyłudzenia dotacji i odszkodowań, „pranie żywności”,
- przestępstwa przeciwko przedsiębiorcom – np. działania na szkodę konkurencji,
- przestępstwa przeciwko środowisku – np. nadmierna eksploatacja środowiska, dążenie do obniżania kosztów własnych⁶.

Na oznaczenie wszystkich zachowań niezgodnych z prawem, a związanych z rynkiem żywności, literatura angielska posługuje się określeniem *food crime*. Termin ten wszedł również do nomenklatury polskiej kryminologii świadcząc, że tematyka wymaga kompleksowej eksploracji, ponieważ szara strefa żywnościowa ciągle rozrasta się szybko osiągając bardzo duże zyski. Atrakcyjność przestępczej działalności na rynku żywności wynika z kilku jego niezbywalnych cech:

- jest stały i niezwykle istotny w gospodarce każdego kraju,
- angażuje znaczący odsetek krajowych zasobów pracy,
- zagospodarowuje ponad połowę powierzchni kraju,
- udział wydatków na żywność i napoje bezalkoholowe w budżecie gospodarstw domowych to 25%,
- ma duże zróżnicowanie podmiotów pod względem obszaru działalności i potencjału jakim dysponują⁷.

Historyczne aspekty fałszowania żywności

Z fałszowaniem żywności człowiek styka się od stuleci a motyw tych działań zawsze był i jest taki sam – chodzi o osiągnięcie jak największej korzyści. W czasach starożytnych praktyki fałszowania żywności były dosyć powszechne i nie podlegały właściwie żadnej kontroli. Fałszowano oliwę mieszając dobre gatunki ze złymi, rozcieńczano wino, do chleba dodawano co tylko się da-

⁶ R. Płocki, *Food crime – skala zjawiska* [w:] *Nielegalne rynki. Geneza, skala zjawiska oraz możliwości przeciwdziałania*, W. Pływaczewski, P. Chlebowski (red.), UWM Olsztyn 2012, s. 364, ISBN 978-83-62383-22-1.

⁷ R. Płocki, *Food crime – skala zjawiska* [w:] *Nielegalne rynki. Geneza, skala zjawiska oraz możliwości przeciwdziałania*, W. Pływaczewski, P. Chlebowski (red.), UWM Olsztyn 2012, s. 363, ISBN 978-83-62383-22-1.

ło zmielić i mogło udawać mąkę⁸. W średniowieczu zaczęto walczyć z fałszowaniem żywności za pomocą aktów prawnych. Na przykład w Anglii wydano szereg ustaw zabraniających fałszowania najpierw chleba, później także innych produktów – kawy, herbaty, piwa, masła⁹. Jednak pierwsza znacząca fala fałszowania żywności miała miejsce w IX wieku. Zafałszowane krzemieniem masło, chleb z dodatkiem ałunu, smalec z domieszką stearyny, piwo zaprawiane dużą ilością soli, rozcieńczane wodą alkohole oraz mleko wcale nie wyczerpują listy produktów żywnościowych sprzedawanych najczęściej najbiedniejszym obywatelom¹⁰. Podjęcie zdecydowanej walki z fałszerzami rozpoczęło się dopiero wtedy, gdy wykazano, że spożywanie fałszowanej żywności istotnie wpływa na stan zdrowotny obywateli. W walce tej, oprócz działalności legislacyjnej, zaczęto wykorzystywać też inne metody. W połowie XIX w. na łamach angielskiego pisma *The Lancet* publikowano nazwiska fałszerzy¹¹. Z czasem zaczęto tworzyć instytucje państwowe zajmujące się kontrolą żywności oraz zawiązywały się stowarzyszenia konsumenckie.

W Polsce, o wadze problemu jakim jest fałszowanie żywności świadczy chociażby podejmowanie tegoż zagadnienia na szkoleniach funkcjonariuszy Policji Państwowej już w okresie międzywojennym. W projekcie programu kursu milicyjnego z 1918 roku dla oficerów znalazły się treści nauczania – w Rozdziale zatytułowanym *Policja zdrowia* – w ramach, których koniecznie miały być omawiane¹²:

⁸ J. Akińcza, *Zjawisko fałszerstwa żywności [w:] Przeciwdziałanie patologiom na rynku żywności*, A. Lewkowicz, W. Pływaczewski, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2015, s. 290, ISBN 978-83-7462-474-9.

⁹ A. Kubandt, R. Płocki, *Historia fałszowania żywności [w:] Nielegalny rynek żywności. Skala zjawiska i możliwości przeciwdziałania*, W. Pływaczewski, R. Płocki (red.) WSPol. Szczytno 2013, s. 49 i nast., ISBN 978-83-7462-396-4.

¹⁰ S. Kowalczyk, *Z historii fałszowania żywności [w:] Bezpieczeństwo żywności w erze globalizacji* (red.) S. Kowalczyk, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2009, s. 281 i nast., ISBN 978-83-7378-459-8.

¹¹ W 2008 r. przy okazji nowelizacji ustawy o jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych rozważano publikowanie nazwy firmy w przypadku udowodnienia jej fałszowania żywności, ale argumenty o swobodzie gospodarczej, narażaniu dobrego imienia przedsiębiorców spowodowały, że wycofano się z tego.

¹² Projekt programu Wyższych kursów milicyjnych dla oficerów zatwierdzony przez Ministra Spraw Wewnętrznych 30 sierpnia 1918 r. – AAN KGPP, sygn. 32, K. 1 – 10. Ze zbiorów Zbigniewa Siemaka.

- obowiązki państwa stworzenia obywatelom zdrowych warunków życia,
- ustrój organów zdrowia publicznego,
- i najważniejsze – przyczyny, które zgubnie wpływają na stan zdrowia. Tutaj program obejmował edukację na temat szkodliwych środków żywnościowych, przepisów dotyczących bazarów, hal, targowisk, przepisów dotyczących pomieszczeń, w których odbywa się wyrób oraz sprzedaż mięsa i wyrobów mięsnych, przepisów o nadzorze nad ubojem bydła, przepisów o sklepach z tzw. produktami wiejskimi i sklepach kolonialnych, fałszowania produktów spożywczych (masło, ser, mleko, śmietana, kefir, kumys, mąka, herbata, miód, woda sodowa, ocet, lód), sposobów rozpoznawania produktów fałszowanych, przepisów dotyczących sprzedaży margaryny, sprzedaży, wyrobu i przechowywania produktów spożywczych oraz innych przedmiotów użytku szkodliwych dla zdrowia oraz ochrony czystości wody.

Przez stulecia, na skutek rozwoju cywilizacyjnego i zmian w życiu społeczeństw, łańcuch produkcji żywności wydłużył się. Automatyzacja procesów produkcyjnych obniżyła koszty produkcji, zwiększyła się wydajność produkcji żywności. Stworzyło to także dużą liczbę zagrożeń, choćby takich jak nadmierne wykorzystanie środowiska naturalnego, wysoce konkurencyjna gospodarka, upowszechnienie stosowania sztucznych dodatków¹³. Jako zagrożenie dla bezpieczeństwa żywności wymienia się dzisiaj też globalizację, która w postaci powiązań trans- i superterytorialnych wyraźnie towarzyszy ludzkości od połowy XX wieku. Jedną z konsekwencji globalizacji jest przestrzenna ekspansja firm prowadząca do powstawania korporacji transnarodowych, które mają dwie główne cechy: ponadpaństwowy charakter oraz związki między przedsiębiorstwami zlokalizowanymi w różnych częściach świata. Jednak procesy globalizacyjne w produkcji żywności charakteryzuje pewien stopień odmienności od innych sektorów gospodarki. Dieta człowieka ciągle pozostaje w dużej

¹³ R. Płocki, *Food crime – skala zjawiska [w:] Nielegalne rynki. Geneza, skala zjawiska oraz możliwości przeciwdziałania*, W. Pływaczewski, P. Chlebowski (red.), UWM Olsztyn 2012, s. 363, ISBN 978-83-62383-22-1.

zależności od tradycji i regionalizmów, a to stanowi utrudnienie w całkowitej unifikacji żywności. Występują oczywiście globalne produkty jak napoje (Coca-Cola), kawa (Jacobs), przyprawy (Heinz), płatki śniadaniowe (Nestlé) lub piwo (Guinness), ale generalnie lokalne upodobania żywnościowe wymagają od firm regionalnej dywersyfikacji produktowej. To z kolei podraża produkcję i korporacje przeciwdziałają temu, na przykład przez minimalizację kosztów produkcji zastępując składniki bardziej wartościowe mniej wartościowymi, czyli najczęściej tańszymi. Jest to sposób szczególnie niekorzystny dla konsumentów, bowiem w istocie oznacza fałszowanie żywności¹⁴.

Zagrożenia dla bezpieczeństwa żywności

Bezpieczeństwo żywności jest fundamentalne dla egzystencji każdego człowieka. Obecny konsument, jak nigdy przedtem w historii, jest świadomy swoich potrzeb żywieniowych, na które patrzy przez pryzmat stanu zdrowia swojego i swoich najbliższych. Globalizacja produkcji oraz handlu żywnością, przy nasilających się konfliktach religijnych i ideologicznych zagrażają bezpieczeństwu żywności także przez tak zwany terroryzm żywieniowy¹⁵. Łańcuch żywnościowy jest niestety podatny na ataki o cechach terroryzmu, które mogą mieć postać:

- skażenia lub zanieczyszczenia wody,
- zanieczyszczenia żywności lub surowców do jej produkcji,
- dodawania niedozwolonych, szkodliwych substancji w trakcie przetwórstwa, produkcji, przewożenia, przechowywania, przygotowywania lub podawania do spożycia produktów żywnościowych,

¹⁴ S. Kowalczyk, *Globalizacja, agrobiznes i produkcja żywności* [w:] *Bezpieczeństwo żywności w erze globalizacji* (red.) S. Kowalczyk, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2009, s. 35, 44, ISBN 978-83-7378-459-8.

¹⁵ Terroryzm żywieniowy jest to akt zastraszenia celowym skażeniem żywności przeznaczonej do konsumpcji przez człowieka, czynnikami chemicznymi, biologicznymi, fizycznymi lub radiologicznymi/radioaktywnymi w celu wywołania śmierci ludności cywilnej lub uszczerbku dla zdrowia i/lub zakłócenia stabilności społecznej, ekonomicznej lub politycznej państwa. *Terrorist Threats to Food: Guidance for Establishing and Strengthening Prevention and Response Systems*. Food Safety Issues Series, WHO, Geneva 2008, s. 4.

- a nawet dodawania niedozwolonych substancji chemicznych w trakcie wzrostu lub zbiorów roślin¹⁶.

W obszarze działania terroryzmu żywieniowego szczególnie wrażliwy jest moment dystrybucji i sprzedaży detalicznej bądź hurtowej żywności. Przykłady ataków terrorystycznych pokazują, że terroryści wykorzystują wtedy łatwą dostępność do żywności przede wszystkim w sklepach wielkopowierzchniowych¹⁷ i różnego rodzaju barach¹⁸. Obrona żywności przed terroryzmem żywieniowym lub inaczej przed intencyjnym zanieczyszczeniem musi być systemowa i podejmowana na całej długości łańcucha żywieniowego¹⁹.

Znacznie częściej niż ataki terroryzmu żywieniowego zdarzają się incydenty żywnościowe, które są zagrożeniem dla zdrowia społeczeństwa. Część z tych incydentów powstaje na skutek tak zwanego „prania żywności”. Pranie żywności polega na manipulacji jakością żywności, czyli w zależności od potrzeb pogarszaniem lub polepszaniem jej różnych właściwości. To także dodawanie do produktów mięsnych wody oraz białek mięsa innych gatunków zwierząt w celu podniesienia wartości odżywczej. Są to

¹⁶ M. Z. Wiśniewska, *Systemowe zarządzanie obroną żywności przed terroryzmem*, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2016, s. 82, ISBN 978-83-7865-367-7.

¹⁷ W 2003 roku mężczyzna zagroził wysadzeniem w powietrze jednego z bydgoskich hipermarketów i zatruciem alkoholi sprzedawanych w tym sklepie, jeśli nie dostanie miliona złotych. W 2005 roku natomiast do kierownictwa znanego supermerketu zadzwonił szantażysta informując, że zatrul jadłem kiełbasianym produkty znajdujące się dwóch sklepach. Za ich usunięcie zażądał 100 tys. Złotych. M. Z. Wiśniewska, *Systemowe zarządzanie obroną żywności przed terroryzmem*, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2016, s. 106, ISBN 978-83-7865-367-7.

¹⁸ W 1984 roku w Stanach Zjednoczonych w stanie Oregon zainfekowano żywność w dziesięciu barach sałatkowych. 751 osób zachorowało, 45 poddano hospitalizacji. W 2002 roku Chinach w barze typu fast-food żywność skażono trucizną na szczury – 40 osób zmarło, ponad 200 było w szpitalu. W 2003 roku w USA w supermarkecie insektycedem na bazie nikotyny skażono 200 funtów mielonej wołowiny – zachorowało 111 konsumentów. W 2009 roku w Wielkiej Brytanii, w dwóch supermarketach fekaliami została skażona żywność i wino. M. Z. Wiśniewska, *Systemowe zarządzanie obroną żywności przed terroryzmem*, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2016, s. 101, 102, 103, ISBN 978-83-7865-367-7.

¹⁹ Koncepcję systemu zarządzania obroną żywności przedstawia kompleksowo M. Z. Wiśniewska w publikacji *Systemowe zarządzanie obroną żywności przed terroryzmem*, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2016, ss. 355, ISBN 978-83-7865-367-7.

działania legalne, ale pod warunkiem umieszczania informacji o takich działaniach na etykiecie i zachowania odpowiedniej proporcji dodatków²⁰.

Zakres informacji na opakowaniu żywności jest regulowany przepisami, ale bywa, że nie oddaje on prawdziwych cech produktu, który konsument nabywa. Do częstych praktyk należą:

- podawanie zawartości najbardziej wartościowych i odżywczych składników niższej niż zadeklarowana,
- zastępowanie składników droższych tańszymi,
- nieujawnianie ważnych dla konsumenta składników małowartościowych lub wręcz szkodliwych dla zdrowia²¹.

Wzorem państw zachodnich w Polsce coraz bardziej upowszechnia się zwyczaj spożywania posiłków poza domem. W ostatnich latach Polacy wydają 4,2 % budżetu domowego na żywienie się w lokalach gastronomicznych²². Żywność spożywana w lokalach gastronomicznych jest główną przyczyną zatruć pokarmowych. W Polsce jest około 77 000 lokali. Skala problemu jest duża i ciągle powiększa się. W 2012 roku wartość rynku usług gastronomicznych w Polsce wyniosła 24,3 mld zł, w 2015 – 25,1 mld, w 2016 – 32,7 mld, a na 2017 rok prognozowano, że wydatki Polaków na ten cel osiągną 37 mld zł.²³ W 2010 roku w 80% skontrolowanych lokalach gastronomicznych zauważono uchybienia. Najgorzej było w lokalach położonych w miejscach wypoczynku letniego lub zimowego. Najlepiej w barach mlecznych i sieciach *fast food*²⁴.

Tematyka fałszowania żywności wchodzi w zakres kryminalistycznego zainteresowania obszarem tak zwanych nielegalnych

²⁰ R. Płocki, *Food crime – ...*, op. cit., s. 371 za H. Croll, *Food crime* [w:] *Issues in Green Criminology* P. Beirne, N. South (ed.), Willan Publishing Uffculme 2007, s. 225.

²¹ S. Kowalczyk, *Globalizacja, agrobiznes i produkcja żywności* [w:] *Bezpieczeństwo żywności w erze globalizacji* (red.) S. Kowalczyk, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2009, s. 271, ISBN 978-83-7378-459-8.

²² Notatka informacyjna: Sytuacja gospodarstw domowych w 2015 r. w świetle badania budżetu gospodarstw domowych, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 25.05.2016 r., [Dostęp: 17.09.2017], <stat.gov.pl/download/gfx/.../pl/.../sytuacja_gospodarstw_domowych_w_2015.pdf>.

²³ [Dostęp: 17.09.2017], <http://www.portalspozywczy.pl/horeca/wiadomosci/rynek-restauracji-w-2017-r-na-posilki-pozza-domem-wydamy-36-mld-zl,148995.html>.

²⁴ R. Płocki, *Food crime – ...*, op. cit., s. 372.

rynków. Nielegalne rynki to przejawy przestępczości gospodarczej, w szczególności obejmujące jej zorganizowane formy²⁵. Nielegalny rynek żywności jest na tej płaszczyźnie generatorem wielu zagrożeń dla zdrowia i życia społeczeństwa a to powoduje konieczność wieloaspektowego oglądu jego mechanizmów, objawów i skali zjawiska, a także ustalania możliwości i sposobów przeciwdziałania. Stąd coraz potrzeba różnego rodzaju badań zjawiska poczynając od analiz laboratoryjnych żywności, przez ustalanie zagrożeń dla bezpieczeństwa żywności aż do poszukiwania skutecznych metod eliminowania lub choćby ograniczania szkód wynikających ze z obecności na rynku żywności niepełnowartościowej²⁶.

Badania własne

W zakresie przeciwdziałania zjawisku *food crime* ważną rolę odgrywają konsumenci, a dokładnie ich wiedza o bezpieczeństwie żywności i stosunek do bezpieczeństwa żywności. Stąd podstawowym celem podjętych badań było rozwiązanie problemu badawczego sprowadzonego do pytania o treści: Jakie zdanie w kwestii bezpieczeństwa żywności prezentują kobiety – studentki?

Badanie przeprowadzono za pomocą sondażu diagnostycznego, wykorzystując jako narzędzie oryginalny kwestionariusz z pytaniami oraz metryczką zawierającą cechy respondentki.

W badaniu wzięło udział 157 kobiet. Mimo zmieniającego się, także w Polsce, modelu rodziny, to jednak kobiety ciągle w większości zajmują się prowadzeniem domu a w tym zaopatrzeniem w żywność i przygotowaniem potraw. Stąd grupę badawczą ograniczono do przedstawicielek płci żeńskiej. Respondentki to studentki dwóch uczelni wyższych: Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie oraz Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pe-

²⁵ W. Pływaczewski, P. Chlebowicz, *Od Redaktorów [w:] Nielegalne rynki. Geneza, skala zjawiska oraz możliwości przeciwdziałania*, W. Pływaczewski, P. Chlebowicz (red.), UWM Olsztyn 2012, s. 8, ISBN 978-83-62383-22-1.

²⁶ R. Płocki, *Bezpieczeństwo żywności w kontekście jej fałszowania*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2017, s. 46, ISBN 978-83-7462-548-7.

dagogicznej w Białymstoku. Ankietyowanie przeprowadzono w maju 2016 roku

Grupa respondentek była dość jednolita wiekowo. Zdecydowana większość, bo 89,81% kobiet (141 osób) mieściła się w przedziale wiekowym 21-25 lat, dwie respondentki miały po 20 lat a 10 ponad 25. Cztery kobiety nie podały swojego wieku. Grupa była również bardzo jednolita pod względem stanu cywilnego. Zdecydowana większość respondentek to panny (150 osób).

Największa liczebnie grupa respondentek jako miejsce zamieszkania podała miasto do 40 000 mieszkańców. Na drugim miejscu była grupa kobiet mieszkających na wsi, a na trzecim badane, których miejscem zamieszkania było miasto ponad 40-stotysięczne. Pięć pań nie podało miejsca zamieszkania.

Tabela 1. Cechy respondentek

Cecha respondentki	Liczba	%
Miejsce zamieszkania		
Wieś	54	34,39
Miasto do 40 000	59	37,58
Miasto od 40 000	39	24,84
Brak danych	5	3,19
Razem	157	100
Dochód miesięczny		
Do 1000	69	43,95
1000 – 2000	56	35,67
2000 – 3000	16	10,19
Ponad 3000	7	4,46
Brak danych	9	5,73
Razem	157	100

Źródło: Badania własne.

43% respondentek rozporządzało miesięcznym dochodem w wysokości do 1000 złotych, w grupie 1000 do 2000 było 35,67% respondentek. 2000 do 3000 miało na wydatki każdego miesiąca 10,19% kobiet, a powyżej 3000 zł w każdym miesiącu miało 7 kobiet. 9 osób nie podało informacji o dochodzie miesięcznym.

Tabela 2. Zestawienie odpowiedzi na pytanie nr 1: *Czy interesuje się Pani kwestiami bezpieczeństwa żywności?*

Treść odpowiedzi	Liczba	%
Tak	46	29,30
Czasami	86	54,78
Nie	20	12,73
Brak danych	5	3,19
Razem	157	100

Źródło: Badania własne.

Tabela 3. Korelacja między miejscem zamieszkania respondentki a zainteresowaniem kwestiami bezpieczeństwa żywności

	Wieś	Miasto do 40000	Miasto od 40000	Brak danych
Tak	16	18	12	2
Czasami	25	38	23	3
Nie	6	3	11	-
Razem	47	59	46	5

Źródło: Badania własne.

Prawie 55% respondentek interesuje się kwestiami bezpieczeństwa żywności tylko czasami. Stałe czyni to tylko niecałe 30% pań (Tabela 2). Niezależnie od miejsca zamieszkania większość respondentek interesuje się bezpieczeństwem żywności tylko czasami. Jednak regularnie tym zagadnieniem najczęściej zajmują się mieszkanki miast do 40 000 mieszkańców (Tabela 3).

Tabela 4. Zestawienie odpowiedzi na pytanie nr 2: *Czy Pani zdaniem, bezpieczeństwo żywności jest prawnie chronione, np. ustawą?*

Treść odpowiedzi	Liczba	%
Tak	61	38,86
Nie	40	25,48
Nie wiem	56	35,66
Razem	157	100

Źródło: Badania własne.

Ponad 38% ankietowanych kobiet uważa, że bezpieczeństwo żywności jest prawnie chronione. Ale równocześnie prawie 36% nie wie, czy taka ochrona prawna w ogóle istnieje (Tabela 4).

Tabela 5. Zestawienie odpowiedzi na pytanie nr 3: *Czy kupując żywność zwraca Pani uwagę na informacje umieszczone na etykiecie artykułu?*

Treść odpowiedzi	Liczba	%
Tak, zawsze	73	46,50
Czasami	82	52,23
Nigdy	2	1,27
Razem	157	100

Źródło: Badania własne.

Tabela 6. Zestawienie odpowiedzi na pytanie nr 4: *Jeśli zwraca Pani uwagę na informacje umieszczone na etykiecie artykułu, to które z nich interesują Panią najbardziej?* (Możliwość zaznaczenia maksymalnie trzech odpowiedzi)

Treść odpowiedzi	Liczba respondentek N = 157	%
Cena	98	62,42
Data produkcji lub przydatności do spożycia	123	78,34
Informacja o dodatku białka	5	3,18
Informacja o dodatku wody	2	1,27
Informacja o olejach roślinnych	1	0,64
Informacja o pochodzeniu mięsa	14	8,92
Informacja o zamrażaniu	1	0,64
Ostrzeżenie o alergenach	9	5,73
Skład produktu	109	69,43
Szczegółowa nazwa	3	1,91
Wartość odżywcza	61	38,85
Wszystkie	6	3,82

Źródło: Badania własne.

Nieco więcej niż 46% badanych pań zawsze zwraca uwagę na informacje znajdujące się na etykiecie produktu, który chcą kupić. Jednocześnie 52% kobiet, biorących udział w badaniu tylko czasami interesuje się informacjami na etykiecie (Tabela 5). Czytając informacje na etykiecie produktu żywnościowego kobiety zwracają uwagę przede wszystkim na datę produkcji lub przydatności do spożycia. Zadeklarowało to ponad 78% badanych. Drugą informacją budzącą duże zainteresowanie jest skład produktu (69,43% kobiet). Dopiero na trzecim miejscu jest cena, którą zaznaczyło ponad 62% respondentek. Zaledwie 3,82 % pań interesują wszystkie wymienione w katalogu informacje, które zgodnie z prawem są umieszczane na etykiecie (Tabela 6).

Tabela 7. Zestawienie odpowiedzi na pytanie nr 5: *Czy kupuje Pani żywność bez etykiety?*

Treść odpowiedzi	Liczba	%
Zawsze	-	-
Nigdy	100	63,69
Czasami	57	36,31
Razem	157	100

Źródło: Badania własne.

Tabela 8. Zestawienie odpowiedzi na pytanie nr 6: *Czy kupuje Pani żywność z wyrobu domowego, np. przetwory mięsne, mleczarskie, napoje alkoholowe?*

Treść odpowiedzi	Liczba	%
Zawsze	7	4,46
Nigdy	21	13,37
Czasami	129	82,17
Razem	157	100

Źródło: Badania własne.

Żywności bez etykiety nigdy nie kupuje prawie 64% ankietowanych pań (Tabela 7), ale z kolei ponad 82% respondentek czasami nabywa żywność z wyrobu domowego, przy czym następane

4,46% kobiet robi to zawsze. Nigdy takiej żywności nie kupuje 13,37% respondentek (Tabela 8).

Tabela 9. Korelacja między dochodem miesięcznym respondentki a zakupem żywności z wyrobu domowego

	Do 1000	1000-2000	2000-3000	Ponad 3000	Brak danych
	liczba wskazań /udział %	liczba wskazań /udział %	liczba wskazań /udział %	liczba wskazań /udział %	liczba wskazań /udział %
Zawsze	3	1	-	2	1
Nigdy	8	8	4	-	1
Czasami	58/84,06	47/83,92	12/75,00	5/71,42	7/77,78
Razem	69/100	56/100	16/100	7/100	9/100

Źródło: Badania własne.

W każdej grupie respondentek określonej poziomem dochodu miesięcznego najwięcej kobiet deklaruje, że czasami kupuje żywność z wyrobu domowego. Odpowiedź tę zakreśliły przede wszystkim panie o miesięcznym dochodzie do 1000 zł. (84,06% w tej grupie). Prawie tyle samo kobiet (83,92%), mając dochód od 1000 zł do 2000 zł, też czasami kupuje żywność z wyrobu domowego. Grupa z dochodem 2000 do 3000 w 75 % deklaruje czasem kupowanie takiej żywności, a kobiety z dochodem ponad 3000 zł – w 71,42%. Można uznać, że żywność z wyrobu domowego jest kupowana tym rzadziej im wyższe są dochody miesięczne, ale wyniki badania nie różnicują się znacznie (Tabela 9).

Tabela 10. Zestawienie odpowiedzi na pytanie nr 7: *Jaki artykuł żywnościowy, zdaniem Pani, jest fałszowany najczęściej?*

Treść odpowiedzi	Liczba	%
Mleko i produkty mleczarskie	25	15,92
Mięso i jego przetwory	114	72,61
Jaja	2	1,27
Napoje alkoholowe	7	4,46
Oliwa	1	0,64

Treść odpowiedzi	Liczba	%
Miód	1	0,64
Kawa	4	2,55
Inne	3	1,91
Razem	157	100

Źródło: Badania własne.

Zdaniem respondentek najczęściej jest fałszowane mięso i jego przetwory (72,61% respondentek tak uważa). Na drugim miejscu znalazło się mleko i produkty mleczarskie (15,92%) (Tabela 10). Tymczasem siedem najczęściej fałszowanych produktów zaczynając od najczęściej poddawanego takim zabiegom to: miód, olej roślinny, masło, kawa, napoje alkoholowe, zioła i przyprawy oraz ocet winny²⁷.

Tabela 11. Zestawienie odpowiedzi na pytanie nr 8: *Która z metod fałszowania żywności jest, zadaniem Pani, najczęściej stosowana przez nieuczciwych producentów lub handlowców?*

Treść odpowiedzi	Liczba	%
Brak składnika wykazanego w składzie	23	14,65
Braki w gramaturze produktu	15	9,55
Dodawanie substancji poprawiających wygląd	58	36,94
Dodawanie substancji poza wykazanymi w składzie	10	6,37
Podawanie daty produkcji niezgodnej z prawdą	12	7,64
Podawanie miejsca produkcji niezgodnego z prawdą	–	–
Podawanie nazwy produktu niezgodnej z prawdą	5	3,19
Zastępowanie droższych składników tańszymi	25	15,92
Zmniejszanie zawartości składnika głównego	9	5,74
Razem	157	100

Źródło: Badania własne.

²⁷ [Dostęp: 10.01.2018], <<http://bonavita.pl/7-najczesciej-falszowanych-produktow-spozywczych>>.

Z kolei za najczęściej stosowane metody fałszowania żywności respondentki uznały dodawanie substancji poprawiających wygląd (36,94%) oraz zastępowanie droższych składników tańszymi (15,92%)²⁸ (Tabela 11).

Tabela 12. Zestawienie odpowiedzi na pytanie nr 9: *W jakim okresie życia spożywanie fałszowanej żywności Pani zdaniem, może być najbardziej niebezpieczne dla zdrowia człowieka?*

Treść odpowiedzi	Liczba	%
Okres noworodkowy	46	29,30
Niemowlęctwo	30	19,11
Dzieciństwo	54	34,39
Okres dojrzewania	23	14,65
Okres dojrzałości	1	0,64
Wiek średni	1	0,64
Starość	3	1,91
Zawsze	2	1,27
Razem	157	100

Źródło: Badania własne.

Badane kobiety uważają, że spożywanie fałszowanej żywności jest najbardziej niebezpieczne w okresie dzieciństwa (34,39%) oraz w okresie noworodkowym (29,30%). Tylko dwie panie twierdziły, że fałszowana żywność zawsze niesie niebezpieczeństwo dla życia i zdrowia człowieka, niezależnie od jego wieku (Tabela 12).

Tabela 13. Zestawienie odpowiedzi na pytanie nr 11: *Czy Pani zdaniem, istnieje potrzeba intensywnej, powszechnej szkolnej edukacji dzieci i młodzieży na temat bezpieczeństwa żywności?*

Treść odpowiedzi	Liczba	%
Tak	143	91,08
Nie	1	0,64
Nie mam zdania	13	8,28
Razem	157	100

Źródło: Badania własne.

²⁸ Z. Targoński, A. Stój, *Zafałszowania żywności i metody ich wykrywania*, „Żywność. Nauka. Technologia. Jakość”, 2005, 4 (45) Supl., 30-40.

Znamienne są wskazania respondentek w kwestii powszechnej edukacji szkolnej dzieci i młodzieży. Mimo, że kwestiami bezpieczeństwa żywności stale interesuje się tylko 30% respondentek to aż 91% całej grupy uważa, że młodzież trzeba intensywnie edukować w tym zakresie (Tabela 13). Tylko jedna osoba była zdania, że nie jest to konieczne.

Zakończenie

Kobiety zdają sobie sprawę z zagrożeń związanych z żywnością i są świadome tego, że rozległa wiedza na ten temat dostarczana systemowo w ramach nauczania pozwala znacznie ograniczyć niebezpieczeństwa związane ze spożywaniem fałszowanej żywności. W ten sposób kobiety wskazują również, że najlepszą metodą w walce z żywnością niepełnowartościową jest wiedza konsumenta, podawana już od najmłodszych lat w sposób kompleksowy i powszechny. Tak szerokie wskazanie na potrzebę edukacji w dziedzinie bezpieczeństwa żywności jest również wyrazem świadomości respondentek własnych niedostatków w wiedzy o żywności niespełniającej przyjętych standardów.

W latach 70. i 80. XX wieku na świecie miała miejsce znaczna liczba kryzysów i skandali żywnościowych. Wtedy to nabrały tempa prace nad prawem żywnościowym, a po roku 1990 kraje najwyżej rozwinięte zmodernizowały swoje strategie bezpieczeństwa żywności oraz instytucje odpowiedzialne za kontrole żywności. Nadal jednak są to działania zbyt słabe, aby konsument był w pełni bezpieczny i kupując żywność miał pełne zaufanie do systemu bezpieczeństwa żywnościowego tworzonego przez państwo. Ciągłe niezbędne są różne zabiegi przede wszystkim na poziomie globalnym, ale równocześnie regionalnym i krajowym. Wymienia się tutaj potrzebę następujących działań²⁹:

- przyjęcie i wdrożenie skutecznego prawa żywnościowego,
- wzrost skuteczności instytucji kontroli żywności,

[Dostęp: 10.01.2018], <[http://www.pttz.org/zyw/wyd/czas/2005,%20\(45\)%20Supl/03_Targonski.pdf](http://www.pttz.org/zyw/wyd/czas/2005,%20(45)%20Supl/03_Targonski.pdf)>.

²⁹ S. Kowalczyk, *Bezpieczeństwo i jakość żywności*, PWN, Warszawa 2016, s. 285 i nast., ISBN 978-83-01-18732-3.

- skracanie żywnościowego łańcucha dostaw,
- rozwój systemów jakości żywności,
- wzmocnienie ruchów konsumenckich,
- promocja żywności lokalnej,
- monitorowanie łańcucha żywnościowego,
- i oczywiście edukacja konsumenta.

Nie da się całkowicie wyeliminować fałszowania produktów żywnościowych, ale można je ograniczać, zwiększając wiedzę społeczeństwa na ten temat. Konsumentów należy uświadamiać, że złe praktyki są obecne na polskim rynku oraz jak można a nawet trzeba im przeciwdziałać. Opisane badania pokazały spory margines braku wiedzy respondentek na temat bezpieczeństwa żywności. Ale także pewien stopień determinacji w chronieniu się przed fałszowaną żywnością. Kobiety są świadome swojej niewiedzy i dlatego tak zdecydowanie wsparły potrzebę edukacji młodszych pokoleń w dziedzinie bezpieczeństwa żywności.

Bibliografia

Opracowania:

1. Akińczka J., *Zjawisko fałszerstwa żywności [w:] Przeciwdziałanie patologiom na rynku żywności*, A. Lewkowicz, W. Pływaczewski, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2015, s. 281-297, ISBN 978-83-7462-474-9.
2. Błachut J., Gaberle A., Krajewski K., *Kryminologia*, Gdańsk 1999, ISBN 83-87570-06-0.
3. Chodorowska A., Stopińska J. M., *Wybrane wykroczenia dotyczące bezpieczeństwa żywności w świetle przepisów prawa polskiego [w:] Nielegalny rynek żywności. Skala zjawiska i możliwości przeciwdziałania*, W. Pływaczewski, R. Płocki (red.) WSPol. Szczytno 2013, s. 163-180, ISBN 978-83-7462-396-4.
4. Kowalczyk S., *Bezpieczeństwo i jakość żywności*, PWN, Warszawa 2016, s. 416, ISBN 978-83-01-18732-3.
5. Kowalczyk S., *Z historii fałszowania żywności [w:] Bezpieczeństwo żywności w erze globalizacji* (red.) S. Kowalczyk, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2009, s. 304, ISBN 978-83-7378-459-8.
6. Kubandt A., Płocki R., *Historia fałszowania żywności [w:] Nielegalny rynek żywności. Skala zjawiska i możliwości przeciwdziałania*,

- W. Pływaczewski, R. Płocki (red.) WSPol. Szczyt-no 2013, s. 47-57, ISBN 978-83-7462-396-4.
7. Płocki R., *Bezpieczeństwo żywności w kontekście jej fałszowania*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2017, s. 46, ISBN 978-83-7462-548-7.
 8. Płocki R., *Food crime – skala zjawiska [w:] Nielegalne rynki. Geneza, skala zjawiska oraz możliwości przeciwdziałania*, W. Pływaczewski, P. Chlebowicz (red.), UWM Olsztyn 2012, s. 363-375, ISBN 978-83-62383-22-1.
 9. Pływaczewski W., Chlebowicz P., *Od Redaktorów [w:] Nielegalne rynki. Geneza, skala zjawiska oraz możliwości przeciwdziałania*, W. Pływaczewski, P. Chlebowicz (red.), UWM Olsztyn 2012, s. 8-10, ISBN 978-83-62383-22-1.
 10. Projekt programu Wyższych kursów milicyjnych dla oficerów zatwierdzony przez Ministra Spraw Wewnętrznych 30 sierpnia 1918 r. – AAN KGPP, sygn. 32, K. 1 – 10. Ze zbiorów Zbigniewa Siemaka.
 11. Rozporządzenie UE nr 178/2002 z 28 stycznia 2002 r.
 12. *Terrorist Threats to Food: Guidance for Establishing and Strengthening Prevention and Response Systems*. Food Safety Issues Series, WHO, Geneva 2008.
 13. Ustawa o bezpieczeństwie żywności i żywienia z dnia 25 sierpnia 2006 r. Dz. U. 2006, Nr 171, poz. 1225.
 14. Wiśniewska M. Z., *Systemowe zarządzanie obroną żywności przed terroryzmem*, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2016, s. 355, ISBN 978-83-7865-367-7.

Zasoby internetowe:

1. [Dostęp: 10.01.2018], <<http://bonavita.pl/7-najczesciej-falszowanych-produktow-spozywczych>>.
2. [Dostęp: 17.09.2017], <http://www.portalspozywczy.pl/horeca/wiadomosci/rynek-restauracji-w-2017-r-na-posilki-poza-domem-wydamy-36-mld-zl,148995.html>.
3. Notatka informacyjna: Sytuacja gospodarstw domowych w 2015 r. w świetle badania budżetu gospodarstw domowych, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 25.05.2016 r., [Dostęp: 17.09.2017], stat.gov.pl/download/gfx/.../pl/.../sytuacja_gospodarstw_domowy_ch_w_2015.pdf.
4. Targoński Z., Stój A., *Zafalszowania żywności i metody ich wykrywania*, „Żywność. Nauka. Technologia. Jakość”, 2005, 4 (45) Supl., 30-40. [Dostęp: 10.01.2018], [http://www.pttz.org/zyw/wyd/czas/2005,%204\(45\)%20Supl/03_Targonski.pdf](http://www.pttz.org/zyw/wyd/czas/2005,%204(45)%20Supl/03_Targonski.pdf).

ZgSp2353-7426/10.07.2018/19.09.2018/30.09.2018/08

Mgr Agnieszka Łazuk-Godlewska

ORCID 0000-0002-3104-6605

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

Wydział Nauk Społecznych

Katedra Psychologii

CECHY OSOBOWOŚCI I POZIOM MOTYWACJI A ODGRYWANIE RÓL TEATRALNYCH W PERCEPCJI AKTORÓW ORAZ OSÓB PRZYGOTOWUJĄCYCH SIĘ DO ZAWODU AKTORA

Streszczenie

Osobowość, motywacja oraz wiedza aktorska aktorów oraz osób przygotowujących się do zawodu aktora to komponenty, którym postanowiłam się przyjrzeć w swojej pracy magisterskiej. Przeprowadzone zostały badania mające na celu odpowiedzenie na pytanie postawione w problemie głównym, które brzmi: „Jakie cechy osobowości i jaki poziom motywacji oraz stopień wiedzy aktorskiej występuje u aktorów oraz osób przygotowujących się do zawodu aktora?” oraz na pytania szczegółowe, które dotyczą poszczególnych poziomów obejmujących wybrane skale występujące w Kwestionariuszu Osobowości NEO-FFI, Inwentarzu Motywacji Osiągnięć LMI oraz Kwestionariuszu Ankiety „Praca nad rolą w spektaklu”. Rozpoznawana była opinia aktorów oraz osób przygotowujących się do zawodu aktora (N=60) za pomocą trzech wyżej wymienionych narzędzi badawczych. Zgodnie z przypuszczeniem

aktorzy oraz osoby przygotowujące się do zawodu aktora cechują się wysokim poziomem ekstrawersji, otwartości na doświadczenie i posiadają wysoki poziom wiedzy na temat techniki Czechowa. Natomiast wbrew przypuszczeniu aktorzy oraz osoby przygotowujące się do zawodu aktora nie wykazują wysokiego poziomu ugodowości oraz wiedzy na temat metody Stanislawskiego jak i nie osiągają niskiego poziomu neurotyzmu, sumienności oraz motywacji w obszarze samokontroli.

Słowa kluczowe: osobowość • motywacja • wiedza aktorska • aktor • student • samokontrola • ekstrawersja • sumiennosc • neurotyzm • otwartosc na doświadczenie

**THE RELATIONSHIP BETWEEN PERSONALITY TRAITS
AND THE LEVEL OF MOTIVATION IN THE PERCEPTION OF ACTORS
AND PEOPLE PREPARING FOR AN ACTING CAREER**

Abstract

Personality, motivation and acting skills of actors and people preparing for an acting career are the components which I decided to look into in my master's thesis. The research was carried out in order to answer the question: *What kind of personality traits, level of motivation and acting skills occur in actors and people preparing for an acting career?* and to answer the detailed questions which refer to particular levels included in the NEO-FFI Personality Questionnaire, the LMI Performance Motivation Inventory and the Questionnaire *Working on a Part in a Play*. The opinion of actors and people preparing for an acting profession (N=60) was recognized using the three research tools mentioned above. According to the assumption, actors and people preparing for an acting profession are characterized by a high level of extraversion, openness to experience as well as a high level of knowledge about the Michael Chekhov Technique. Contrary to the assumption, actors and people preparing for the acting career do not show a high level of amicability and knowledge about the Stanislavsky method and do not achieve a low level of neuroticism, conscientiousness and motivation in the area of self-control.

Keywords: personality • motivation • acting skills • actor • student • self-control • extraversion • conscientiousness • neuroticism • openness to experience

Osobowość jako stała a zarazem zmieniająca się część człowieka

Rozważania na temat osobowości, które stanowią kolebkę współczesnego myślenia, dotyczyły analizy procesów psychicznych a mianowicie ich świadomego przebiegu. Skupiano się wtedy głównie na pojęciu świadomości oraz na przeżyciach wewnętrznych człowieka. Pomału powstawały pierwsze szkoły oraz prowadzono badania eksperymentalne, których celem było określenie czym jest osobowość¹. Osobowość „jest to złożona całość myśli, emocji i zachowań, nadająca kierunek i wzorzec (spójność) życiu człowieka. Podobnie jak ciało, osobowość składa się zarówno ze struktur, jak i procesów, i odzwierciedla działanie tyleż natury (geny), co środowiska. Pojęcie osobowości obejmuje również czasowy aspekt funkcjonowania człowieka, osobowość zawiera bowiem wspomnienia przeszłości, reprezentacje mentalne teraźniejszości oraz wyobrażenia i oczekiwania co do przyszłości”².

Termin ten nie posiada jednej definicji. Niektórzy badacze twierdzą, iż osobowość można podzielić na dwie grupy. Pierwsza grupa dotyczy relacji jednostki ze społeczeństwem. Szczególną uwagę zwraca się w niej na umiejętność nawiązania pozytywnej relacji z innymi w zmieniających się okolicznościach. Druga grupa natomiast zwraca uwagę na to, iż przejawem osobowości jest „wrażenie” jakie wywołuje dana osoba na innych. Można wówczas zaobserwować osobowość „agresywną”, „uległą” bądź „lękową”. To jak określa się daną osobę zależy od tego jaką cechę podczas obserwacji uznaje się za charakterystyczną. W tym przypadku wszystko zależy więc od obserwatora i jego oceny.

Wymiary osobowości – Teoria Wielkiej Piątki

Teoria Wielkiej Piątki powstała na bazie badań empirycznych, jej twórcami byli Paul T. Costa i Robert R. McCrae jednak

¹ H. Gasiul, *Psychologia osobowości*, Warszawa 2006, s. 13.

² L. A. Pervin, *Psychologia osobowości*, Gdańsk 2002, s. 416.

swoje korzenie ma ona w teorii Gordona Allporta. Badacze pogrupowali około osiemnaście tysięcy określeń na następujące grupy: „a) cechy stabilne (np. inteligentny), b) przejściowe stany, nastroje i aktywności (np. pobudzony), c) ewaluacje społeczne (np. uroczy), d) metaforyczne, fizyczne i niejasne określenia (np. płodny, pochylony)”³. Dziś wyróżnia się czynniki, do których jest przypisanych sześć charakteryzujących je komponentów, a mianowicie:

- **neurotyczność:** lęk, agresywna wrogość, depresyjność, impulsywność, nadwrażliwość, nadmierny samokrytycyzm,
- **ekstrawersja:** towarzyskość, serdeczność, asertywność, aktywność, poszukiwanie doznań, emocjonalność w zakresie pozytywnych emocji,
- **otwartość na doświadczenia:** wyobraźnia, estetyka, uczucia, działania, idee, wartości,
- **ugodowość:** zaufanie, prostolinijność, altruizm, ustepliwość, skromność, skłonność do rozczulania,
- **sumiennność:** kompetencja, skłonność do utrzymania porządku, obowiązkowość, dążenie do osiągnięć, samodyscyplina, rozwaga⁴.

W powstaniu tych komponentów znaczącą rolę odgrywają podstawy biologiczne, które prowadzą do podstawowych tendencji. Te natomiast objawiają się charakterystycznymi przystosowaniami, zjawiskami uwarunkowanymi kulturowo, dążeniami osobistymi, postawami itd. Charakterystyki te prowadzą do tworzenia się obrazu siebie, schematów ja, mitów osobistych i biografii osobistej, która wymienia się z wpływami zewnętrznymi, normami kulturowymi, zdarzeniami życiowymi i sytuacjami, które mają wpływ na wcześniej wymienione przystosowania, zjawiska, dążenia. Na to jak jednostka widzi siebie i co myśli na swój temat wpływają także podstawowe tendencje oraz biografia osobista.

³ H. Gasiuł, *Psychologia ...*, op. cit., s. 104.

⁴ H. Gasiuł, *Psychologia ...*, op. cit., s. 105-107.

Motywacja rozumiana jako gotowość do podjęcia i utrzymania działania

Motywacja to pojęcie abstrakcyjne, którego nie da się bezpośrednio obserwować. Wywodzi się z łaciny i oznacza „poruszać się”. Nie można dostrzec motywacji samej w sobie, ale jej przejawy w postaci zachowania i działania jednostki. „[...] wnioskowanie o celach, potrzebach, pragnieniach i intencjach jednostki zostało sformalizowane w pojęciu motywacji”⁵.

Rozróżnia się motywację wewnętrzną, motywację zewnętrzną, motywację osiągnięć, samoaktualizacji i samorozwoju. Motywacja oparta na samokontroli jest zbliżona do sumienności, którą bada się Kwestionariuszem Osobowości NEO-FFI. Z definicji wynika, że „[...] samokontrola jest to inicjowany przez samą jednostkę proces, za pośrednictwem którego osiąga ona zbieżność między własnym zachowaniem a standardami wewnętrznymi (osobistymi) lub zewnętrznymi (nieosobistymi)”⁶. Julius Kuhl uważa, że kontrola działania odpowiada za to, aby działanie które jest zamierzone w danej chwili zostało zrealizowane a nie uległo innym zupełnie tendencjom motywacyjnym. Jego zdaniem jednostki, które mają łatwość w kontrolowaniu swoich działań podlegają czterem elementom zamiaru działania pełnego oraz adekwatnego a mianowicie: zamierzonego stanu przyszłego, zmiany stanu obecnego który tego wymaga, przewyciężeniu rozbieżności pomiędzy stanem obecnym wymagającym zmiany a docelowym jak i działaniu, które ma na celu redukcje zaistniałej rozbieżności⁷.

W kwestionariuszu LMI znajdują się trzy elementy: internalizacja, wytrwałość oraz samokontrola. Internalizacja wywodzi się z koncepcji Juliana Rottera o poczuciu lokalizacji kontroli. Jednostka, jego zdaniem, posiada pewne przekonanie, że wszystkie działania i ich wyniki są spowodowane przez nią samą i tylko ona ponosi za nie pełną odpowiedzialność. Drugi element – wytrwałość – kryje w sobie wytrzymałość oraz sposób wykorzystywania sił do realizowania zadań, które jednostce wyznaczają inni bądź ona sama. Trzeci element zwany samokontrolą odpowiada

⁵ P. G. Zimbardo, *Psychologia i życie*, Warszawa 1999, s. 436.

⁶ M. Kofta, *Samokontrola w emocje*, Warszawa 1979, s. 58.

⁷ F. Rheinberg, *Psychologia motywacji*, Kraków 2006, s. 180-181.

realizowaniu i organizowaniu zadań oraz bliski jest sumienności, która jest cechą z Pięcioczynnikowego Modelu Osobowości⁸.

Każde z trzech przytoczonych pojęć ma inne znaczenie. Internalizacja obejmuje sposób w jaki jednostka wyjaśnia skutki działania. Jeśli więc jednostka uzyskuje wysoki wynik na skali mierzącej internalizację oznacza to, że charakteryzują ją cechy takie jak „Ufający sobie, sam decydujący, sam odpowiadający, pewny siebie, przekonany, pewny sukcesu, wyjaśniający zdarzenia czynnikami wewnętrznymi, nie poddający się losowi, analityczny, rozróżniający, ustalający przyczyny, autonomiczny”⁹. Wytrwałość z kolei daje informację o pracy jednostki nad działaniem prowadzonym w sposób energiczny i wytrwały. Taką jednostkę do wzmożonego zaangażowania lub wysiłku mobilizują tylko przeciwności. Osoby te całą swoją uwagę poświęcają zadaniu, które w danej chwili wykonują. Jest to ktoś, kto jest „wytrwały, energiczny, uporczywy, żelazny, wytrzymały, zdecydowany, pilny, uparty, konsekwentny, stały, niezłomny, niezmienny, nie dający się zbić z tropu, zacięty, niezmordowany, skoncentrowany, odporny na wpływy”¹⁰. Ostatni element składający się na motywację w obszarze samokontroli to właśnie samokontrola, którą posiadają osoby charakteryzujące się: skoncentrowaniem, samodyscypliną, opanowaniem, zorganizowaniem, planowaniem, uporządkowaniem, dokładnością, poprawnością, rozsądkiem, przewidywaniem, rozważą. Osoby te „godzą się na braki (na przykład na zwłokę wynagrodzenia) aby osiągnąć cele długoterminowe”¹¹.

Zagadnienia odgrywania ról teatralnych

Aktor (łac. *agere* – działać) to osoba, która za pomocą specyficznego zachowania, technik głosowych oraz technik związanych z ciałem odgrywa rolę w teatrze lub w filmie. Aktor od przeciętnej

⁸ H. Schuler, G. C. Thornton, A. Frintrup, M. Prochaska, *LMI Inwentarz motywacji osiągnięć*, Warszawa 2013, s. 19.

⁹ H. Schuler, G. C. Thornton, A. Frintrup, M. Prochaska, *LMI Inwentarz...*, op. cit., s. 88.

¹⁰ H. Schuler, G. C. Thornton, A. Frintrup, M. Prochaska, *LMI Inwentarz...*, op. cit., s. 88.

¹¹ H. Schuler, G. C. Thornton, A. Frintrup, M. Prochaska, *LMI Inwentarz...*, op. cit., s. 89.

jednostki odróżnia się świadomością gry a widzowie traktują osobę aktora w szczególny sposób. Widz postrzega aktora dwojako, po pierwsze jako postać, którą odtwarza i w którą się wciela a po drugie jako żywą jednostkę, posiadającą własną rzeczywistość już biografię oraz tożsamość¹². Każdy aktor za pomocą różnych technik wciela się w postać, pragnąc jak najwierniej oddać zamysł reżysera, który zazwyczaj ma wizję dotyczącą każdej z postaci. Kreowanie postaci przez aktora przebiega na dwóch płaszczyznach a mianowicie dotyczy tworzenia wewnętrznego i zewnętrznego. Proces tworzenia wewnętrznego opiera się na biografii aktora, co oznacza, że aktor musi wiedzieć wszystko o postaci, którą gra, często sam musi ją wykreować a nie korzystać z gotowych danych. Aktor powinien znać doświadczenia, przeżycia, nastroj, osobowość, tożsamość i uczucia osoby, w którą zamierza się wcielić. Tworzenie zewnętrzne obejmuje wizerunek osoby, sposób bycia, ubierania się, poruszania. Często te dwa aspekty wzajemnie się przenikają. Innym ważnym elementem, który pomaga w odgrywaniu roli jest pamięć emocjonalna, która uaktywnia się przy zetknięciu z bodźcem zewnętrznym, który oddziałuje na zmysły człowieka. Pamięć ta funkcjonuje na bazie wspomnień i w konkretnej sytuacji uruchamia w człowieku silne emocje, powodujące, że aktor jest bardziej wyrazisty i autentyczny. Aby widz mógł odkryć w aktorze prawdę a nawet potrafił utożsamić się z postacią niezbędna jest poczyniona przez aktora obserwacja otaczającego świata, ludzi i zwierząt. To z takich obserwacji należy czerpać inspiracje do odgrywanej roli.

Wybrane metody pracy z aktorem

Metoda Stanisławskiego. Konstantin Stanisławski stworzył wiele dzieł na temat gry aktora, jednak nigdy nie uznał ich za w pełni skończone. Twierdził on, że „aktorstwa efektowniej uczy się podczas ćwiczeń a nie z książek”¹³. Stanisławski uważał także, że największą przeszkodą dla aktora jest napięcie fizyczne,

¹² D. Kosiński, *Słownik wiedzy o teatrze*, Bielsko-Biała 2005, s. 99-130.

¹³ S. M. Carnicke, *System Stanisławskiego: wskazania dla aktora*, „Dialog” 2002, nr 1-2, s. 195.

które wpływa na wyobraźnię i koncentrację. Aby nauczyć się odprężenia na scenie wprowadził ćwiczenia oddechowe i jogę oraz relaks progresywny, podczas którego każdy z uczestniczących na przemienne rozluźniał i napinał każdą partię mięśni. Drugim ważnym założeniem Stanisławskiego obok napięcia mięśniowego była interakcja aktora z widownią. Aktor miał być dynamiczny oraz zdolny do improwizacji, istotne było „przeżywanie” rozumiane przez Stanisławskiego jako stany psychiczne podobne do „natchnienia”, „nastroju twórczego”, gdy uaktywniana była „podświadomość”. Do pięciu podstawowych zmysłów: wzroku, słuchu, węchu, smaku i dotyku Stanisławski dodał szósty, który nazwał emocją. Twierdził, że za pomocą odpowiednich ćwiczeń można wyostrzyć również pamięć emocjonalną, która jest niezbędnym narzędziem aktora. Ważnym aspektem jest też wyobraźnia. Aktor musi być zdolny do wyobrażania sobie świata fikcyjnego ze wszystkimi szczegółami i posiadać umiejętność puszczania wodzy fantazji dotyczącej sztuki oraz tworzyć w głowie film, który poprzez wizualizację aktywuje wyobraźnię. Ostatnim elementem jest komunikacja, obejmująca interakcję między partnerami w sztuce oraz między aktorem i widownią.

Stanisławski kładł duży nacisk na „działanie” i „czynność”. Działanie zawierało w sobie jakiś cel, intencje, która musiała pasować do okoliczności. Czynność (jedzenie, obieranie jabłka, ubieranie się itp.) natomiast miała tworzyć kontekst poszczególnych scen. Aktorzy tworząc swoje indywidualne działania starają się łączyć je z działaniami innych, aby stworzyć fabułę sztuki. Najważniejsze, żeby na początku określić cel, do którego aktor dąży w trakcie sztuki, później znaleźć działania fizyczne, które mogą nas doprowadzić do jego realizacji. Za pomocą analizy aktywnej aktor poprzez wglębienie się w strukturę sztuki może odkryć pewne wskazówki, które pomogą mu w tworzeniu postaci i wyznaczeniu celu zanim jeszcze nauczy się tekstu na pamięć¹⁴.

Metoda Czechowa. Michaił Czechow uważał, że w każdym człowieku jest artysta, który odpowiada za akty twórcze. Na pracę świadomego aktora, jego zdaniem, wpływa „wyższe Ja”, którego źródłem jest indywidualność twórcza, która pomaga wyjść po-

¹⁴ S. M. Carnicke, *System Stanisławskiego: wskazania...*, op. cit., s. 201-204.

za tekst. Mieści się w nim także aspekt etyczny, dzięki któremu aktor zauważa co jest dobre a co złe w zapisanej sztuce. Pozwala ono na przyjęcie perspektywy widza podczas odgrywania sztuki oraz daje aktorowi możliwość wyjścia poza własne ego, skłaniając równocześnie do współodczuwania i poczucia dystansu. Czechow będąc nie tylko reżyserem, ale i aktorem, odkrył niesamowite znaczenie gestu psychologicznego, za pomocą którego można zagrać całą rolę. Zauważył on, że omawianie czynności psychologicznych używa się idiomów zawierających znaczenie ruchowe np. wyciągnąć wniosek, wpaść na pomysł. Gdy wypowiada się dane związki frazeologiczne wyobraźnia podsuwa gest im odpowiadający a nawet prowokuje do działania¹⁵. Ważna była również wyobraźnia i koncentracja, która niezmiernie go fascynowała.

Głównym elementem metody Czechowa jest atmosfera. Czechow jako pierwszy rozwinął jej pojęcie, które wcześniej wprowadził Wsiewołod Meyerhold i Walerij Briusow. „Atmosfera to dominujący ton lub nastrój cechujący jakieś miejsce, związek między ludźmi czy dzieło sztuki”¹⁶. Czechow skupia się na tym, aby każdy z aktorów potrafił wytworzyć atmosferę bądź ją poczuć zamiast skupiać się na reakcjach emocjonalnych. Na początku aktor musi nauczyć się wyobrazić sobie atmosferę np. przepełnioną pięknym zapachem lub strachem później, gdy aktor nauczy się już wizualizować i utrzymać atmosferę powinien spróbować połączyć swoje wewnętrzne reakcje z atmosferą, w której się znajduje. Kolejny krok to mówienie i poruszanie się zgodne z wytworzoną atmosferą. Autor twierdzi, że dwie silne atmosfery nie mogą istnieć w jednej przestrzeni, ponieważ jedna zawsze zdominuje drugą¹⁷.

Metodologia badań własnych

Podjęte badania mają na celu uzyskanie informacji o cechach osobowości oraz poziomie motywacji osób, które decydują się na naukę a później pracę w zawodzie aktora. Równie istotne

¹⁵ F. Chamberlain, *Michaił Czechow: Don Kichot a rzeczywistość*, „Dialog” 2002, nr 5-6, s. 172.

¹⁶ F. Chamberlain, *Michaił Czechow: Don Kichot...*, op. cit., s. 170.

¹⁷ F. Chamberlain, *Michaił Czechow: Don Kichot...*, op. cit., s. 171.

jest określenie czy wiedza dotycząca technik aktorskich jest wykorzystywana w pracy nad rolą, czy też każdy jest indywidualistą posiadającym własny klucz wcielania się w postać. Badania przeprowadzono wśród grupy aktorów oraz osób przygotowujących się do zawodu aktora. Badania przeprowadzono za pomocą trzech testów.

Problem główny:

Jakie cechy osobowości i jaki poziom motywacji oraz stopień wiedzy aktorskiej występują u aktorów oraz osób przygotowujących się do zawodu aktora?

Hipoteza główna:

Aktorzy wykazują cechy ekstrawersji i otwartości na doświadczenie oraz kierują się motywacją obejmującą obszar samokontroli a podczas kreowania postaci stosują metody Czechowa i Stanislawskiego.

Kwestionariusz NEO-FFI

Kwestionariusz, który zastosowano został opracowany przez P. T. Costa i R. R. McCrae. Jest on przeznaczony do badania podstawowych wymiarów osobowości. Składa się z 60 pytań, które odnoszą się do 5 skal¹⁸.

Osoba podczas badania udziela odpowiedzi zakreślając jedną z 5-stopniowej skali, na której oznaczenie poszczególnych cyfr jest następujące: 1- „zdecydowanie się nie zgadzam”, 2- „nie zgadzam się”, 3- „nie mam zadania”, 4- „zgadzam się”, 5- „zdecydowanie zgadzam się”. Inwentarz zawiera 5 skal: neurotyczność, ekstrawersja, otwartość na doświadczenie, ugodowość oraz sumienność¹⁹.

Podczas badań wykorzystano wszystkie skale, aby uzyskać pełny obraz cech osobowości badanego (aktora lub osoby przygotowującej się do zawodu aktora).

¹⁸ P. T. Costa, R. R. McCrae, *NEO-FFI Inwentarz Osobowości*, Warszawa 1998, s. 27-28.

¹⁹ P. T. Costa, R. R. McCrae, *NEO-FFI Inwentarz...*, op. cit., s. 63.

Inwentarz motywacji osiągnięć LMI

Kwestionariusz LMI sporządzili Heinz Schuler, George C. Thornton i Andreas Frintrup. Składa się on z 17 skal, przy czym każda zawiera 10 pozycji co w ostateczności daje 17 skal i 170 pozycji, które odpowiadają 17 aspektom motywacji a mianowicie: elastyczności, odwadze, preferowaniu trudnych zadań, niezależności, wiary w sukces, dominacji, zapału do nauki, ukierunkowaniu na cel, wysiłku kompensacyjnego, dbania o prestiż, satysfakcji z osiągnięć, zaangażowaniu, nastawieniu na osiągnięcia, flow, internalizacji, wytrwałości i samokontroli²⁰. Narzędzie zawiera instrukcję i zeszyt testowy. 170 pozycji jest rozmieszczonych na 10 stronach formatu A4. Pozycje inwentarza to stwierdzenia, na które badany może odpowiadać zakreślając odpowiednią liczbę na 7 stopniowej skali, w której 1 oznacza „zupełnie mnie nie dotyczy” a 7 „w pełni mnie dotyczy”²¹.

Podczas badań Inwentarzem „można uzyskać trzy wyniki czynnikowe – dotyczące Pewności siebie, Ambicji i Samokontroli, obliczając średnie wyników tenowych odpowiednich skal”²².

Badając Samokontrolę zastosowano 3 skale a mianowicie: Internalizację, Wytrwałość oraz Samokontrolę.

Kwestionariusz Ankiety

Trzecim testem był oryginalny Kwestionariusz Ankiety *Praca nad rolą w spektaklu*. Występował on w dwóch wersjach, które różniły się jedynie metryczką ze względu na dwie grupy badanych. Kwestionariusz zawierał instrukcję, metryczkę oraz 7 pytań, które dotyczyły poziomu wiedzy aktorskiej. Pytania zostały skonstruowane na podstawie doniesień literaturowych o metodach pracy aktora a mianowicie o metodzie: Stanislawskiego, Czechowa i Meyerholda.

Odpowiedzi są w skali 5-stopniowej, na której poszczególne stopnie oznaczają:

²⁰ H. Schuler, G. C. Thornton, A. Frintrup, M. Prochaska, *LMI Inwentarz...*, op. cit., s. 15-19.

²¹ H. Schuler, G. C. Thornton, A. Frintrup, M. Prochaska, *LMI Inwentarz...*, op. cit., s. 22.

²² H. Schuler, G. C. Thornton, A. Frintrup, M. Prochaska, *LMI Inwentarz...*, op. cit., s. 83.

1-Nie, 2-Raczej nie, 3- Trudno powiedzieć, 4- Raczej tak, 5- Tak.

Charakterystyka badanej grupy

Badani to aktorzy oraz osoby przygotowujące się do zawodu aktora. Łącznie ankietowano 60 osób, po 30 z każdej grupy. Były to osoby w różnym wieku i na różnym poziomie doświadczeń artystycznych.

Osoby przygotowujące się do zawodu aktora to słuchacze Studium wokalnno-aktorskiego w Białymstoku, którzy po zakończeniu 4 letniej nauki otrzymują tytuł „Aktora Scen Muzycznych”. Średnia wieku osób badanych z tej grupy to około 23 lata. Osoba najmłodsza miała 19 lat, a najstarsza 27. W grupie było 4 mężczyzn i 26 kobiet. W szkołach artystycznych ilość kobiet znacznie przewyższa ilość mężczyzn wybierających tego typu kierunki.

Aktorzy, którzy wzięli udział w badaniu obecnie pracują w Teatrze Lalek oraz w Teatrze Dramatycznym im. Aleksandra Węgierki w Białymstoku bądź są Aktorami Scen Muzycznych i grają w Teatrach m.in. w Gliwicach, Poznaniu, Łodzi. Średnia wieku osób badanych to około 30 lat. Osoba najmłodsza miała 24 lata a najstarsza 42. Wśród tych badanych znalazło się 12 mężczyzn i 18 kobiet.

Badania dla grupy studentów przeprowadzono w siedzibie Studium wokalnno-aktorskiego w Białymstoku. Sale były wyposażone w krzesła z pulpitemi tak, że każdy z badanych mógł sam zdecydować o miejscu zachowując wybraną przez siebie odległość od innych biorących udział w badaniu. Badanie aktorów natomiast zostało przeprowadzone w Białostockim Teatrze Lalek oraz w Teatrze Dramatycznym im. Aleksandra Węgierki w Białymstoku. Obie sale wyposażone były w krzesła i stoły, przy których respondenci mogli swobodnie wypełnić kwestionariusze.

Analiza wyników badań

Wyniki uzyskane za pomocą Kwestionariusza Osobowości NEO-FFI, Inwentarza Motywacji Osiągnięć LMI oraz Kwestionariusza Ankiety *Praca nad rolą w spektaklu* opracowano statystycznie. Do analizy danych wykorzystano program statystyczny dla nauk społecznych SPSS w wersji 24. Interpretacja obejmuje wyniki dwóch badanych grup łącznie oraz każdej z nich osobno. Wyniki znajdują się w tabelach 1-8.

Hipoteza szczegółowa 1: istnieje bardzo niski poziom ugody wśród aktorów oraz osób przygotowujących się do zawodu aktora.

Tabela 1. Poziom ugody wśród aktorów oraz osób przygotowujących się do zawodu aktora (określonych jako student)

UGODOWOŚĆ		Wyniki			N	Test t dla grup niezależnych	
		Niskie	Średnie	Wysokie		T	p.i.
Wysztalcenie	Aktor	4	11	15	30	18,044	,000
	Student	8	8	14	30	14,228	,000
Ogółem		12	19	29	60	,822	,414
Średnia		1,67	1,42	1,48	1,50	-	

Źródło: badanie własne.

Dane z Tabeli 1 pokazują, że na skali ugody aktorzy mieli następujące wyniki: niskie – 4 osoby, średnie – 11 osób i wysokie – 15. Wśród studentów po 8 uzyskało wynik niski i średni, a 14 wynik wysoki. Średnia wyników na poziomie niskim to 1,67, na poziomie średnim – 1,42 i 1,48 na poziomie wysokim. Wyniki w obu grupach nie są istotne statystycznie, ponieważ poziom istotności dwustronnej wynosi 414. Badając grupy oddzielnie obie z nich zawierają w sobie wyniki istotne statystycznie o czym świadczy poziom istotności dwustronnej, który wynosi u aktorów $t_{(29)} = 18,044$; $p < ,000$ a u studentów $t_{(29)} = 14,228$; $p < ,000$.

Uzyskane wyniki wskazują, że hipoteza szczegółowa 1 nie została potwierdzona, ponieważ aktorzy oraz osoby przygotowujące się do zawodu aktora w większości uzyskują wyniki wysokie na skali ugodowości.

Hipoteza szczegółowa 2: istnieje bardzo wysoki poziom ekstrawersji wśród aktorów oraz osób przygotowujących się do zawodu aktora.

Tabela 2. Poziom ekstrawersji wśród aktorów oraz osób przygotowujących się do zawodu aktora

EKSTRAWERSJA		Wyniki			N	Test t dla grup niezależnych	
		Niskie	Średnie	Wysokie		T	p.i.
Wykształcenie	Aktor	1	15	14	30	23,451	,000
	Student	1	12	17	30	24,286	,000
Ogółem		2	27	31	60	-,680	,499
Średnia		1,50	1,44	1,55	1,50	-	

Źródło: badanie własne.

Aktorzy uzyskali następujące wyniki (Tabela 2): 1 osoba – wynik niski, 15 osób – wynik średni, oraz 14 – wynik wysoki. Druga grupa – studenci – mieli wyniki: 1 osoba uzyskała wynik niski, dla 12 osób zanotowano wynik średni i 17 – wynik wysoki. Średnia obu grup to: 1,50 dla wyników niskich, 1,44 dla wyników średnich oraz 1,55 dla wyników wysokich. Oddzielnie dla każdej grupy wyniki są istotne statystycznie, ponieważ u aktorów $t_{(29)} = 23,451$; $p < ,000$ a u studentów $t_{(29)} = 24,286$; $p < ,000$. Natomiast dla obu grup razem wyniki nie wykazują istotności statystycznej, ponieważ $t_{(58)} = -,680$; $p < ,499$.

Okazuje się, że aktorzy oraz osoby przygotowujące się do zawodu aktora są ekstrawertykami, co potwierdza hipotezę szczegółową 2.

Hipoteza szczegółowa 3: istnieje bardzo niski poziom neurotyzmu wśród aktorów oraz osób przygotowujących się do zawodu aktora.

Tabela 3. Poziom neurotyzmu wśród aktorów oraz osób przygotowujących się do zawodu aktora

NEUROTYZM		Wyniki			N	Test t dla grup niezależnych	
		Niskie	Średnie	Wysokie		T	p.i.
Wykształcenie	Aktor	3	20	7	30	20,451	,000
	Student	5	15	10	30	16,979	,000
Ogółem		8	25	17	60	-,202	,840
Średnia		1,63	1,43	1,59	1,50	-	

Źródło: badanie własne.

Na skali neurotyzmu (Tabela 3) aktorzy uzyskali: 3 osoby – wynik niski, 20 – wynik średni oraz 7 – wynik wysoki. Wyniki studentów przedstawiają się następująco: 5 osób otrzymało wynik niski, 25 wynik średni oraz 17 wynik wysoki. Średnia osób, które uzyskały wynik niski wynosi 1,63, wynik średni 1,43 oraz 1,59 dla osób, które uzyskały wynik wysoki. Biorąc pod uwagę obie grupy oddzielnie wyniki są istotne statystycznie ponieważ u aktorów $t_{(19)} = 20,451$, $p < ,000$ a u studentów $t_{(29)} = 16,979$, $p < ,000$. Wyniki natomiast dwóch grup razem nie są istotne statystycznie, ponieważ $t_{(58)} = -,202$, $p < ,840$.

Uzyskane rezultaty podają, że tak osoby przygotowujące się do zawodu aktora, jak i aktorzy uzyskują wyniki średnie na skali neurotyzmu, co nie potwierdza hipotezy szczegółowej 3.

Hipoteza 4: istnieje bardzo wysoki poziom otwartości na doświadczenie wśród aktorów oraz osób przygotowujących się do zawodu aktora.

Tabela 4. Poziom otwartości na doświadczenie wśród aktorów oraz osób przygotowujących się do zawodu aktora

OTWARTOŚĆ NA DOŚWIADCZENIE		Wyniki			N	Test t dla grup niezależnych	
		Niskie	Średnie	Wysokie		T	p.i.
Wykształcenie	Aktor	3	9	18	30	20,069	,000
	Student	1	13	16	30	23,924	,000
Ogółem		4	22	34	60	,000	1,000
Średnia		1,25	1,59	1,47	1,50	-	

Źródło: badanie własne.

Wśród aktorów 3 osoby uzyskały wyniki niskie, 9 – wyniki średnie oraz 18 – wyniki wysokie (Tabela 4). Z kolei studenci wypadli następująco: 1 osoba uzyskała wynik niski, 13 wynik średni oraz 16 wynik wysoki. Średnia to 1,25 – wynik niski, 1,59 – wynik średni oraz 1,47 – wynik wysoki. Obie grupy osobno uzyskały wyniki istotne statystycznie, ponieważ u aktorów $t_{(29)} = 20,069$, $p < ,000$ a u studentów $t_{(29)} = 23,924$, $p < ,000$. Razem natomiast grupy uzyskały wyniki nieistotne statystycznie, ponieważ $t_{(58)} = ,000$, $p < 1,000$.

Zatem aktorzy oraz osoby przygotowujące się do zawodu aktora reprezentują wysoki poziom otwartości na doświadczenie, a co za tym idzie hipoteza szczegółowa 4 została potwierdzona.

Hipoteza szczegółowa 5: istnieje bardzo niski poziom sumienności wśród aktorów oraz osób przygotowujących się do zawodu aktora.

Tabela 5. Poziom sumienności wśród aktorów oraz osób przygotowujących się do zawodu aktora

SUMIENNOŚĆ		Wyniki			N	Test t dla grup niezależnych	
		Niskie	Średnie	Wysokie		T	p.i.
Wykształcenie	Aktor	5	16	9	30	17,147	,000
	Student	1	13	16	30	23,924	,000
Ogółem		6	29	25	60	-2,257	,028
Średnia		1,17	1,45	1,64	1,50	-	

Źródło: badanie własne.

W badaniu poziom sumienności pięciu aktorów uzyskało wynik niski, 16 wynik średni oraz 9 wynik wysoki. U studentów sytuacja przedstawia się zupełnie inaczej. 1 student otrzymał wynik niski, 13 wynik średni oraz 16 wynik wysoki (Tabela 5). Średnia wyników poczynając od wyników wysokich to 1,64, kolejno wyniki średnie to 1,45 oraz wyniki niskie 1,17. Zarówno aktorzy, jak i studenci uzyskali wyniki, które wykazują na istotność statystyczną, ponieważ u aktorów $t_{(29)} = 17,147$ i $p < ,000$, a u

studentów $t_{(29)} = 23,924$ i $p < ,000$. Obie grupy również uzyskują wyniki istotne statystycznie, ponieważ $t_{(58)} = -2,257$ przy $p < ,028$.

Tutaj hipoteza szczegółowa 5 nie została potwierdzona, ponieważ obie grupy uzyskały przede wszystkim wyniki średnie i tylko nieznacznie mniejsza liczba osób badanych uzyskała wyniki wysokie.

Hipoteza szczegółowa 6: istnieje bardzo niski poziom motywacji w obszarze samokontroli wśród aktorów oraz osób przygotowujących się do zawodu aktora.

Tabela 6. Poziom motywacji w obszarze samokontroli wśród aktorów oraz osób przygotowujących się do zawodu aktora

SAMOKONTROLA		Wyniki			N	Test t dla grup niezależnych	
		Niskie	Średnie	Wysokie		T	p.i.
Wykształcenie	Aktor	5	25	0	30	26,492	,000
	Student	7	23	0	30	22,494	,000
Ogółem		12	48	0	60	,637	,527
Średnia		1,58	1,48	0	1,50	-	

Źródło: badanie własne.

Tabela 6 pokazuje, że 5 aktorów uzyskało wyniki niskie a 25 wyniki średnie oraz że 7 studentów znalazło się na poziomie wyników niskich a 23 wyników średnich. Żadna osoba z badanych nie uzyskała wyniku wysokiego. Średnia formułuje się następująco 1,58 dla wyników niskich oraz 1,48 dla wyników wysokich. Dla obu grup są to wyniki istotne statystycznie ponieważ, u aktorów $t_{(29)} = 26,492$ przy $p < ,000$, a u studentów $t_{(29)} = 22,494$ przy $p < ,000$. Obie grupy razem natomiast otrzymują wyniki które nie są istotne statystycznie dlatego że, $t_{(58)} = ,637$ a $p > ,527$.

W obszarze samokontroli aktorzy i studenci uzyskują wynik średni. Hipoteza szczegółowa 6 nie została więc potwierdzona.

Hipoteza szczegółowa 7: istnieje bardzo wysoki poziom stosowania metody Czechowa wśród aktorów oraz osób przygotowujących się do zawodu aktora.

Tabela 7. Poziom stosowania metody Czechowa wśród aktorów oraz osób przygotowujących się do zawodu aktora

CZECHOW		Wyniki					Test t dla grup niezależnych		
		Nie	Raczej nie	Trudno powiedzieć	Raczej tak	Tak	N	T	p.i.
Wykształcenie	Aktor	0	2	5	15	8	30	25,552	,000
	Student	0	2	6	9	13	30	14,691	,000
Ogółem		0	4	11	24	21	60	-,570	,571
Średnia		0	1,50	1,35	1,38	1,62	1,50	-	

Źródło: badanie własne.

Z danych prezentowanych w Tabeli 7 wynika, że żaden z aktorów ani studentów nie wybrał odpowiedzi „nie”, 2 aktorów i 2 studentów wybrało zgodnie odpowiedź „raczej nie”. 5 aktorów i 6 studentów zakreśliło odpowiedź „trudno powiedzieć”, 15 aktorów i 9 studentów zdecydowało się na odpowiedź „raczej tak” oraz 8 aktorów i 13 studentów wybrało odpowiedź „tak”. Średnia badanych w stosunku do wybieranych odpowiedzi formułuje się w następujący sposób: 0 – nie, 1,50 – raczej nie, 1,35 – trudno powiedzieć, 1,38 – raczej tak oraz 1,62 – tak. Grupy rozpatrywane osobno wykazują wyniki istotne statystycznie, ponieważ u aktorów $t_{(29)} = 25,552$ i $p < ,000$ a u studentów $t_{(29)} = 14,691$ i $p < ,000$. Razem badani mają wyniki, które nie są istotne statystycznie dlatego, że $t_{(58)} = -,570$ przy $p > ,571$.

Tym samym hipoteza szczegółowa 7 oparta na wysokim poziomie wiedzy na temat metody Czechowa została potwierdzona, ponieważ zdecydowana większość osób badanych wybrała odpowiedź „raczej tak” oraz „tak”.

Hipoteza szczegółowa 8: istnieje bardzo wysoki poziom stosowania metody Stanisławskiego wśród aktorów oraz osób przygotowujących się do zawodu aktora.

Tabela 8. Poziom stosowania metody Stanisławskiego wśród aktorów oraz osób przygotowujących się do zawodu aktora

STANISŁAWSKI		Wyniki						Test t dla grup niezależnych	
		Nie	Raczej nie	Trudno powiedzieć	Raczej tak	Tak	N	T	p.i.
Wykształcenie	Aktor	12	8	9	1	0	30	11,609	,000
	Student	2	13	10	3	2	30	54,293	,000
Ogółem		14	21	19	4	2	60	-2,819	,007
Średnia		1,14	1,62	1,53	1,75	2,00	1,50	-	

Źródło: badanie własne.

Tabela 8 przedstawia wyniki badania nad stosowaniem metody Stanisławskiego. Sytuacja po badaniu wygląda następująco: 12 aktorów wybrało odpowiedź „nie”, 8 zdecydowało się na odpowiedź „raczej nie”, 9 aktorów zaznaczyło „trudno powiedzieć”, 1 aktor uznał za najbliższą mu odpowiedź „raczej tak” a żaden z nich nie wybrał odpowiedzi „tak”. U studentów wyniki układają się w następujący sposób: 2 wybrało odpowiedź „nie”, 13 odpowiedzi „raczej nie”, 10 odpowiedzi „trudno powiedzieć”, 3 odpowiedzi „raczej nie” oraz 2 odpowiedzi „tak”. Średnie, poczynając od odpowiedzi „nie” układają się następująco: 1,14, 1,62, 1,53, 1,75 i 2,00 dla odpowiedzi „tak”. Wyniki obliczone dla każdej grupy osobno są istotne statystycznie, ponieważ u aktorów $t_{(29)} = 11,609$ przy $p < ,000$ a u studentów $t_{(29)} = 54,293$; przy $p < ,000$. Natomiast obie grupy razem uzyskują wyniki, które nie są istotne statystycznie dlatego, że $t_{(58)} = -2,819$; $p > ,007$.

Okazuje się, że aktorzy oraz osoby przygotowujące się do zawodu aktora w zdecydowanej większości nie stosują metody Stanisławskiego podczas przygotowywania się do roli aktorskiej, zatem hipoteza szczegółowa 8 nie została potwierdzona.

Zakończenie

Przedstawione badania wykazały, tylko dwie z pięciu hipotez zostały potwierdzone. Aktorzy oraz osoby przygotowujące się do zawodu aktora są ekstrawertykami, przeciętnie sumiennymi jak i neurotycznymi, o wysokim poziomie ugodowości oraz otwartości na doświadczenie.

Analiza różnic między badanymi grupami pozwala dojść do wniosku, że aktorzy są ugodowi w takim samym stopniu jak studenci, ale studenci mają nieco wyższy wynik na skali ekstrawersji niż aktorzy. Obie grupy uzyskują średnie wyniki na skali neurotyczności, badani z obu grup są wysoce otwarci na doświadczenie, jednak studenci cechują się wyższą sumiennością od aktorów, którzy uzyskują na tej skali wyniki przeciętne.

Podczas badań rozpoznano także poziom motywacji w obszarze samokontroli. Na dwóch skalach czynnikowych: internalizacji i samokontroli aktorzy oraz osoby przygotowujące się do zawodu aktora uzyskują wyniki średnie. Na skali czynnikowej dotyczącej wytrwałości obie grupy uzyskują wyniki średnie oraz wysokie. Obszar samokontroli jako suma trzech skal czynnikowych daje wyniki średnie w obu przypadkach.

Z badania poziomu wiedzy dotyczącej techniki aktorskiej wynika, że zdecydowana większość osób uczestniczących w eksperymencie stosuje technikę Czechowa w przygotowywaniu się do roli w spektaklu, przy czym wszyscy badani stwierdzili, że nie stosują techniki Stanislawskiego w kunszcie aktorskim.

Ostatecznie należy uznać, że hipoteza główna potwierdziła się tylko częściowo, ponieważ okazuje się, że osoby przygotowujące się do zawodu aktora oraz aktorzy wykazują różne cechy osobowości, kierują się odmienną motywacją oraz wykazują tendencje do stosowania metody Czechowa.

Podjęte badania są innowacyjne i stanowią tylko sondaż. Wydaje się jednak, że warto prowadzić tę eksplorację i pogłębiać zaproponowany temat o obszar motywacji i skale: pewności siebie oraz ambicji, które zawierają w sobie łącznie 14 skal czynnikowych. Badania można również rozbudować o informacje dotyczące tak poziomu wiedzy, jak i sposobu jej wykorzystywania podczas gry aktorskiej. W przedstawionym badaniu skupiono się

na tradycyjnych metodach gry aktorskiej, traktując je jak klucz do poprawnej interpretacji tekstu i kreowania postaci. Współcześnie dość znana jest metoda Meisnera, być może to ona determinuje teraz kunszt aktorski.

Pogłębienie wiedzy w tej dziedzinie, ze względu na specyfikę zawodu aktora jest nader interesujące w kontekście wiedzy o motywacji osób wybierających ten typ rzemiosła oraz źródeł budowania postaci. Czy odpowiada za to tylko i wyłącznie wyobraźnia, czy też metody pracy? A może osoby te „rodzą się” z pewnymi predyspozycjami i praca nad rolą aktorską jest dla nich czymś naturalnym.

Bibliografia

1. Carnicke S. M., *System Stanislawskiego: wskazania dla aktora*, „Dialog” 2002, nr 1-2.
2. Chamberlain F., *Michaił Czechow: Don Kichot a rzeczywistość*, „Dialog” 2002, nr 5-6.
3. Costa P. T., McCrae, R. R., *NEO-FFI Inwentarz Osobowości*, Warszawa 1998.
4. Gasiul H., *Psychologia osobowości. Nurty, teorie, koncepcje*, Warszawa 2006.
5. Kofta M., *Samokontrola a emocje*, Warszawa 1979.
6. Kosiński D., *Słownik wiedzy o teatrze*, Bielsko-Biała 2005.
7. Pervin L. A., *Psychologia osobowości*, Gdańsk 2002.
8. Rheinberg F., *Psychologia motywacji*, Kraków 2006.
9. Schuler H., Thornton G. C., Frintrup A., *LMI Inwentarz motywacji osiągnięć*, Warszawa 2013.
10. Sęk H., *Psychologia kliniczna*, Warszawa 2005.
11. Strelau J., *Psychologia. Podręcznik akademicki tom 2. Psychologia ogólna*, Gdańsk 2005.
12. Zimbardo P. G., *Psychologia i życie*, Warszawa 1999.

ZgSp2353-7426/10.06.2018/20.09.2018/30.09.2018/09

Dr hab. Małgorzata Jagodzińska

ORCID 0000-0002-9741-4378

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

Wydział Nauk Społecznych

Katedra Pedagogiki

**ELŻBIETA BUCHCIC,
ŚWIĘTOKRZYSKIE ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE
JAKO WARTOŚĆ EDUKACYJNO-KULTUROWA
Uniwersytet Jana Kazimierza, Kielce 2017, s. 314.
ISBN 978-83-7133-696-6**

Streszczenie

Region świętokrzyski jest jednym z najbardziej atrakcyjnych obszarów przyrodniczych w kraju a osobliwości przyrodnicze, historyczne i kulturowe województwa świętokrzyskiego uważane są jako unikatowe. Dlatego zasadnym jest podjęcie innowacyjnych działań, uwzględniających aktywność społeczeństwa na rzecz popularyzowania przyrody jako wartości, promując walory przyrodnicze tego terenu. Refleksja teoretyczna i empiryczna Autorki książki wskazuje na fakt, że hierarchia wartości człowieka ulega wielokrotnym zmianom w ciągu jego życia a przyroda często nie zajmuje w niej priorytetowego miejsca, albo pojawia się na jej końcu, najprawdopodobniej z uwagi na fakt, że bardzo często dorosły człowiek postrzega przyrodę jedynie w kategoriach użytkowych, nie dostrzega jej jako wartość samą w sobie. Podjęta dyskusja

merytoryczna wskazuje na konieczność kształtowania edukacji formalnej i nieformalnej wśród społeczeństwa województwa świętokrzyskiego.

Słowa kluczowe: przyroda • wartość • edukacja formalna i nieformalna • społeczeństwo

**ELŻBIETA BUCHCIC,
ŚWIĘTOKRZYSKIE NATURAL ENVIRONMENT
AS THE EDUCATIONAL AND CULTURAL VALUE,
Uniwersytet Jana Kazimierza, Kielce 2017, s. 314.
ISBN 978-83-7133-696-6**

Abstract

The Świętokrzyskie region is one of the most attractive natural areas in the country, and the natural, historical and cultural peculiarities of the Świętokrzyskie Voivodeship are unique. Therefore, it is justified to undertake innovative actions, taking into account social activities which promote the natural values of this area. Theoretical and empirical reflection of the author of the book indicates that the hierarchy of human values goes through a series of changes during our life and nature often does not occupy an important place in this hierarchy, most probably due to the fact that quite often nature is viewed as public utility and not as a value itself. The substantive discussion presented in this article indicates the necessity of shaping formal and informal education among the members of the Świętokrzyskie Voivodeship society.

Keywords: nature • value • formal and informal education • society

* * *

Publikacja, adresowana dla nauczycieli, studentów i pracowników naukowych ukazuje holistyczne podejście do przyrody, która, w ocenie Autorki, jest wartością dla człowieka, zarówno w życiu codziennym, gospodarczym czy politycznym. Została również doceniona i upowszechniona w edukacji formalnej i nieformalnej. Duże znaczenie praktyczne ma podejście pedagogiczne zauważalne w rozważaniach teoretycznych i empirycznych, co stanowiło podstawę do odpowiednich rozwiązań modelowych opracowanych przez Autorkę i zaprezentowanych w publikacji, między innymi przedsięwzięcia, które można zainicjować wśród

mieszkańców województwa świętokrzyskiego, które wpłyną pozytywnie na ukształtowanie systemu wartości umożliwiających zachowanie piękna przyrody i przygotowanie społeczności lokalnej do życia zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. „Świętokrzyskie środowisko przyrodnicze jako wartość edukacyjno-kulturowa” to praca oparta na solidnym przeglądzie literatury przedmiotu i danych uzyskanych w wyniku przeprowadzonych badań własnych. Autorka opisuje aktywność różnych instytucji i organizacji w promowaniu walorów przyrodniczych województwa świętokrzyskiego ze szczególnym akcentem na działania różnych społeczności lokalnych (dzieci, młodzież, osoby dorosłe) podejmowane w celu podtrzymania piękna otaczającego środowiska, ochrony jej zasobów i podtrzymania różnorodności biologicznej. Bardzo jasno wyartykułowane jest przeświadczenie, iż efektywna działalność społeczeństwa w województwie świętokrzyskim jest oparta na relacji: człowiek – kultura – przyroda. Te zależności są uwarunkowane czynnikami kulturowego wpływu na środowisko oraz oddziaływania środowiska na preferowane wartości. Przyroda jest więc nieodłącznym elementem życia każdego człowieka i stanowi dla niego wartość.

Powyższe sprawia, iż w województwie świętokrzyskim, zdaniem Autorki, władze województwa przywiązują duże znaczenie do edukacji formalnej i nieformalnej. Obecnie realizowane są projekty związane z ochroną przyrody oraz z zachowaniem i wzbogacaniem różnorodności biologicznej.

Przeprowadzone badania i dokonana analiza ilościowa i jakościowa uzyskanych danych potwierdziła założenie, że należy podejmować różne przedsięwzięcia w ramach edukacji formalnej i nieformalnej obejmującej wszystkich mieszkańców województwa świętokrzyskiego, aby przyroda stała się dla nich wartością. W tym celu Autorka proponuje wykorzystać założenia pedagogiki konstruktywistycznej w przekazywaniu wiadomości i kształtowa-

niu umiejętności oraz postaw środowiskowych jako odpowiedzialnego stosunku wobec środowiska, które jest wartością samą w sobie, ponieważ świętokrzyskie środowisko przyrodnicze stanowi wartość edukacyjno-kulturową. Dlatego edukacja środowiskowa, w myśl założeń pedagogiki konstruktywistycznej, może stanowić odpowiedź na wyzwania, jakie przed światem stawia globalizacja, warunkiem jest jednak traktowanie jej przez społeczeństwo jako dziedzinę priorytetową, która ma duże znaczenie dla przyszłości wszystkich ludzi.

Refleksję empiryczną dotyczącą wartości środowiska naturalnego w życiu człowieka Autorka opiera również na podstawach teorii filozoficzno-etycznych. Powołuje się, między innymi, na teorię postrzegania człowieka Immanuela Kanta. Uwaga jest skierowana nie na to co natura uczyniła z człowiekiem (podejście fizjologiczne) lecz na to co człowiek robi, co może on i powinien z siebie uczynić jako istota swobodnie działająca, czyli zauważa się nacisk na praktyczny i teleologiczny wymiar ludzkiej egzystencji. Inną ważną teorią mającą znaczenie w procesie kształtowania świadomości ekologicznej społeczeństwa, na którą wskazuje E. Buchcic jest teoria systemu pedagogicznego Jana Fryderyka Herbart, który zakłada, że nauczanie powinno mieć charakter „wychowujący” i opierać się na pobudzaniu „zainteresowań bezpośrednich”, czyli zainteresowań wiedzą dla niej samej, tym bardziej, że treścią podjętej w niniejszym opracowaniu tematyki jest przyroda, jej walory i osobliwości w regionie świętokrzyskim. Nauczanie o przyrodzie, ma służyć wychowaniu. Nie jest możliwe wychowanie człowieka bez jego nauczania. Nauczanie jest więc pewnego rodzaju narzędziem wychowania, jest mu podporządkowane. Dlatego też kształtowanie postaw proekologicznych jest wynikiem nabywania wiedzy, promowania afirmacji życia i pozytywnego stosunku do przyrody, a przede wszystkim postrzegania jej jako wartość. Niezmiernie ważna jest więc edukacja, zarówno formalna, jak i pozaformalna, co powinno być obowiązkiem władz i społeczeństwa.

Książka może być podręcznikiem, a nawet przewodnikiem po edukacji ekologicznej w środowisku lokalnym dla różnych grup społeczności.

Dr Hanna Hamer

ORCID 0000-0001-7877-9024

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

Wydział Nauk Społecznych

Katedra Psychologii

**MAŁGORZATA KOSSOWSKA, EWA SZUMOWSKA,
PAULINA SZWED,
TOLERANCJA W CZASACH NIEPEWNOŚCI
Smak Słowa, Sopot 2018, s. 294.
ISBN 9788365731623**

Streszczenie

Autorki wykazały w wielu pomysłowych badaniach, że, wbrew wcześniejszym powszechnym przekonaniom, zamkniętość umysłu dotyczy równie często zarówno osób konserwatywnych, jak i liberalnych, religijnych i niereligijnych. Najciekawsze i najważniejsze wyniki prac zespołu dotyczą warunków, w jakich osoby „zamknięte poznawczo” reagują otwartością na informacje, poglądy, na innych ludzi. Wykazano też, że potrzeba domknięcia poznawczego paradoksalnie sprzyja mniejszemu poleganiu na stereotypach i uprzedzeniach, pod warunkiem silnego polegania na normie społecznej – zasadzie niedyskryminowania innych. Otwartość umysłu jest możliwa do kształtowania wobec wszystkich ludzi w procesie edukacji nastawionej na tolerancję wieloznaczności, szacunek wobec innych ludzi i wielokulturowość.

Słowa kluczowe: tolerancja • zamkniętość-otwartość umysłu • potrzeba domknięcia poznawczego

**MAŁGORZATA KOSSOWSKA, EWA SZUMOWSKA, PAULINA SZWED,
TOLERANCE IN UNCERTAINTY**

Smak Słowa, Sopot 2018, pp. 294.

ISBN 9788365731623

Abstract

Contrary to popular beliefs, closed-minded condition is equally common in conservative as well as liberal, religious and non-religious people. The most interesting and most important results of the creative research carried out by the authors of this article refer to the conditions in which people "cognitively closed" react with openness to information, views and other people. It was also shown that the need for cognitive closure paradoxically contributes to reduced reliance on stereotypes and prejudices, provided that the reliance on social norms is quite strong - the principle of non-discrimination. It is possible to shape open-mindedness to other people's views and opinions in the process of education focused on tolerance for ambiguity, respect to other people and multiculturalism.

Keywords: tolerance • closed/open-mindedness • need for cognitive closure

* * *

Recenzenci książki, prof. Wiesław Łukaszewski i prof. Dariusz Doliński polecają tę pozycję, jako wybitną, oryginalną, bogatą w treści i mającą bezpośrednie przełożenie na zastosowanie w praktyce społecznej. Książka jest napisana z perspektywy czysto psychologicznej, bez analiz socjologiczno-politologicznych. Autorki pracują naukowo w Instytucie Psychologii Uniwersytetu Jagiellońskiego i zaprezentowały wyniki pięcioletnich prac zespołu (8 obronionych prac doktorskich; kilka tysięcy przebadanych osób) zgromadzonego wokół *Center for Social Cognitive Studies*. Wiele osób zatem połączyło siły, w celu przeprowadzenia trudnych i bardzo ciekawych badań na temat tolerancji

vs nietolerancji we współczesnej Polsce, w „czasach niepewności”, którą to niepewność próbujemy, jako niewygodną psychologicznie, zredukować, upewniając siebie, że tylko MY mamy rację. Autorki przyjęły tu rozumienie tolerancji jako otwartości na ludzi, którzy się od nas różnią – myślą inaczej i cenią co innego. Skrajne odrzucanie myślących inaczej jawi się w tych badaniach jako efekt redukcji lęku społecznego w celu zwiększenia pewności siebie. W badaniach zajęto się wnikliwie fundamentalnym dla rozumienia i kształcenia tolerancji wymiarem umysłu „otwartość-zamkniętość umysłowa”, opisywanym już przez Milтона Rokeacha w latach 60. XX wieku.

Otwartość oznacza gotowość do zmiany poglądów pod wpływem wiarygodnych informacji; zamkniętość to przyjęcie za niepodważalny tylko własny punkt widzenia z odrzucaniem innych jako błędnych i złych. Żadne obiektywne fakty i racjonalne wywody wtedy nie pomogą. Gorzej – utrzymywanie czarno-białej wizji świata prowadzi do fałszowania rzeczywistości i dyskryminowania ludzi, z odmawianiem im niekiedy nawet prawa do życia. Zamkniętość umysłu jest zaprzeczeniem gotowości do tolerancji. Autorki udowodniły, że ludzie „zamknięci” muszą karmić się podejrzeniami i teoriami spiskowymi, aby upewnić się co do własnej nieomyślności. Poczucie, że „ja wiem lepiej” prowadzi do łamania prawa i stawiania się ponad nim, decydowania, co dobre, a co złe i dążenia do ukarania myślących inaczej.

Tolerancja jest trudna, gdy nie potrafimy i nie chcemy zrozumieć drugiej strony, bo tak nas nauczono i wychowano. Otwartość to odwrotność egocentryzmu i kulturo-centryzmu. Tolerancja jest trudna, bo oznacza niewygodną psychologicznie zdolność do jednoczesnego utrzymywania w umyśle różnych punktów widzenia i gotowość do poddawania ich wszystkich krytycznemu osądowi. To właśnie umiejętność weryfikacji swoich poglądów prowadzi do rozumienia innych ludzi i daje możliwość zmiany zdania. Prowadzi do poszanowania cudzych uczuć, przekonań, wierzeń, nawet bardzo różniących się od naszych. Umożliwia rozwój jednostek, społeczeństw i kultur.

Autorki wykazały, wbrew wcześniejszym powszechnym przekonaniom, że zamkniętość umysłowa dotyczy również często zarówno osób konserwatywnych, jak i liberalnych, religijnych i nie-

religijnych, ekologów i antyekologów, itd. Najciekawsze i najważniejsze wyniki prac zespołu dotyczą warunków, w jakich osoby „zamknięte poznawczo” reagują otwartością na informacje, poglądy, na innych ludzi. Otwartość jest zatem możliwa do kształtowania wobec wszystkich! Wydaje się to niezwykle optymistyczne i ważne w czasach silnych podziałów społecznych prowadzących do zamętu, chaosu, powszechnej mowy nienawiści, otwartej agresji.

Kluczem do rozumienia przez badaczy reakcji ludzi jest poznanie okoliczności sprzyjających zamkniętej postawie umysłu. Oczywiście nie żyjemy w społecznej próżni. Często spotyka się przekonanie, że za podatnością ludzi na idee populistyczne i rządy autorytarne stoi: globalizacja, ponadnarodowe korporacje, skrajne rozwarstwienie społeczne, obawa przed terroryzmem, lęk o własne bezpieczeństwo i życie. Im więcej dostrzegamy źródeł zagrożeń tym większa niepewność, trudno więc mądrze planować życiowe wybory. Antidotum na lęki i poczucie zagrożenia jest niestety zbyt często poddanie się radykalnym ideologiom, które oferują banalnie proste wyjaśnienia, kanalizują gniew i agresję.

Posiadanie pewnego systemu wiedzy nie oznacza, że jest ona zamknięta. Ale im silniejsze przekonania i mniej samodzielnej pracy włożonej w ich utrwalanie – tym skuteczniejsze okazuje się ignorowanie informacji sprzecznych, odbiegających od tych, w które już raz uwierzyliśmy. Mamy silną potrzebę nadawania sensu swojemu życiu. Im więcej nowych informacji trudnych do pojęcia i nie do końca spójnych – tym trudniej je poznawać, a łatwiej odrzucać. Im więcej w nas niepewności i lęku tym silniejsza skłonność do pójścia za przywódcą, oferującym proste, gotowe wskazówki myślenia i działania.

Naruszenie poczucia sensu, poczucia kontroli, zagrożenie ważnych dla nas wartości zagraża poczuciu tożsamości społecznej i wzbudza silne emocje negatywne. Dlatego staramy się je jak najszybciej zredukować, zamykając umysł na wszystko, co pogłębia niepokój i lęk, a nawet reagując otwartą agresją wobec tych, którzy nam w tym przeszkadzają.

Wszystkie strategie radzenia sobie z niepewnością możemy podzielić na konkretne indywidualne (przyjemne czynności i wzmacnianie poczucia kontroli), konkretne społeczne (potrzeba

łączenia się w grupy), abstrakcyjne indywidualne (wzmacnianie poczucia własnej wartości, zwiększanie pewności co do słuszności własnych poglądów) i abstrakcyjne społeczne (przynależność do myślących podobnie jak ja, faworyzowanie własnej grupy odniesienia, negatywne postawy wobec grup obcych). Strategie abstrakcyjne społeczne takie jak religijność i przywiązanie do skrajnych ideologii – są zwykle skuteczniejsze od pozostałych, bo poczucie więzi z myślącymi podobnie daje siłę psychiczną – łagodzi wątpliwości i lęki, podnosi samoocenę, wzmacnia chęć obrony własnych przekonań, radykalizuje działania. Naszą niepewność mogą redukować – UWAGA – zarówno poglądy liberalne, jak i lewicowe, wiara w naukę i przekonania ateistyczne.

Najważniejszą konsekwencją zamkniętości umysłowej jest nietolerancja, przejawiająca się w stereotypizacji, uprzedzeniach i dyskryminowaniu różnych grup ludzi. Za winowajców naszego uogólnionego niezadowolenia z życia zwykle zaczynamy uważać ludzi myślących i wyglądających inaczej niż my. Poszukujemy wiedzy pewnej, stabilnej, niezmiennej, aby otaczający nas świat był zrozumiały i przewidywalny. Ponieważ rzadko nam się to udaje – sami sobie wraz z grupą myślących podobnie – tworzymy zestaw niepodważalnych przekonań, aby poczuć się pewnie i bezpiecznie. A że to z rzeczywistością ma niewiele wspólnego to już inna kwestia. Wysoka potrzeba domknięcia poznawczego utrwała naszą zamkniętość na ludzi i świat. Gorzej – potrzeba domknięcia wiąże się silnie z przyzwoleniem na przemoc wobec członków obcych grup, z wykorzystaniem wszystkich możliwych środków dla obrony grupy własnej (nawet gdy jej zagrożenie jest czysto urojone). Najbardziej nietolerancyjni są ci, którzy wątpią we własną skuteczność, boją się porażki, żyją w ciągłym stresie, mają poczucie braku kontroli swojego życia, niską samoocenę i utrwalone uprzedzenia wobec innych.

Tolerancja=otwartość poznawcza jest koniecznym warunkiem ładu społecznego i demokratycznego społeczeństwa. Różnice przekonań są i będą obecne w życiu społecznym, ale chodzi o to, aby będąc źródłem napięć i konfliktów nie przeistaczały się w otwartą wojnę między ludźmi. Akceptacja różnorodności wymaga zwykle przyjęcia perspektywy innej niż własna, co stanowi podstawę do podjęcia dialogu i pokojowego współistnienia. Skut-

kiem zamkniętości umysłu jest rujnująca relacje społeczne nietolerancja. Im więcej wiemy, tym lepiej rozumiemy, dlatego edukacja od najmłodszych lat jest tak ważna, także w aspekcie obserwowania z dystansu własnej kultury i chęci pokojowego rozwiązywania wszelkich sporów. Nawet osoby z wysoką potrzebą doświadczenia poznawczego są zdolne do myślenia w sposób otwarty, jeśli uczy się ich tolerancji na wieloznaczność, myślenia wielotorowego i gdy od najmłodszych lat mają kontakt z przedstawicielami różnych kultur. Doświadczenie wielokulturowości i wpajanie normy niedyskryminowania ludzi ze względu na przekonania, wygląd, rasę, wiarę – jawi się jako poważne wyzwanie dla współczesnej polskiej edukacji szkolnej i uniwersyteckiej.

Dr Andrzej Puliński

ORCID 0000-0001-5376-2998

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

Wydział Nauk Społecznych

Katedra Pedagogiki

**PIOTR ZYCHOWICZ,
SKAZY NA PANCERZACH
CZARNE KARTY EPOPEI ŻOŁNIERZY WYKLĘTYCH
Dom Wydawniczy REBIS, Poznań 2018, s. 424.
ISBN 978-83-8062-289-0**

Streszczenie

Współczesna polska historiografia ostatnich lat obfituje w publikacje dotyczące powojennego fenomenu antykomunistycznej partyzantki działającej w Polsce w latach 1944–1956. Powstają na ten temat książki naukowe, beletrystyczne, artykuły publicystyczne, funkcjonują strony internetowe poświęcone zagadnieniom związanym z walką „Żołnierzy Wyklętych”, a nawet gry i komiksy. Najwięcej publikacji w tym zakresie jest dziełem pracowników Instytutu Pamięi Narodowej oraz innych organizacji i stowarzyszeń tworzących pewien mit, rodzaj kultu, który jest popierany przez oficjalne władze państwowe. Piotr Zychowicz, należąc również do apologetów podziemia niepodległościowego, napisał jednak książkę nie do końca wpisującą się w ów kult, a w zasadzie, zdaniem niektórych jego zwolenników, książkę obrazoburczą, antypolską. Autor przedstawił bowiem niektóre przypadki zbrodni popełnionych przez „Wyklętych” na osobach cywilnych, w tym na kobietach i dzieciach. Przedstawił relacje i wspomnienia ofiar i świadków wydarzeń nie zaniebując przedstawieniu również zdania strony przeciwnej. Powstała w ten sposób niezwykle interesująca, doskonale czytająca się książka, która wzbudziła olbrzymie kontrowersje, protesty i dyskusje, które jed-

nak są w tej kwestii niezwykle potrzebne i z naukowego punktu widzenia dają asumpt do głębszej refleksji i ułatwiają dojście do prawdy nie tylko w wymiarze historycznym, ale także politycznym czy społecznym.

Słowa kluczowe: „Żołnierze Wyklęci” • podziemie • antykomunizm • mniejszości narodowe • zbrodnie wojenne • ludobójstwo

Abstract

Modern Polish historiography of recent years abounds in publications about the post-war phenomenon of anti-communist guerrillas between 1944 and 1956. There are more and more books and articles on this subject being published nowadays, as well as websites, comic books and computer games devoted to the issue of "Cursed Soldiers". Most of the publications in this area are the productions of the employees of the Institute of National Remembrance and other organizations and associations whose aim is to create a certain myth, a kind of cult supported by the state authorities. Piotr Zychowicz, who belongs to the apologists of the independence underground, wrote a book that does not quite fit in with this cult. Moreover, according to some of his followers, the book seems to be iconoclastic and anti-Polish. The author has presented some cases of crimes committed by the "Cursed" on civilians, including women and children. He has presented the reports and memories of victims and witnesses of events without neglecting the opinion of the opposite party. This resulted in a very interesting, well-written book, which arouses enormous protests and discussions. Yet, from a scientific point of view such a controversy can be channelled into deeper reflection and helps facilitate the access to truth.

Keywords: "Cursed Soldiers" • underground • anti-communism • national minorities • war crimes • genocide

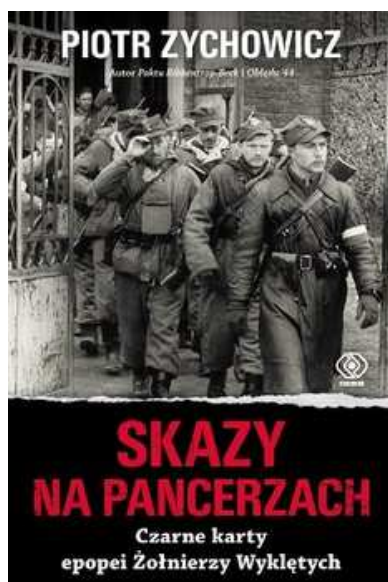
* * *

Problematyka Żołnierzy Wyklętych (ŻW) ze względu na jej miejsce w prowadzonej aktualnie polityce historycznej obozu władzy wydaje się jedną z najważniejszych kwestii dotyczących najnowszych dziejów Polski. W publicystyce historycznej i politologicznej spotykamy olbrzymią liczbę artykułów, książek, monografii i opracowań dokumentów poświęconych temu zagadnieniu. Aktywni na tym polu są zarówno zwolennicy swego kultu

członków zbrojnego podziemia antykomunistycznego jak i w zdecydowanie mniejszym stopniu jego przeciwnicy. Spór ten ma podłoże historyczno-ideologiczne, gdzie fakty są wykorzystywane zgodnie z przekonaniem politycznymi, światopoglądowymi autorów.

Autor recenzowanej książki jest publicystą historycznym, redaktorem naczelnym miesięcznika „Historia Do Rzeczy” i zastępcą redaktora naczelnego tygodnika „Do Rzeczy”. Autor kilku kontrowersyjnych pozycji wydawniczych dotyczących okresu II RP, stosunków polsko-niemieckich i polsko-sowieckich a także głośnej książki o Powstaniu Warszawskim pt. „Obłęd ‘44”. Sam stwierdza, że w kręgu jego zainteresowań znajduje się głównie problematyka II wojny światowej, zbrodni bolszewizmu i geopolityka europejska XX wieku. Absolwent Instytutu Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego, określający się jako uczeń profesora Pawła Wieczorkiewicza a w swoich pracach przyjmujący punkt widzenia takich pisarzy i działaczy politycznych jak: Adolf Bocheński, Józef Mackiewicz, Władysław Studnicki, Stanisław Cat-Mackiewicz. Zestaw poglądów politycznych przytoczonych powyżej osób nie da się inaczej określić jak antykomunistyczny, antysowiecki, głęboko religijny a zarazem antyendecki. Piotr Zychowicz określa się jako zwolennik wielonarodowej Rzeczypospolitej. I takie poglądy polityczne Autor przedstawiał w swoich pracach. Opublikował kilkanaście artykułów historycznych, które w zasadzie wpisywały się proces tworzenia kultu Żołnierzy Wyklętych, co w zestawieniu z jego poglądami politycznymi wydawało się całkowicie uzasadnione

Wydana w 2018 roku recenzowana książka zdaniem Autora zakłóca narrację prostego, uproszczonego, spójnego i jasnego przekazu i obrazu podziemia antykomunistycznego, w którym nie ma miejsca na żadne wątpliwości, półcienie i niuanse. Zamierzeniem Autora było rozpoczęcie dyskusji na temat fenomenu

Żołnierzy Wyklętych, dyskusji pozbawionej znamion kultu, przedstawiającej ludzi i zjawisko w obiektywnym świetle, niczego nie przemilczającej, rysującej w miarę możliwości prawdziwy obraz wydarzeń, nawet jeżeli bohaterowie nie byli ludźmi bez skazy. Jego niepokój wywołuje coraz większa propaganda wypierająca prawdę z obiegu historycznego, co jest zjawiskiem niezwykle groźnym nie tylko dla wolności słowa, ale przede wszystkim dla wolności badań naukowych i krytycznego myślenia. Autor na stronie 14 pisze: *„Bezkrytyczni apologetci Żołnierzy Wyklętych twierdzą, że ich idoli krytykują tylko pogrobowcy komuny, bolszewicy i „osoby niechętnie etosowi walki zbrojnej z komunistami”. Nie ułatwiającie sobie, panowie, zadania. Ja wobec etosu walki zbrojnej z komunistami jestem nastawiony niezwykle przychylnie. Mało tego, uważam, że pistoletowa kula była jedyną dopuszczalną formą „Dialogu” z czerwonymi”*.

Powyższe kwestie P. Zychowicz wyjaśnia już we Wstępie do książki, tak by Czytelnik nie miał wątpliwości a może złudzeń jakim poglądom politycznym czy ideologicznym hołduje. Warto zwrócić uwagę, że Autor nie prowadził w zasadzie własnych badań, rzadko korzystał z zasobów archiwalnych, ale opierał się na pracach uznanych historyków zajmujących się problematyką podziemia zbrojnego po II Wojnie Światowej w Polsce. Starał się przedstawiać zagadnienia często z różnych, przeciwstawnych w większości przypadków stron.

Książka podzielona jest na X Rozdziałów zawierających od 3 do 8 podrozdziałów. Pierwsze 6 Rozdziałów opisuje przypadki poszczególnych dowódców oddziałów podziemia zbrojnego, które dokonały najbardziej znanych zbrodni na ludności cywilnej. W zasadzie wszystkie Rozdziały mają podobną konstrukcję i poruszają te same kwestie. Piotr Zychowicz starał się przedstawić w każdym z nich sylwetkę dowódcy lub poszczególnych jego podwładnych biorących udział w akcjach eksterminacyjnych, podkreślając zazwyczaj ich dokonania i zasługi na polu walki z Niemcami i jak to określa „bolszewikami”. Opisuje na podstawie relacji świadków i opracowań historycznych dane wydarzenie lub ciąg zdarzeń, przytacza opinie przeciwstawne lub podważające prawdziwość relacji uczestników wypadków. W każdym z podrozdziałów stara się przedstawić czy nawet uzasadnić przyczyny

postępowania danego oficera, przyznając, że popełnił zbrodnię, ale w oczach Autora pozostaje nadal bohaterem. Tego typu postawa przewija się przez całą książkę, co może świadczyć, że Autor ma problemy z rozpoznawaniem dobra i zła, chociażby w chrześcijańskim znaczeniu tych pojęć. Dziwacznym wydaje się szczegółowe przedstawienie zbrodni łącznie z opisami zabijania niemowląt i malutkich dzieci a także bezbronnych kobiet, których to ofiar w żadnym wypadku nie można oskarżyć np. o kolaborację z przeciwnikami a następnie uznać w końcowym zdaniu, że nadal ów dowódca pozostaje w jego osobistym panteonie narodowych bohaterów, ponieważ jego poprzednie dokonania w walce z okupantami w jakimś sensie równoważą to, czego się dopuścił się w trakcie pacyfikacji cywilnej ludności. O Majorze „Łupaszce” pisze np. tak: „Nadal uważam, że miejsce majora Zygmunta Szendzielorza jest w panteonie polskich bohaterów narodowych” (s. 52). Partyzantka dowodzona przez majora była jako to się określa proveniencji akowskiej, którą jak się wydaje Autor darzy większą estymą i ma dla jej poczynań, w kontekście tytułowego zagadnienia większą pobłażliwość. Wpisuje się to z pewnością w jego antyendeckie przekonania. Dla żołnierzy Narodowych Sił Zbrojnych Zychowicz nie jest już tak łaskawy o kapitanie Romualdzie Rajsie ps. „Bury” napisał: „... w ostatecznym rozrachunku nie sposób z barków „Burego” zdjąć odpowiedzialności za śmierć niewinnych cywili. Dowódca ponosi bowiem pełną odpowiedzialność za wszystkie czyny dokonane przez swoich podkomendnych. Chyba, że wobec winnych wyciągnął surowe konsekwencje. Tymczasem „Bury” w innych, często błahych sprawach tak skłonny do szafowania wyrokami śmierci, wobec żołnierzy, którzy dokonali masakr w białoruskich wioskach, żadnych konsekwencji nie wyciągnął” (s. 142). Gwoli ścisłości, w kontekście postawy „Łupaszki” w trakcie mordów we wsiach litewskich należy przypomnieć, że sam Autor napisał: „że „Zygmunt”, tak jak dowódcy odpowiedzialni za rzeź Dubinek, nie został pociągnięty do odpowiedzialności” (s. 48). Należy jednak przyznać, że w dalszej części książki Autor nawołuje do niedzielenia „Żołnierzy Wyklętych” na dobrych akowców i tych złych z podziemia narodowego (s. 318).

Pierwszy z 6 wspomnianych Rozdziałów dotyczy działalności oddziału majora (rotmistrza) Zygmunta Edwarda Szendzielarza, ps. „Łupaszka” a w szczególności jednej z kontrowersyjnych akcji dowodzonej przez niego 5. Wileńskiej Brygady AK. Autor, głównie na podstawie książki niezwykle interesującej monografii doktora Pawła Rokickiego¹ opisuje odwetowe działania podjęte przez żołnierzy AK na litewskiej ludności cywilnej w miasteczku Dubinki i w jego okolicznych miejscowościach. W efekcie tych działań przeprowadzonych przez pododdziały 5 Brygady AK w dniach 22-24 czerwca 1944 r. śmierć poniosło 68 osób. Były wśród nich, osoby związane z administracją litewską, w tym policjanci, kierownik miejscowej szkoły czy też naczelnik gminy, jednak aż 75 % z nich stanowiły kobiety i dzieci. Odwet ten nastąpił po zbrodni dokonanej przez pozostających na niemieckiej służbie litewskich policjantów na polskich mieszkańcach miejscowości Gliniszki, w wyniku której zginęło 38 cywilnych osób, w tym w przeważającej części kobiety i dzieci. Autor w poszczególnych podrozdziałach przywołuje wiele relacji naocznych świadków zwłaszcza litewskich, opisuje mord na Polakach, mord na Litwinach, roztrząsa kwestie związane z odpowiedzialnością za podjęcie decyzji o odwecie, zastanawia się – Kto wydał rozkaz? Odpowiedź zdaniem Zychowicza jest jasna. Odpowiedzialnym był major „Łupaszka”. Jest to pierwsza z tytułowych „Rys”.

W dalszej kolejności przedstawił kwestię zbrodni w Wierzchowinach i roli w niej kapitana Mieczysława Pazderskiego ps. „Szary”, dowódcy 300 osobowego oddziału Narodowych Sił Zbrojnych. W czerwcu 1945 r. dokonał on mordu jej 196 mieszkańców narodowości ukraińskiej. Ponownie Autor przytacza dosyć dużo relacji strony ukraińskiej, ocalałych świadków wydażeń, potwierdzających jego tezy zeznań członków oddziałów NSZ a także wyniki prac Komisji Ministerstwa Sprawiedliwości. Oddzielny podrozdział poświęcił próbom zdjęcia z „Szarego” i NSZ „odpowiedzialności za masakrę w Wierzchowinach” podejmowanych z przez „część historyków sympatyzujących z ruchem narodowym”.

¹ P. Rokicki, *Gliniszki i Dubinki. Zbrodnie wojenne na Wileńszczyźnie w połowie 1944 roku i ich konsekwencje we współczesnych relacjach polsko-litewskich*, Instytut Pamięci Narodowej, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2015.

Kolejnym Żołnierzem Wyklętym ze „skaza” opisanym w Rozdziale III był kapitan Romuald Rajs ps. „Bury”. Autor opis postaci i powojennych wydarzeń rozpoczyna od współczesnych zajadłych dyskusji na temat „Burego” toczonych przez zwolenników kapitana, uważających, że wykonał jedynie wyrok na białoruskich chłopach kolaborujących z komunistami, co ich zdaniem jest całkowicie usprawiedliwione a środowiskiem lewicowym, skupionym wokół „Gazety Wyborczej”, która zamieściła w 2016 r. artykuł autorstwa Marcina Kaćkiego pt. „Żołnierze wykleci, żołnierze przekleci”, następnie przedstawia sylwetkę głównego bohatera Rozdziału i jego drogę od przedwojennego podoficera, poprzez pełną wojennej chwały działalność w AK, powojenną przynależność do 5. Wileńskiej Brygady AK i przejścia do obozu narodowego na stanowisko dowódcy 3. Wileńskiej Brygady NZW. W dalszych częściach Rozdziału przedstawiono zbrodnie w Zaleszanych, Puchałach Starych, opisy pogromów w Zaniach i Szpakach. Sporo miejsca poświęcono tzw. obrońcom kapitana Rajsa. W tym kontekście Autor wymienia dwóch autorów: Kazimierza Krajewskiego i Grzegorza Wąsowskiego. Zarzuca im stronnictwo i chęć wybielenia „Burego”. Tę część książki kończy interesujący podrozdział, w którym Autor na podstawie prac znanych historyków a także własnych przemyśleń próbuje dociec, dlaczego wszystkie te straszne wydarzenia miały miejsce i co kierowało Rajsem w trakcie podejmowania decyzji o dokonaniu opisanych zbrodni.

Rozdział IV dotyczy działalności kapitana Józefa Zadzierskiego ps. „Wołyniak”. Opisano w nim jego akcje wymierzone w mniejszość ukraińską a zwłaszcza pacyfikację wsi Piskorowice leżącą nieopodal Leżajska. Autor cytuje obszernie fragmenty wspomnień jednego ze świadków, charakterystyki tegoż oficera skreślone piórem polskich zwolenników kultu „Żołnierzy Wyklętych” a także diametralnie odmienną opinię badaczy ukraińskich.

Piąty Rozdział poświęcono, jednemu z bardziej znanych „wyklętych” a mianowicie Józefowi Kurasiowi ps. „Ogień”. Przedstawiono jego wojenny i powojenny życiorys, nieustanne zmiany formacji partyzanckich, dezercję z AK, służbę w MO i UB w Nowym Targu, przejście do partyzantki oraz ciąg jego działań, ze

szczególnym uwzględnieniem mordów przeprowadzonych przez jego żołnierzy na Żydach oraz Słowakach.

Ostatnim Rozdziałem poświęconym znanym dowódcom oddziałów antykomunistycznego podziemia zbrojnego i ich dokonań na polu pacyfikacji ludności cywilnej jest Rozdział VI zatytułowany „Wacław” a odnoszący się do postaci porucznika WP i AK Józefa Bissa oraz jego roli w akcji pacyfikacyjnej przeprowadzonej we wsi Pawłokoma niedaleko Przemyśla w marcu 1945 r. Pownownie Autor utrzymując się w znanym schemacie opisuje postać porucznika, przebieg całej akcji, ze szczególnym uwzględnieniem relacji ukraińskich świadków zbrodni, ale także przytacza wspomnienia żołnierzy Józefa Bissa „Wacława” ze lwowskiego zgrupowania AK „Warta”. Którzy brali udział w pacyfikacji wsi. Jeden z podrozdziałów poświęca również wydarzeniom współczesnym związanym z odsłonięciem w 2006 r. przez Prezydenta Lecha Kaczyńskiego pomnika w Pawłokomie poświęconego zamordowanym ukraińskim mieszkańcom tej miejscowości.

Kolejne Rozdziały poświęcono rozważaniom Autora na temat stosunków polsko-żydowskich w kontekście tytułowego zagadnienia i stosunku „wyklętych” do tej mniejszości narodowej. Opiszano te kwestie głównie przez pryzmat współpracy i zaangażowania osób tej narodowości w struktury bezpieczeństwa komunistycznego państwa, przedstawiono dwie najbardziej spektakularne akcje podziemia antykomunistycznego przeciwko Żydom w miejscowości Sokoły w woj. Białostockim (17 lutego 1945 r.) oraz w Bolesławcu w pobliżu Wielunia (29 listopada 1945 r.). Przytoczono również kilka przykładów tzw. akcji pociagowych, w trakcie których, oddziały podziemia zatrzymywały składy pociągów osobowych a następnie po selekcji dokonywały mordów na osobach narodowości żydowskiej.

W VIII Rozdziale swojej książki Piotr Zychowicz odnosi się do współczesnej narracji związanej z kultem „Żołnierzy Wyklętych”. Krytykuje w mocnych słowach postawę „środków postkomunistycznych” przywołując fragmenty artykułu Joanny Senyszyn, w którym Autorka pisała, że: „Zamordowali kilkanaście tysięcy swoich rodaków. Dziesiątkom albo i setkom tysięcy uniemożliwiali nowe życie. Wyklęci byli idiotami czekającymi na III wojnę światową, której nie chciał nikt oprócz nich. (...) byli nienawistni,

nieużyty, a ostatecznie także nieudolny” (s. 312). Takie stwierdzenie dało m.in. asumpt do rozważań Autora o liczbie zabitych przez „wyklętych” osób cywilnych. Podaje, że z rąk podziemia zginęło 2-3 tysiące cywili, chociaż podkreśla, że nikt tego do tej pory dokładnie nie policzył. W literaturze przedmiotu pojawiają się jednak także liczby przekraczające 5 tys. zabitych przez podziemie osób cywilnych w tym w tym 187 dzieci do lat 14. Ofiar pomiędzy 14 a 18 rokiem życia nawet nie liczone a z pewnością było ich kilkakrotnie więcej. Zabójstwa dzieci nie da się w żaden sposób wytłumaczyć. Kto był cywilem również zależy od tego jak szeroki katalog cech „bycia cywilem” konkretny badacz uzna za odpowiedni.

Dalej Autor snuje rozważania o tym, czy zbrojna walka podziemia antykomunistycznego miała sens, dlaczego jego zdaniem tzw. „brązownicy historii” uważają, że naród polski, Polacy są nacją bez skazy, ofiarą obcych knowań, niezdolną do zbrodni na innych narodach, odnosi się do polskich zbrodni na Niemcach w trakcie wojny obronnej we wrześniu 1939 r. (Bydgoszcz – 3 września), w czasie Powstania Warszawskiego, ponownie roztrząsa kwestię mordów na Żydach i Ukraińcach a także przytacza przykłady zbrodni popełnianych przez inne formacje partyzantyczne, głównie Bataliony Chłopskie, co jego zdaniem ma „pokazać, że wszędzie znaleźli się źli ludzie” (s. 361).

Ostatni Rozdział zatytułowany „Poprawność polityczna” został poświęcony tzw. „Brązownikom historii” czyli jak to określa Autor „samozwańczych strażników patriotycznej ortodoksji” (...) jest to jego zdaniem „jedno z najbardziej zaciętych, zamkniętych na argumenty i agresywnych środowisk w Polsce”, którzy z „zapalem godnym najbardziej fanatycznych bolszewickich agitatorów zajmują się głównie tropieniem wszelkich odstępstw od „narodowego kanonu”. Kiedy już takie odstępstwo odnajdą, na ofiarę „sypią się obelgi: „paskwilant”, „komuch”, „zaprzaniec”, „opłuwacz bohaterów”, „ruski i niemiecki agent” (s. 365).

W związku z tym nasuwa się pytanie: A czego się szanowny Autor spodziewał? Przecież sam, jak przyznaje, brał udział w tworzeniu kultu Żołnierzy Wyklętych, poprzez swoje publikacje w prasie związanej prawicą ukazywał bohaterские czyny antyko-

munistycznych bojowników walczących ze złem wcielonym, jakim byli „komunistyczni mordercy”, „bolszewicy”. Autor używa takiego języka nawet w recenzowanej pracy i niewiadomo, czy ma on stanowić swego rodzaju tarczę przed napastliwymi „brazownikami”, którym pokazuje, że również nienawidzi wszelkiej „czerwonej zarazy” czy takie nazewnictwo wynika z jego przekonań. Wydaje się, że drugi wariant jest tu bardziej prawdopodobny.

Niestety polska historiografia tworzona jest przez ludzi myślących jednowymiarowo, bez wiedzy interdyscyplinarnej, bez pojęcia o psychologicznych aspektach ludzkich motywów, postaw i zachowań. We współczesnej Polsce wydaje się wielu ludziom, że aby być historykiem wystarczy być polskim patriotą, a to wyklucza mówienie czy pisanie w negatywnym kontekście o własnej nacji. Albo coś jest czarne albo białe. Szarości nie istnieją. Ten sposób uprawiania historii, gdzie nie znamy prawdy o wydarzeniach a tworzymy miły naszemu oku i sercu mit prowadzi do nikąd i zmusza do popełniania tych samych błędów. Miliony uczniów wychowanych na takich schematach z pokolenia na pokolenie powtarzają błędy swoich ojców i dziadków. Taki stan rzeczy nie jest charakterystyczny jedynie dla czasów współczesnych. Trwa już w naszym kraju od kilkuset lat.

Książka Piotra Zychowicza jest, tak jak i jego poprzednie książki, dziełem potrzebnym, zwłaszcza dzisiaj. Napisana zrozumiałym językiem, czyta się znakomicie. Możemy się z tezami Autora nie zgadzać w całości lub części, ale wprowadza ona swego rodzaju ferment naukowy, tak potrzebny w dzisiejszej skostniałej, zmitologizowanej historii naszego kraju i ludzi ją tworzących. Książka nie ma charakteru naukowego, ponieważ posiada co prawda niezwykle bogatą bibliografię, wykaz źródeł archiwalnych, dokumentów drukowanych, wspomnień, dzienników i pamiętników itp. a także indeks nazwisk, ale całkowicie pozbawiona jest przypisów w tekście. Z tego powodu w większości cytowanych fraz, przytaczanych relacji trudno się zorientować, skąd pochodzą i jakie jest ich źródło pierwotne. Należy wyrazić nadzieję, że Autor nie przestraszy się nagonki, jaka została wobec Niego rozpetana, przełamie niektóre stereotypy jakimi się niestety posługuje w swoich publikacjach i napisze drugą część książki, tym razem o polskich ofiarach cywilnych „Żołnierzy Wyklętych”. Do-

brym początkiem, by to zrobić byłaby lektura książki Marty Kurkowskiej-Budzan pt. *Antykomunistyczne podziemie zbrojne na Białostocczyźnie* i opisany tam przypadek mordu na patriotycznej rodzinie Myślińskich przez równie „patriotycznych” członków oddziału NSZ Henryka Gawkowskiego »Roli«².

² M. Kurowska-Budzan, *Antykomunistyczne podziemie zbrojne na Białostocczyźnie. Analiza współczesnej symbolizacji przeszłości*, Kraków 2009, s. 186-189.

ZgSp2353-7426/15.06.2018/20.09.2018/30.09.2018/12

Dr Zbigniew Siemak

ORCID 0000-0001-9262-9532

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

Wydział Nauk Społecznych

Zakład Bezpieczeństwa Wewnętrznego

OGÓLNOPOLSKA KONFERENCJA NAUKOWA: STULECIE RESORTU SPRAW WEWNĘTRZNYCH W POLSCE 1918–2018, Olsztyn, 16-17 lutego 2018

W dniach 16-17 lutego 2018 roku odbyła się w Centrum Konferencyjnym Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie Ogólnopolska konferencja naukowa pt. „Stulecie resortu spraw wewnętrznych w Polsce; 1918–2018”. Głównym organizatorem konferencji była Katedra Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, która do współpracy zaprosiła: Archiwum Państwowe w Olsztynie, Wydział Humanistyczny UWM, Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego oraz Instytut Bezpieczeństwa Narodowego Akademii Pomorskiej w Słupsku. Odzyskanie przez Polskę państwowości po okresie zaborów wiązane jest powszechnie ze schyłkiem 1918 r., a symbolicznie z dniem 11 listopada 1918 r. Odbudowa państwowości była jednak procesem zapoczątkowanym wcześniej,

wyznaczonym wieloma inicjatywami i decyzjami prowadzącymi do restytucji Polski. Z punktu widzenia budowy aparatu administracyjnego państwa, trudną do przecenienia wymowę miał Dekret Rady Regencyjnej z 3 stycznia 1918 r. o tymczasowej organizacji Władz naczelných w Królestwie Polskim (Dz. U. 1918, nr 1, poz. 1). Zdecydowano tam o wyróżnieniu 8 resortów kierowanych przez ministrów, a wśród nich **resortu spraw wewnętrznych** zaliczając do jego kompetencji: „...przygotowanie a następnie objęcie i prowadzenie wszelkich spraw, wchodzących w zakres ogólnego zarządu krajowego i dozoru nad samorządem miejscowym, policji wszelkiego rodzaju, służby zdrowia, budownictwa i odbudowy kraju, koncesjonowanie i zarząd sił wodnych, zawiadywanie dróg lądowych, poczt, telegrafów i telefonów, oraz wszelkich w ogóle środków komunikacji, niepozostających pod zarządem wojskowym, albo Ministra Przemysłu i Handlu, sprawy naturalizacji państwowej, statystki ogólnej, zarządu ubezpieczeń państwowych, nadzór nad prasą, wreszcie sprawy natury wewnętrznej, dla innych Ministerstw niezastrzeżone”.

Od wyodrębnienia 3 stycznia 1918 r. resortu spraw wewnętrznych minęło 100 lat. W tym okresie ten dział administracji publicznej doświadczał licznych korekt kompetencyjnych i organizacyjnych powiązanych zazwyczaj z ewolucją ustrojową państwa oraz jego poszerzaniem z reguły powinnościami. Były też lata, gdy resort spraw wewnętrznych zanikał, a jego tradycyjne zadania wypełniały inne resorty. Wydaje się, iż wiedza i refleksja dotycząca tej bardzo ważnej części aparatu władzy publicznej, doświadczającej w przeszłości zasadniczych przeobrażeń, jest wysoce niezadowolająca. Konferencja miała charakter forum sprzyjającym z jednej strony refleksji dotyczącej genezy resortu spraw wewnętrznych, z drugiej jego ewolucji na przestrzeni 100 lat.

Rozległość czasowa podjętej tematyki wpłynęła na ujęcie problemów szczegółowych konferencji w porządku chronologicznym. Znalazło to odbicie w programie konferencji w poszczególnych dniach. Pierwszego dnia obrad odbyły się cztery sesje plenarne a drugiego dwie. Ogółem wygłoszono podczas sesji plenarnych 20 referatów merytorycznych, w tym pierwszego dnia 12 i 8

referatów w drugim dniu. Ponadto uczestnicy obrad zgłosili osiem artykułów do publikacji.

Uroczystego otwarcia konferencji dokonał prof. dr hab. Piotr Majer – kierownik Katedry Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego Wydziału Prawa i Administracji UWM w Olsztynie. Obrady konferencji odbywały się w Auli Cytrynowej.

I sesja plenarna objęła problematykę z okresu zaborów i lat Polski międzywojennej. Podczas tej sesji referaty wygłosili:

– dr hab. Waldemar Potkański, prof. Collegium Balticum w Szczecinie, pt. Wzorce francuskie w epoce tworzenia resortu spraw wewnętrznych na przełomie XVII i XIX wieku. W wystąpieniu referenta zostały omówione kwestie, które wyraźnie wskazały wpływ doświadczeń francuskich na tworzenie się w ówczesnej Europie nowoczesnych instrumentów służących do zarządzania państwem. Wskazał także wpływy francuskie na organizację i działalność administracji Księstwa Warszawskiego, w tym także administracji spraw wewnętrznych.

– prof. dr hab. Andrzej Misiuk, prof. zw. (Uniwersytet Warszawski), nt. Geneza i początki resortu spraw wewnętrznych u zarania RP (1915–1922). Było to wystąpienie ukazujące działania Polaków zmierzające do powołania własnego rządu a przede wszystkim ministerstwa spraw wewnętrznych w odradzającym się państwie polskim. Profesor przedstawił chronologię zdarzeń w latach 1915–1922 oraz personalny wkład wielu Polaków w odbudowę aparatu państwowego II Rzeczypospolitej, w tym m.in. Jana Steckiego¹, ministra spraw wewnętrznych w Radzie Regencyjnej.

– dr Lech Grochowski – w swoim wystąpieniu podzielił się refleksjami z okresu transformacji ustrojowych w Polsce na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku. Refleksje te odnosiły się głównie do problematyki przeobrażeń w obszarze spraw wewnętrznych, w szczególności zaś przeobrażeń związanych z obroną i ochroną granic Polski i budową nowej formacji – Straży Granicznej.

¹ Jan Stecki (ur. 22marca 1871 r w Siedliskach koło Lubartowa, zm. 30 czerwca 1954 r. w Bełżycach) – polski ekonomista, polityk, działacz organizacji ziemiańskich, minister w rządach Rady Regencyjnej, publicysta, senator I i III kadencji w II Rzeczypospolitej; stworzył podwaliny organizacyjne resortu spraw wewnętrznych w Polsce międzywojennej.

– dr Zbigniew Siemak (Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku), nt. Organy spraw wewnętrznych I instancji na Lubelszczyźnie w okresie II Rzeczypospolitej. W wystąpieniu referujący wskazał, iż na czele administracji państwowej I instancji w Polsce przed II wojną stali starostowie, których mianował minister spraw wewnętrznych. Byli oni przedstawicielami rządu oraz szefami administracji ogólnej na terenie powiatu. Podstawowym ich zadaniem było zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego w powiecie. Sprawy z tego zakresu załatwiali osobiście lub za pośrednictwem urzędników referatu bezpieczeństwa (później referatów społeczno-politycznych) oraz podległej im Policji Państwowej.

Tematyka II sesji plenarnej obejmowała zagadnienia z okresu minionego stulecia. Referaty w jej trakcie wygłosili:

– prof. dr hab. Elżbieta Ura, prof. zw. (Uniwersytet Rzeszowski), nt. Od Policji Państwowej do Policji współczesnej. Organy i struktura organizacyjna. Prelegentka omówiła ustrój resortu spraw wewnętrznych i podległych mu organów wykonawczych w byłym stuleciu. Ponadto dokonała porównania rozwiązań prawnoustrojowych MSW w poszczególnych jego okresach rozwojowych.

– dr Bernard Kayzer, emerytowany pracownik naukowo-dydaktyczny Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, nt. Zarys ewolucji ustrojowej administracji spraw wewnętrznych na Górnym Śląsku w latach 1917–1939. W niezwykle interesującym wystąpieniu ukazał przebieg procesów państwowotwórczych na Górnym Śląsku zarówno podczas zaborów jak i w czasie trwania autonomii śląskiej.

– prof. dr hab. Piotr Majer, prof. zw. (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski), przedstawił narodziny, działalność oraz osiągnięcia naukowe Biura Historycznego MSW w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku, wskazując jednocześnie na znaczenie wielu ówczesnych opracowań w poznawaniu historii resortu spraw wewnętrznych z okresu PRL-u.

– dr hab. Janusz Gierszewski, prof. Akademii Pomorskiej w Słupsku, nt. Pozycja ustrojowa ministra ds. wewnętrznych w kontekście funkcjonowania systemu antyterrorystycznego. Pozycję ową ukazał w kontekście założeń Narodowego programu an-

tyterrorystycznego na lata 2015–2019, która według prof. J. Gierszewskiego zależy od znajomości dotychczasowego poziom zagrożenia terrorystycznego, prowadzonej jego bieżącej oceny, a także utrzymania odpowiednich elementów warunkujących skuteczność funkcjonowania systemu antyterrorystycznego RP w odniesieniu do poszczególnych faz zarządzania kryzysowego. Zgodnie z założeniem Programu ..., powiedział prof. J. Gierszewski, niezbędne są działania Państwa, w tym przede wszystkim Ministra Spraw Wewnętrznych, w celu wzmocnienia systemu antyterrorystycznego RP i podniesienia stanu przygotowania na wypadek wystąpienia ewentualnych zagrożeń o charakterze terrorystycznym. W tym celu został przygotowany w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych odpowiedni przedmiotowy dokument we współpracy z innymi służbami, organami i instytucjami wchodzących w skład Międzyresortowego Zespołu ds. Zagrożeń Terrorystycznych, stanowiącego poziom strategiczny polskiego systemu antyterrorystycznego. Członkowie Międzyresortowego Zespołu ds. Zagrożeń Terrorystycznych są również głównymi podmiotami odpowiedzialnymi za realizację celów i wdrażanie priorytetów wynikających z niniejszego dokumentu. Narzędziem wdrażania Programu i jego bieżącego monitorowania jest *Plan działań*, który określa przedsięwzięcia o charakterze legislacyjnym i organizacyjnym, kluczowe dla osiągnięcia większej skuteczności polskiego systemu antyterrorystycznego. Jednym z zasadniczych celów opracowania tego dokumentu jest również podnoszenie świadomości społecznej na temat charakteru zagrożenia, zasad zachowania w przypadku wystąpienia zdarzenia oraz form i środków zaangażowania Państwa w przeciwdziałanie i zwalczanie terroryzmu.

Po przerwie obiadowej rozpoczęła obrady trzecia sesja plenarna. W jej trakcie wygłoszono kolejne cztery referaty. Jako pierwszy wystawił prof. dr hab. Stanisław Pieprzny, prof. zw. (Uniwersytet Rzeszowski) wygłaszając referat nt. Relatywizm wartości etyczno-moralnych funkcjonariuszy służb policyjnych w latach 1918–2018. W ciekawym wystąpieniu znalazł się przegląd systemów normatywnych obowiązujących w służbach policyjnych na przestrzeni ostatnich stu lat. Referujący zwrócił uwagę na dynamizm tych zmian oraz ich uwarunkowania wynikające z okoliczności prawno-ustrojowych państwa polskiego. Podkre-

ślał ponadto, wskazując konkretne przykłady, relatywizm norm etycznych w poszczególnych okresach funkcjonowania służb policyjnych w tym czasie.

Następne wystąpienie było poświęcone omówieniu sylwetki Jerzego Andrzejewskiego – funkcjonariusza służby bezpieczeństwa, generała brygady Milicji Obywatelskiej. Referat pt. Jerzy Andrzejewski – kariera na tle dziejów aparatu bezpieczeństwa 1945–1990, przedstawił dr Daniel Czerwiński z Instytutu Pamięci Narodowej. Opisuując bogatą karierę J. Andrzejewskiego, prelegent jednocześnie przywoływał dokumenty potwierdzające wygłaszane tezy i treści. Stawiał też pytania, na które dotychczas nie znalazł jeszcze odpowiedzi. Według referującego omówiona kariera była typową karierą w MSW w czasach PRL-u, pełną „tajemnic i niewyjaśnionych spraw”, często powiązanych z działalnością nie zawsze zgodną z prawem.

Kolejne wystąpienie zaprezentował dr Tomasz Pączek z Akademii Pomorskiej w Słupsku nt. Henryk Słabczyk funkcjonariusz MO i wiceminister spraw wewnętrznych 1945–1973. W bardzo interesującym wystąpieniu referent omówił, w ujęciu chronologicznym, najistotniejsze fakty z biografii H. Słabczyka.

Ostatni referat podczas tej sesji wygłosił dr Daniel Wicenty z Instytutu Pamięci Narodowej. Referat pt. Kariera Czesława Wojtalika: przyczynek do historii pijaństwa w SB, zdaniem autora, jest przykładem modelowej „kariery” w aparacie bezpieczeństwa Polski przed 1989 r.

Drugiego dnia konferencji, odbyły się dwie kolejne sesje plenarne, podczas których kolejni uczestnicy obrad wygłosili następujące referaty:

- dr Tomasz Majer (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski) – Resorty administracji publicznej i bezpieczeństwa publicznego w latach 1944–1950 – kompetencje i podstawy prawne działania,

- dr hab. Kazimiera Juszka (Uniwersytet Jagielloński) – Taktyka kryminalistyczna w poglądach Tadeusza Hanauska, jako sposób wykrywania,

- dr Dorota Zbroszczyk, (Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny im. Kazimierza Pułaskiego w Radomiu) – Przystępczość pospolita jako zagrożenie publicznej przestrzeni bezpieczeństwa,

– mgr Katarzyna Amrozy (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) – Reakcje MSWiA na interpelacje poselskie dotyczące policji w latach 2007–2015,

– dr hab. Denis Solodov (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski) – Przyznanie się do winy: wartość procesowa i kryminalistyczna,

– mgr Emilia Płońska (doktorantka Uniwersytetu w Białymstoku) – struktury, zasady organizacji i kompetencje Policji Kobiecej, jako specjalnej komórki Policji Państwowej okresu międzywojennego,

– Joanna Paczkowska (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) – Zaangażowanie resortu spraw wewnętrznych w działania w zakresie prewencji i profilaktyki kryminalnej.

Po części referatowej odbyła się ożywiona dyskusja, po której nastąpiło zamknięcie obrad konferencyjnych.

Dr Grażyna Kędzierska

ORCID 0000-0002-8825-9644

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

Wydział Nauk Społecznych

Zakład Bezpieczeństwa Wewnętrznego

**KONFERENCJA NAUKOWA:
UDZIAŁ POLICJI
ORAZ INNYCH SŁUŻB I INSTYTUCJI
W OCHRONIE
INFRASTRUKTURY KRYTYCZNEJ PAŃSTWA
W DOBIE NIESYMETRYCZNYCH ZAGROZEŃ.
DIAGNOZA I PERSPEKTYWY
WYŻSZA SZKOŁA POLICJI,
Szczytno, 27–28 lutego 2018**

Współczesne środowisko bezpieczeństwa jest determinowane przez wiele nowych zjawisk, które szczególnie silnie wystąpiły na początku XXI w. Są to, obok rewolucji informacyjnej, globalizacja i rozpad świata dwubiegunowego. Zjawiska te na dalszy plan odsunęły niebezpieczeństwa wojny globalnej. Jednocześnie jednak spowodowało to nasilenie się niektórych dotychczasowych oraz pojawienie się nowych zagrożeń, dzisiaj określanych jako niesymetryczne. Zagrożenia niesymetryczne stanowią niejednorodną grupę, ale charakteryzują się nieprzewidywalnym i najczęściej ponadnarodowym i ponadterytorialnym działaniem podmiotów pozapaństwowych. W wyniku zdarzeń generowanych przez zagrożenia niesymetryczne zniszczeniu, uszkodzeniu bądź zakłóceniu działania może ulec infrastruktura krytyczna państwa, sta-

nowiąca rzeczywiste i cybernetyczne systemy (obiekty, urządzenia bądź instalacje) niezbędne do minimalnego funkcjonowania gospodarki i państwa. Infrastruktura krytyczna w życiu obywateli pełni kluczową rolę. Stąd też jej ochrona jest jednym z priorytetów stojących przed każdym państwem. Ochrona infrastruktury krytycznej obejmuje wszelkie działania zmierzające do zapewnienia funkcjonalności, ciągłości jej pracy i integralności w celu zapobiegania zagrożeniom, ryzykom lub słabym punktom, ograniczenia i neutralizacji skutków jej naruszenia oraz szybkiego odtworzenia na wypadek awarii, ataków oraz innych zdarzeń zakłócających jej prawidłowe funkcjonowanie.

Zważywszy doniosłość zagadnienia w Wyższej Szkole Policji zorganizowano konferencję naukową trwającą dwa dni, w czasie których omawiano różne aspekty zagrożeń niesymetrycznych w kontekście ochrony infrastruktury krytycznej państwa. Do sprawnego przebiegu Konferencji przyczyniły się przede wszystkim mł. insp. dr hab. Agata Tyburska oraz kom. dr Aneta Łyżwa.

Otwarcia Konferencji dokonał insp. dr Marek Fałdowski, Komendant-Rektor Wyższej Szkoły Policji. Pierwszą sesję wypełniły wystąpienia gości. Kolejno głos zabierali: dr Edyta Bielak-Joma (Generalny Inspektor Ochrony Danych Osobowych), Tomasz Zdzikota (Sekretarz Stanu w Ministerstwie Obrony Narodowej), dr Krzysztof Malesa (Zastępca Dyrektora Rządowego Centrum Bezpieczeństwa), nadinsp. Jan Lach (Zastępca Komendanta Głównego Policji), Dariusz Góralski (Dyrektor Departamentu BezpieczeństwaPSE S.A.), Bagdonas Gintaras i Petkus Artūras (NATO Energy Security Centre of Excellence) oraz dr Leszek Buller (Dyrektor Centrum Projektów Europejskich).

Naukowe dyskusje prowadzono stosując dwie formy prezentacji wystąpień: tradycyjne wygłaszanie referatów oraz debatę ekspercką. W sześciu sesjach odbyło się pięć paneli oraz dwie debaty eksperckie. Panele obejmowały następujące zagadnienia:

1. *Zagrożenia infrastruktury krytycznej* – ta kwestia znalazła zainteresowanie ośmiu referentów,
2. *Cyberzagrożenia infrastruktury krytycznej* – na ten temat mówiło sześciu uczestników Konferencji,
3. *Praktyczne aspekty prowadzonej ochrony* – dziewięć osób zajęło się tym problemem,

4. *Badania naukowe na rzecz uodparniania infrastruktury krytycznej* – w pięciu referatach poruszono tę sprawę,
5. *Ochrona informacji niejawnych – działania edukacyjne* – w tej materii wypowiedziały się trzy osoby.

Z kolei w debatach eksperckich ideę przewodnią stanowiły:

- w pierwszej – *Zagrożenia infrastruktury krytycznej – współczesność – prognozy*. W debacie wzięło udział dziewięciu ekspertów przedstawiających różne płaszczyzny oglądu zagadnienia, a więc spojrzenie badacza (prof. dr hab. Kuba Jałoszyński), pogląd rządu (Kamil Lipiński z Ministerstwa Rozwoju), zapatrywania na organizację sprawnego działania (Adam Sakowski z Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad oraz Marek Drzewiecki z Ministerstwa Energii) a także kwestie zapewnienia skutecznej ochrony (kpt. Damian Szlachter z ABW, Michał Horoszko z Wydziału do Spraw Terroryzmu i Przystępności Zorganizowanej, Dariusz Góralski z PSE S.A. i nadkom. Wojciech Dobrowolski z Głównego Sztabu Policji);
- w drugiej – *Praktyczne aspekty prowadzonej ochrony – udział Policji w ochronie infrastruktury krytycznej*. W tej debacie uczestniczyli wyłącznie funkcjonariusze Policji reprezentujący Wojewódzkie Sztaby Policji z największych miast Polski oraz Wydziały do Walki z Cyberprzestępczością. Wypowiedzi praktyków były niezwykle interesujące, prelegenci zwracali uwagę na nietypowe problemy pojawiające się w ich pracy, a wymagające szybkiego rozstrzygnięcia.

Moderatorem w obu debatach była mł. insp. dr hab. Agata Tyburska, a sekretarzami: nadkom. dr Jarosław Kamiński oraz mł. insp. dr Jarosław Struniawski.

Tematyka Konferencji wzbudziła zainteresowanie w licznych instytucjach, które przysłały swoich przedstawicieli. W czasie obrad wysłuchano referentów delegowanych przez:

- Ministerstwo Energii,
- Ministerstwo Rozwoju,
- Wojskowa Akademia Techniczna,
- Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad,
- Akademia Sztuki Wojennej,

- Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego,
- Wyższa Szkoła Administracji i Bezpieczeństwa w Gdyni,
- Politechnika Śląska,
- Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach,
- Lotnisko im. F. Chopina,
- PSE S.A.,
- Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego,
- Straż Graniczna,
- Instytut Technologii Bezpieczeństwa,
- Instytut Chemii Bioorganicznej,
- Politechnika Warszawska,
- Biuro Generalnego Inspektora Ochrony Danych Osobowych.

Instytucję wiodącą w rozważaniach nad ochroną infrastruktury krytycznej, czyli Policję reprezentowali przedstawiciele:

- Wyższej Szkoły Policji,
- Komendy Stołecznej Policji,
- Komendy Głównej Policji,
- Wydziałów do Walki z Cyberprzestępczością,
- Głównego Sztabu Policji.

Ogółem na Konferencji w ramach sesji panelowych przedstawiono 31 referatów. Zarówno w referatach jak i w wypowiedziach eksperckich poruszono wiele zagadnień o różnym stopniu ogólności oraz priorytetu. Uczestnicy Konferencji mówili o:

- zagrożeniach pośrednich i bezpośrednich,
- celu ataku terrorystycznego jakim są usługi,
- obronie obiektów infrastruktury krytycznej,
- ryzyku politycznym,
- identyfikacji zagrożeń,
- wojnie hybrydowej,
- braku świadomości społecznej na temat zagrożeń asymetrycznych,
- braku współpracy między służbami,
- wojnie dyfuzyjnej,
- rodzajach zagrożonych obiektów,
- atraktorach czyli miejscach specjalnych do zabezpieczenia,

- tzw. celach miękkich,
- potrzebie rozwijania kompetencji cyfrowych społeczeństwa,
- zagrożeniach kulturowych,
- potrzebie prognozowania zachowań grup społecznych i jednostek,
- efektach propagandy rosyjskiej,
- wykorzystywaniu portali społecznościowych w celu generowania niebezpiecznych zdarzeń,
- walce elektronicznej i wielu innych kwestiach.

Konferencja pokazała jak duża liczba zadań i jaka ich różnorodność stoi przed służbami zajmującymi się ochroną infrastruktury krytycznej państwa. Można jednak sądzić, że wyspecjalizowane, wysoko kwalifikowane służby potrafią pokonać pojawiające się trudności. Inną sprawą jest niska świadomość społeczna w zakresie ochrony obiektów infrastruktury krytycznej i potrzeby wspomagania profesjonalnych instytucji przez społeczeństwo. Tutaj zadania stoją zarówno przed szkolnictwem mundurowym, jak i cywilnym.

Dr Hanna Hamer

ORCID 0000-0001-7877-9024

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

Wydział Nauk Społecznych

Katedra Psychologii

**MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA:
BETWEEN NARCISSISM AND ENTITLEMENT:
SELF-ENHANCEMENT
IN A CROSS-CULTURAL PERSPECTIVE,
UNIwersYTET KARDYNAŁA
STEFANA WYSZYŃSKIEGO W WARSZAWIE,
Warszawa, 4-6 kwietnia 2018**

Self-enhancement oznacza poczucie, że jest się „lepszym” od innych. Wyniki wielu badań międzykulturowych prezentowanych podczas tej Konferencji pokazują, że często – zwłaszcza przy zbyt niskiej lub inaczej zaburzonej samoocenie – to poczucie wyradza się w narcyzm, prowadzący do negatywnego stereotypizowania innych ludzi oraz do ksenofobii i uprzedzeń. Stąd tylko krok do otwartej mowy nienawiści, szowinizmu (demonstrowanej pogardy i ataków fizycznych), krzywdzącej, ostrej dyskryminacji. Jednakże w wielu badaniach zarówno z kultury Wschodu, jak i Zachodu pokazano, że *self-enhancement* może dawać – szczególnie ludziom dbającym o rozwój otwartości, tolerancji i empatii – zdrowe poczucie własnej wartości, rozbudowaną tożsamość społeczną i utrwalać poczucie zakorzenienia w danej kulturze: nie przeciw ludziom, ale z chęcią pogłębiania jedności i wspólnoty. To zdrowe *self-enhancement* prowokuje do solidarności z innymi ludźmi

i uważnego, troskliwego, nie ideologicznego spojrzenia na świat, owocującego nastawieniem prospołecznym.

Część badań poświęcono tzw. transgresji, czyli rozwojowi pojmowanemu jako ciąg stawianych sobie wyzwań na drodze do pokonywania własnych słabości, w tym uprzedzeń. Inna część uzyskanych wyników dotyczyła drogi wspierania socjalizacji dzieci do wielokulturowego społeczeństwa, m.in. poprzez naukę różnych kompetencji społecznych i współpracy z tymi, którzy się od nas różnią na wiele sposobów.

Autorka skupiła się na prezentacji wyników międzynarodowego badania sześciorga autorów w trzech krajach (finansowanego m.in. z grantu Katarzyny Hamer den Heyer), dotyczącego predyktorów szerokich socjalnych identyfikacji, wykraczających poza rodzinę, przyjaciół i sąsiadów. Projekt „Identification with all humanity and prosocial activities toward people from different countries – a study in Poland, Chile and the US” był realizowany przez: K. Hamer den Heyer, H. Hamer, A. Włodarczyk, P. Gasparski, M. Łuźniak-Piecha, Sam McFarland).

Okazało się, że wyniki IWAH (*Identification with all Humanity*) – skali do pomiaru tzw. „identyfikacji z ludzkością” – są takie same w Polsce, USA i w Chile, a mianowicie: empatia i otwartość na doświadczenia pozytywnie korelują z chęcią udziału w poniżej opisanych trzech działaniach prospołecznych na rzecz ludzi z innych narodów i kultur, natomiast etnocentryzm i autorytaryzm koreluje negatywnie. Zależności zatem są uniwersalne bez względu na przynależność narodową. Próba osób badanych była reprezentatywna i liczyła 855 osób.

Gotowość do zachowań prospołecznych zarówno w Polsce, w USA, jak i Chile badano za pomocą następującej ankiety:

1) Organizacja praw człowieka „Wsparcie dla praw człowieka na całym świecie” przygotowuje petycję do firm odzieżowych przeciwko używaniu przez nich pracy niewolniczej pracowników z krajów rozwijających się w procesie szycia ubrań. Organizowana będzie zbiórka podpisów w tej sprawie i potrzebna będzie pomoc wolontariuszy. Petycja będzie wysłana do kilku firm odzieżowych. Zbiórka podpisów może odbywać się w dowolnym miejscu, np. w Twojej okolicy, na Uczelni, przed centrum handlo-

wym, a nawet po prostu wśród znajomych. Czy wzięłabyś/wziąłabyś udział w tej akcji zbierania podpisów?

- 1 – zupełnie nie
- 2 – raczej nie
- 3 – nie wiem
- 4 – raczej tak
- 5 – zdecydowanie tak

2) Z powodu wojen i konfliktów w różnych częściach świata napływa do naszego kraju coraz więcej uchodźców. Lokalne centrum pomocy uchodźcom potrzebuje wolontariuszy do pomocy w różnych rodzajach spraw, organizacyjnych i praktycznych. Każda pomoc się przyda! Czy wzięłabyś/wziąłabyś udział w akcji pomocy dla tej organizacji?

- 1 – zupełnie nie
- 2 – raczej nie
- 3 – nie wiem
- 4 – raczej tak
- 5 – zdecydowanie tak

3) Organizacja ta prowadzi także warsztaty dla uczniów szkół, dotyczące tolerancji dla różnych kultur. Czy pomógłbyś/pomogłabyś w przeprowadzeniu takich warsztatów?

- 1 – zupełnie nie
- 2 – raczej nie
- 3 – nie wiem
- 4 – raczej tak
- 5 – zdecydowanie tak

Podczas całej Konferencji starannie przestrzegano 15-minutowego czasu poszczególnych wystąpień, równocześnie zachęcając do dyskusji (były burzliwe) i nie ograniczając czasu dyskusantom. Uczestnicy Konferencji ocenili jej poziom merytoryczny jako bardzo wysoki.

Dr Zbigniew Siemak

ORCID 0000-0001-9262-9532

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

Wydział Nauk Społecznych

Zakład Bezpieczeństwa Wewnętrznego

**V MIĘDZYNARODOWA INTERDYSCYPLINARNA
KONFERENCJA NAUKOWA:
SETNA ROCZNICA ROZPADU IMPERIÓW.
PAŃSTWA NARODOWE
A KWESTIA MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH
W EUROPIE
(ASPEKTY HISTORYCZNE, SPOŁECZNO-
-POLITYCZNE, PRAWNE I KULTUROWE),
STOWARZYSZENIE NAUKOWCÓW
POLAKÓW LITWY
Wilno, 19–21 kwietnia 2018**

W Domu Kultury Polskiej w Wilnie w dniach 19-21.04.2018 r. odbyła się V Międzynarodowa Interdyscyplinarna Konferencja Naukowa *Setna rocznica rozpadu imperiów. Państwa narodowe a kwestia mniejszości narodowych w Europie (aspekty historyczne, społeczno-polityczne, prawne i kulturowe)*. Konferencja została zorganizowana przez Stowarzyszenie Naukowców Polaków Litwy i współorganizatorów: Akademię Humanistyczną im. Aleksandra Gieysztor w Pułtusku, *Instytut Historii Litwy, Wydział Ekonomiczno-Informatyczny* Uniwersytetu w Białymstoku w Wilnie, Europejską Federację Polonijnych Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych oraz Dom Kultury Polskiej w Wilnie. Celem konfe-

rencji było kompleksowe spojrzenie na procesy państwowotwórcze, które przebiegały w Europie w XX wieku, na prawne regulacje statusu mniejszości narodowych i etnicznych oraz na stosunki społeczno-ekonomiczne i kulturowe narodu tytularnego państwa z mniejszościami narodowymi

Otwarcia oraz powitania uczestników i gości honorowych konferencji dokonał prezes Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy (SNPL) prof. dr Henryk Malewski. „Ta konferencja – podkreślił prezes SNPL – pozwoli lepiej zrozumieć naszą przeszłość, pewne zaszłości, mity i stereotypy, współczesne problemy i zagrożenia, a także spojrzeć w przyszłość. Do czego dążymy, jaki świat chcemy przekazać naszym dzieciom i wnukom”. Ponadto dodał, że jubileusz odzyskania niepodległości pozwala na pewne dygresje i oceny z punktu widzenia dnia dzisiejszego, w związku z tym „Refleksje historyczne są niezbędne, żebyśmy mogli opierając się o analizę tamtych procesów zrozumieć obecną sytuację, która nie jest zbyt optymistyczna (czego dowodem jest – Z.S.) wzrastające napięcie na umownej linii wschód zachód – wojna w Syrii, niestabilna sytuacja na Bliskim i Środkowym Wschodzie, zagrożenia terrorystyczne, Brexit, kryzys świadomości europejskiej”.

Następnie został odczytany list Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Andrzeja Dudy do uczestników konferencji. List odczytał doradca Prezydenta RP – Bogusław Winid. W piśmie, Prezydent RP, nawiązując do swojej ostatniej wizyty w Wilnie, podkreślał wielkie znaczenie w relacjach polsko-litewskich, tegorocznych obchodów 100-lecia odzyskania niepodległości przez Polskę i Litwę, pisząc m.in. „Polacy i Litwini nigdy nie ustalili w dążeniach do odzyskania niepodległości, ale dopiero rok 1918, kończący I wojnę światową, przyniósł po temu historyczną sposobność, którą tak wspaniale potrafiliśmy wykorzystać. Obchodzimy w tym roku stulecie odrodzenia naszych suwerennych państwowości. Ten jubileusz, podobnie jak wydarzenia sprzed wieku, ma historyczną rangę”. Jednocześnie Prezydent RP podkreślił znaczenie dialogu naukowego dla budowania obecnych relacji między państwowych, pisząc w liście: „Jestem pełen uznania dla tych wszystkich na Litwie, w Polsce i w całym naszym regionie, którzy promują aktywność mniejszości narodowych jako ważną dziedzi-

nę dialogu oraz budowania międzyludzkich i międzypaństwowych mostów. Konferencja, na której się państwo spotykają, istotnie się do tego przyczynia, a refleksja nad złożonością historii pozwala wyciągnąć wnioski służące teraźniejszości i przyszłości”.

W dalszej kolejności głos zabrał zastępca ambasador RP na Litwie Grzegorz Poznański, który w swoim wystąpieniu szczególnie zaakcentował fakt, iż wspólne świętowanie stulecia odrodzenia Polski i Litwy pokazuje, jak wiele spraw łączy oba kraje. Przypomniał również ostatnią wizytę prezydenta RP, Marszałka Sejmu i innych wysokich rangą przedstawicieli władz Polski. „Ta konferencja – mówił zastępca ambasador RP Grzegorz Poznański – znakomicie się wpisuje w świętowanie niepodległości Polski i Litwy. Jest uzupełnieniem świętowania. Dialog historyczny to bardzo ważna kwestia w stosunkach polsko-litewskich i cieszymy się, że środowisko naukowe ten dialog tak mocno rozwija. Jest on bardzo pomocny w budowaniu dobrych stosunków pomiędzy naszymi krajami”.

Obrady spotkały się z zainteresowaniem nie tylko przedstawicieli świata nauki, ale także polityków i działaczy społecznych. Podczas otwarcia konferencji byli obecni również przedstawiciele Sejmu Republiki Litewskiej. „Setną rocznicę niepodległości, państwowości i wolności w tym roku obchodzi wiele państw w Europie. I dzisiaj, jak przed stu laty, trwają dyskusje polityczne o wizji, perspektywie i rozwoju tych państw” – mówiła Rita Tamašunienė, podkreślając jednocześnie znacznie poszanowania praw mniejszości, zwłaszcza w krajach postkomunistycznych. Podczas otwarcia konferencji obecna była dyrektor Departamentu Mniejszości Narodowych przy Rządzie Republiki Litewskiej, Vida Montvydaitė. Podziękowała Stowarzyszeniu Naukowców Polaków Litwy za zorganizowanie wydarzenia, które kieruje uwagę ku wspólnej przeszłości Litwy i Polski. „Łączy nas wspólna historia już przez niejedno stulecie. Łączą nas również wybitni przedstawiciele kultury, nauki, polityki (...) Tematyka dzisiejszej konferencji potwierdza, że wspólnych tematów jest wiele i są one bardzo ważne. Co do niektórych osiągnęliśmy szybko zgodę, do innych spraw powracamy stale na nowo” – mówiła Montvydaitė.

Po części oficjalnej nastąpiły obrady merytoryczne. Odbyły się one w II sesjach plenarnych i ośmiu sekcjach tematycznych. Konferencję otwierała I sesja plenarna. Jej moderatorami byli prof. dr hab. Waldemar Paruch (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Polska) oraz prof. dr Henryk Malewski (SNPL, Uniwersytet im. Michała Romera, Wilno, Litwa). Podczas sesji referenci wygłosili siedem następujących referatów:

- prof. dr hab. Marcei Kosman (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Polska), *Dylematy polsko-litewskiego patrioty przed odzyskaniem niepodległości. Nad lekturą Dzienników Michała Romera z lat 1911–1915*,
- prof. dr hab. Zdzisław Julian Winnicki (UWr, Polska), *Budowanie państwowości – Rada Regencyjna Królestwa (Państwa) Polskiego – geneza, działalność, znaczenie dla odrodzenia Niepodległości*,
- dr hab. Joanna Januszewska-Jurkiewicz (UŚL, Katowice, Polska), *Mniejszości narodowe w Polsce w myśli Józefa Piłsudskiego*,
- doc. dr Algis Povilas Kasperavičius (Uniwersytet Wileński, Litwa), *Nepriklausomos Lietuvos kūrimas 1918–1920 meta-is: iliuzijos ir realybė (Proces powstawania niepodległego państwa litewskiego w latach 1918–1920: iluzje i rzeczywistość)*,
- prof. dr hab. Mikołaj Iwanow (Uniwersytet Opolski, Polska), *Niepodległość Polski a bolszewicy*,
- dr hab. Krzysztof Nowak (UŚL, Katowice, Polska), *Alternatywa czy taktyka? Separatyzmy na pograniczach środkowo-europejskich po I wojnie światowej*,
- prof. dr hab. Waldemar Paruch, *Między narodem politycznym a etniczno-kulturowym: narody w Europie Środkowej i Wschodniej w XX wieku*.

Obrady pierwszego dnia zakończyła żywa dyskusja, potem koncert zespołu ludowego pieśni i tańca „Ojcowizna” i kolacja integracyjna w restauracji „Pan Tadeusz” w Domu Kultury Polskiej.

Drugiego dnia obrad uczestnicy konferencji mieli możliwość czynnego lub biernego udziału w ośmiu sekcjach tematycznych, które odbywały się równolegle w sali Koncertowej oraz w sali nr 305. W sali Koncertowej debatowano w ramach sekcji 1, 3, 5 i 7.

Pierwszą sekcją tematyczną kierowali: prof. dr hab. Teresa Gardocka (SWPS Uniwersytet Humanistyczno-Społeczny w Warszawie, Polska) oraz dr Elżbieta Kuzborska (SNPL, Wilno, Litwa). W jej trakcie wystąpili przedstawiając kwestie takie jak:

- prof. dr hab. Teresa Gardocka, dr Dariusz Jagiełło *Pojęcie mniejszości narodowej i etnicznej w prawie polskim a rzeczywistość społeczna*,
- dr hab. Mieczysława Zdanowicz (Filia UwB w Wilnie, Polska) *Mniejszości narodowe w świetle prawa międzynarodowego w ujęciu retrospektywnym*,
- dr Mirosław Natanek (UJ, Kraków, Polska) *Kontrola i monitoring przestrzegania Konwencji Ramowej o ochronie mniejszości narodowych Rady Europy. Casus Albańczyków w Macedonii*,
- dr Małgorzata Tomkiewicz (UWM w Olsztynie, Polska) *Prawnokarna ochrona mniejszości narodowych, wyznaniowych i etnicznych w Polsce*,
- dr Elżbieta Rojowska (SNPL oraz Prokuratura w Ostródzie, Polska) *Wolne miasto Gdańsk (1920–1939). Prawa i swobody obywatelskie*,
- dr Łukasz Wardyn (SNPL, Europejska Fundacja Praw Człowieka, Wilno, Litwa, Polska) *Przestrzeganie praw człowieka na Litwie w latach 2016–2018 r.*,
- dr Elżbieta Kuzborska *Ochrona mniejszości narodowych w państwach bałtyckich w okresie międzywojennym i współcześnie*.

Moderatorami kolejnej trzeciej, sekcji w sali Koncertowej byli: prof. dr hab. Józef Koredczuk (UWr, Polska) i doc. dr Katarzyna Miksza (SNPL oraz Uniwersytet Michała Romera, Wilno, Litwa). W czasie sekcji wystąpiło sześciu prelegentów z następującymi tematami:

- dr hab. Piotr Krzysztof Marszałek (UWr, Polska) *Problem suwerenności II Rzeczypospolitej Polskiej w świetle postanowień małego traktatu wersalskiego w 1919 roku*,
- dr hab. Józef Koredczuk *Problematyka mniejszości narodowych w pracach nad Konstytucją marcową z 1921 roku*,
- dr Rimantas Miknys (Instytut Historii Litwy, Wilno, Litwa) *1922 metų Lietuvos Respublikos konstitucijos rengimas ir*

tautinių mažumų klausimo peripetijos (Prace przygotowawcze nad Konstytucją Republiki Litewskiej z roku 1922 oraz perypetie dotyczące kwestii mniejszości narodowych),

- dr Milena Ingielewicz-Citak (SNPL oraz UJ, Kraków, Polska) *Prawo narodów do samostanowienia a praktyka państwu,*
- dr hab. Krzysztof Koźbiał (UJ, Kraków, Polska) *Tak zwane państwa nieuznawane (parapaństwa) jako element dezintegrujący w stosunkach międzynarodowych. Wybrane aspekty,*
- dr Helena Giebień (UWr, Polska) *Realizacja postanowień Traktatu pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Republiką Białorusi w zakresie praw mniejszości narodowych.*

Sekcją piątą kierowali: dr hab. Marek Walancik (Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej, Polska) oraz prof. dr hab. Romuald Brazis (SNPL oraz Universitas Studiorum Polona Vilnensis, Wilno, Litwa). Zebrani mieli okazję wysłuchać kolejnych siedmiu wystąpień omawiających następujące kwestie:

- dra hab. Marka Walancika *Polsko-litewskie doświadczenia na polu współpracy wojskowej w dążeniu do partnerstwa strategicznego,*
- dra hab. Larysy Leszczenko (UWr, Polska) *Czynnik narodowościowy w wojnach po rozpadzie ZSRR,*
- dra Mikołaja Brenka (Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu, Polska) *Repatriacja obywateli ZSRR z Wielkopolski w latach 1950–1953. Wybrane przykłady,*
- dra Tomasza Szyszlaka (UWr, Polska) *Korienizacja na Dalekiej Północy – idea i jej realizacja w Rosji bolszewickiej z punktu widzenia nauk o bezpieczeństwie,*
- dra hab. Artura Ławniczaka, mgra Tadeusza Juchniewicza (UWr, Polska) *Problemy wynikające z realizacji samostanowienia narodów na przykładzie Czechosłowacji,*
- dr Grażyny Kędzierskiej (NWSP w Białymstoku, Polska) *Polska kryminalistyka w okresie dwudziestolecia międzywojennego¹,*

¹ Dr Grażyna Kędzierska w bardzo interesującym wystąpieniu przedstawiła stan polskiej kryminalistyki w dwudziestoleciu międzywojennym. Wystąpienie miało charakter swobodnego kompendium zawierającego obszernie infor-

- mgra Bartosza Janika (UMCS w Lublinie, Polska) *Państwo narodowe w myśli politycznej Prawa i Sprawiedliwości*.

Ostatnią sekcją tematyczną, która odbyła się w sali Koncertowej, była sekcja siódma. Jej pracami kierowali moderatorzy: prof. dr hab. Zbigniew Kurcz (UWr, Polska) oraz dr hab. Jarosław Wołkonowski (SNPL i UwB, Polska, Litwa). Podczas tej sekcji referaty wygłosili:

- prof. dr hab. Zbigniew Kurcz *Klasowe spojrzenie na niepodległość Polski i sprawy mniejszościowe: Kazimierza Kelles-Krausa i Bolesława Wysłoucha*,
- prof. dr hab. Bogumił Grott (Akademia Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi, Polska) *Nacjonalizm Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów jako wyraz tendencji nurtujących mniejszość ukraińską w II Rzeczypospolitej Polskiej. Doktryna i praktyka*,
- dr Marta Milewska (AH im. Aleksandra Gieysztora w Pułtusku, Polska) *Koloniści niemieccy na Mazowszu u progu niepodległości II RP*,
- dr Andrzej Smolarczyk (Politechnika Białostocka, Polska) *Odzyskanie niepodległości Polski a budowa systemu oświatowego na ziemiach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej w latach 1918-1922*,
- dr Jolanta Załęczny (AH im. Aleksandra Gieysztora w Pułtusku, Muzeum Niepodległości w Warszawie, Polska) *Mniejszości etniczne w powiecie warszawskim u progu niepodległości Polski*,
- mgr Łukasz Koziera (UKSW w Warszawie, Polska) *Mniejszości narodowe w Niemczech w okresie republiki weimarskiej – charakterystyka, główne problemy oraz formy współpracy*,

macje o polskich medykach sądowych i kryminalistykach Polski przedwojennej oraz o ich naukowych osiągnięciach, w tym m.in. o osiągnięciach prof. prof.: Leona Wachholza, Ludwika Hirszfelda, Emiliana Czyrniańskiego, Karola Olszewskiego, dr, dr Ludwika Teichmanna, Edwarda Piotrowskiego, Władysława Sobolewskiego, Jan Stanisława Olbrycha czy Hermana Czerwińskiego autora podręcznika – Kryminalistyka. Oprócz tego autorka przedstawiła działalność pionu kryminalnego Policji Państwowej, jej szkolenie oraz statystykę przestępczości w II RP. Całość prezentacji była bogato ilustrowana materiałami poglądowymi – zestawienia statystyczne, obrazami graficznymi stron tytułowych podręczników, prac naukowych, zdjęciami.

- dr hab. Jarosław Wołkonowski *Polityczno-społeczne i prawne aspekty problemu mniejszości narodowych w pierwszym 10-leciu II RP.*

Obrady w odbywające się w sali 305 objęły także cztery sekcje tematyczne: 2, 4, 6 i 8. Pracami sekcji drugiej kierowali moderatorzy: dr Mariusz Róg (AH im. A. Gieysztora w Pułtusku, Polska) oraz doc. dr Irena Mikłaszewicz (SNPL i Wydział Ekonomiczno-Informatyczny w Wilnie Uniwersytetu w Białymstoku, Litwa). W trakcie trwania tej sekcji ogłoszono następujące referaty:

- doc. dr Józef Szymeczek (Uniwersytet Ostrawski, Czechy) *W kierunku Kościołów narodowych i mniejszościowych. Protestanci w Europie środkowo-wschodniej po I wojnie światowej,*
- ks. dr hab. Lucjan Świto (UWM w Olsztynie, Polska) *Małżeństwa mieszane wyznaniowo szansą integracji czy zagrożeniem tożsamości? Refleksja kanoniczno-prawna,*
- dr Adam Jakuszewicz (UKW w Bydgoszczy, Polska) *Wolność wyznania jako uprawnienie przysługujące osobom należącym do mniejszości narodowych,*
- mgr Maciej Zaborski (Uniwersytet Opolski, Polska) *Od Edwarda von Roppa do Jerzego Matulewicza. Podniesienie diecezji wileńskiej do rangi archidiecezji,*
- ks. dr hab. Roman Szewczyk (UWM w Olsztynie, Polska) *Państwa narodowe i obecność symboli religijnych w przestrzeni publicznej,*
- dr Mariusz Róg *Struktura terytorialna i ludnościowa Polski po odzyskaniu niepodległości,*
- oraz doc. dr Irena Mikłaszewicz *Polacy na Litwie, Litwini w Polsce w dokumentach służb bezpieczeństwa Litewskiej SRR i PRL (1944–1990). Wybrane zagadnienia.*

W czwartej sekcji moderowanej przez dr hab. Joannę Januszkę-Jurkiewicz oraz dr hab. Henrykę Ilgiewicz (SNPL i Instytut Badań Kultury Litwy, Wilno, Litwa) ogłoszono sześć następujących referatów:

- dr hab. Ryszard Skrzyniarz (KUL im. Jana Pawła II w Lublinie, Polska). *Przełomy w biografjach uczonych polskich jako wynik rozpadu Imperium Rosyjskiego,*

- gen. bryg. w st. spocz. dr inż. Bogusław Bębenek (AH im. A. Gieyszтора w Pułtusku, Polska) *Geostrategiczne położenie Polski i Litwy – konsekwencje, ocena, rekomendacje*,
- dr hab. Olgierd Grott (UJ, Kraków, Polska) *Kwestie litewskie w opracowaniach Instytutu Badań Spraw Narodowościowych (1927–1939)*,
- dr Zbigniew Siemak (NWSW w Białymstoku, Polska) *Od Straży Obywatelskich do Policji Państwowej. Służby porządkowe/policyjne na ziemiach polskich w okresie sierpień 1914 – lipiec 1919*²,
- dr Liliana Narkowicz (SNPL, Dortmund, Niemcy), *Sprawa Wilna i Ziemi Wileńskiej na łamach „Dziennika Wileńskiego” (11.XI.-31.XII. 1918)*,
- dr hab. Henryka Ilgiewicz *Tematyka sowiecka na łamach wydawnictw Instytutu Naukowo-Badawczego Europy Wschodniej w Wilnie (1930-1939)*.

Sekcję tematyczną numer sześć moderowali: dr hab. Bożena Koredczuk (UWr, Polska) oraz doc. dr Irena Fedorowicz (SNPL oraz Uniwersytet Wileński, Litwa). W trakcie tej sekcji referenci zaprezentowali poniższe referaty:

- dr Danuta Kamilewicz-Rucińska (SNPL i UWM w Olsztynie, Polska) *Szkolnictwo jako część działania strategicznego Polski i Litwy*,
- dr Barbara Borowska (SNPL i KUL im. Jana Pawła II, Polska) *Rodzina podmiotem wychowania do wartości patriotycznych*,
- dr Michał Ceglarek (UJ, Kraków, Polska) *Polacy, Ukraińcy, Austriacy, Żydzi – wspólne terytorium pamięci. Refleksje na*

² Dr Zbigniew Siemak w swoim wystąpieniu poruszył problematykę powoływania i funkcjonowania na ziemiach polskich w czasie pierwszej wojny światowej i tuż po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, instytucji prapolicyjnych, wymieniając formacje porządkowo/policyjne proveniencji: partyjnej (Czerwoną Gwardię SDKPiL i Straż Narodową), obywatelskiej (Straż Obywatelską, Milicję Miejską, Milicję Powiatową) oraz państwowej i samorządowej (Milicję Ludową, Policję Komunalną, Żandarmerię Krajową oraz Straż Bezpieczeństwa Publicznego). Dodatkowo przedstawił w referacie, dotychczas nie znane w literaturze przedmiotu, fakty mówiące o organizacji i funkcjonowaniu na Wileńszczyźnie Komitetów Obywatelskich oraz ich organów wykonawczych w zakresie porządku publicznego – Straży Obywatelskiej i Milicji Miejskiej.

kanwie wystawy „Mit Galicji” w Międzynarodowym Centrum Kultury w Krakowie,

- doc. dr Mirosław Dawlewicz (Uniwersytet Wileński, Litwa) *Jan Karłowicz wobec litewskiego odrodzenia narodowego*,
- dr hab. Bożena Koredczuk *Rola książki i bibliotek w utrzymaniu tożsamości kulturowej wybranych mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce. Przegląd badań*,
- doc. dr Irena Fedorowicz *Działalność urzędnicza i publicystyczna Czesława Jankowskiego w latach 1919–1921*.

Ostatniej sekcji tematycznej w sali 305 prezydowali: prof. dr hab. Michał M. Kosman (UKW w Bydgoszczy, Polska) i prof. dr Bogusław Gruzewski (SNPL i Instytut Badań Rynku Pracy Litewskiego Centrum Badań Socjalnych, Wilno, Litwa). Kolejni referenci przedstawili następującą problematykę:

- prof. dr hab. Michał M. Kosman *Rola Niemiec w dobie aktualnych wyzwań integracji europejskiej*,
- prof. dr hab. Jerzy Juchnowski (UWr, Polska) *Państwo polsko-litewskie europejskim mocarstwem. Uwarunkowania ustrojowo-społeczne. Relacje polsko-litewskie w czasie II wojny światowej. Idea federalistyczna*,
- doc. dr Vladas Sirutavicius (Instytut Historii Litwy, Wilno, Litwa) *Sovietinės sistemos liberalizacija ir etniniai konfliktai. Lietuvių ir Lietuvos lenkų etnopolitinis konfliktas 1988–1991 metais (Liberalizacja systemu sowieckiego a konflikty etniczne. Etnopolityczny konflikt pomiędzy Litwinami a Polakami na Litwie w latach 1988–1991)*,
- mgr Sabina Jakutowicz (SNPL i UAM Poznaniu, Polska, Litwa) *Wielokulturowość w fotografii Jana Bułhaka (1876–1950)*,
- dr Marta Ryniejska-Kiełdan (UWr, Polska) *Kultura w budowaniu projektów regionalnych. Dyplomacja kulturalna UE a dialog międzykulturowy*,
- prof. dr Bogusław Gruzewski *Transformacje ustrojowe a regulacja stosunków pracy w krajach Międzymorza*.

Po zakończeniu wystąpień odbywały się dyskusje, w trakcie których kierowano pytania do referujących bądź uzupełniano ich wystąpienia. Dyskusje i polemiki były tak rozległe, że zakończone

nie ich przeniosło się na kolejny punkt w programie konferencji – kolację.

Trzeciego dnia obrad odbyła się II sesja plenarna, której przewodniczyli: prof. dr hab. Zdzisław Julian Winnicki oraz prof. dr Henryk Malewski. Obrady plenarne II sesji rozpoczęły sprawozdania moderatorów syntetyzujące osiem sekcji tematycznych, po czym nastąpiła dyskusja panelowa na temat *Przyszłość mniejszości narodowych i „nowych” grup etnicznych w państwach europejskich: integracja czy asymilacja, wykluczenie czy samoizolacja?* Wzięli w niej udział: prof. dr hab. Marcei Kosman, prof. dr hab. Waldemar Paruch, prof. dr hab. Zbigniew Kurcz, dr hab. Jarosław Wołkonowski oraz dr Rimantas Miknys. Dyskusja panelowa była jednocześnie podsumowaniem trzydniowych obrad konferencyjnych. Okazało się, że podnoszone podczas konferencji zagadnienia dotyczące setnej rocznicy rozpadu imperiów, w aspekcie państwa narodowego i kwestii mniejszości narodowych w Europie, były i będą platformą do zrozumienia współczesnych problemów współistnienia różnych narodów w jednym państwie oraz bazą do analizy dobrych praktyk europejskich, a także wypracowania propozycji, usprawniających współżycie różnych grup narodowych i etnicznych w krajach europejskich.

Uczestnicy konferencji wyrazili nadzieję, że przekrojowa analiza tych zagadnień oraz przeprowadzona debata na temat najważniejszych problemów mniejszości narodowych pozwoli lepiej zrozumieć współczesne przejawy tych dylematów i przedstawić postulaty zmniejszające niewiedzę na ten temat oraz eliminujące pewne negatywne stereotypy i mity we wzajemnym postrzeganiu się większości i mniejszości. Oficjalnego zamknięcia konferencji dokonał prof. dr Henryk Malewski, stwierdzając, iż według jego oceny „cel konferencji został osiągnięty (...) a dyskurs wywołany konferencją jak i konfrontacja poglądów (...) przyczynią się do wypracowania nowych stanowisk badawczych (...)”. Dziękując serdecznie wszystkim uczestnikom, moderatorom paneli i sekcji oraz członkom Komitetu Organizacyjnego Konferencji, jednocześnie zaprosił wszystkich na przyszłoroczną – szóstą – konferencję naukową podając jednocześnie jej myśl przewodnią: *Od Unii Lubelskiej do Unii Europejskiej i ... (aspekty historyczne, społeczno-polityczne, prawne i kulturowe)*.

Jak co roku, dla chętnych uczestników konferencji organizatorzy konferencji zorganizowali wycieczkę turystyczno krajoznawczą. W tym roku trasa wycieczki wiodła do Zułowa³. Przewodnikiem wycieczki był dr Józef Szostakowski – członek SNPL oraz dyrektor Muzeum Władysława Syrokolmi w Borejkwoszczyźnie. W drodze do Zułowa uczestnicy odwiedzili kościół katolicki pw. Św. Kazimierza w Powiewiórkach (w majątku Sorokpol), w którym ochrzczono Józefa Klemensa Piłsudskiego⁴. W samym Zułowie, a dokładnie na ponad pięciu hektarach dawnego majątku Zułów, znajdują się: pamiątkowy dąb⁵, fundamenty dworu oraz aleja Pamięci utworzona przez kilkanaście dębów posadzonych w ostatnich latach dla upamiętnienia najważniejszych postaci ważnych dla Polski i Litwy⁶. W drodze powrotnej z Zułowa, uczestnicy wycieczka udali się na cmentarz na Rossie, gdzie złożyli kwiaty i zapalili znicze na grobie rodziny Piłsudskich i grobach legionistów.

³ Zułowo (lit. *Zalavas*) – wieś na Litwie, w okręgu wileńskim, w rejonie święciańskim, nad Mera, przy granicy z Białorusią. W 1867 roku w dworze Zułów, który znajdował się obok wsi Zułowo, urodził się (piątego grudnia) i spędził dzieciństwo Józef Piłsudski.

⁴ Kościół w Powiewiórkach zbudowany został w ostatnim ćwierćwieczu XVIII w., a gruntownie przebudowany w 1851 r. Na wyposażeniu znajduje się chrzcielnica, z której w grudniu 1867 r. był chrzczony, jako 10-dniowe niemowlę, Józef Piłsudski. Na chórze przetrwała wykonana przez parafian tablica z 1927 r. z napisem: „Kościół Sorokpolski, miejsce chrztu Marszałka Józefa Piłsudskiego, Wodza Narodu, od synów tej ziemi”. W archiwum parafialnym jest przechowywana księga chrztów miejscowej parafii spisana w języku rosyjskim. Znajduję się w niej m.in. wpis dotyczący chrztu Józefa Piłsudskiego następującej treści: „Rok 1867, dnia 15 grudnia w Sorokpolu, w kościele rzymskokatolickim ksiądz Tomasz Woliński, proboszcz tego kościoła ochrzcił z zachowaniem wszystkich obrządków Sakramentu imieniem Józef Klemens niemowlę pici męskiej urodzone tegoż 1867 roku dnia 5 grudnia w dobrach Zułów parafji Sorokpolskiej, syna małżonków ślubnych Józefa i Marji z Billewiczów Piłsudskich stanu szlacheckiego. Trzymali do chrztu Józef Marcinkowski z Konstancją Rogalską, oboje szlachetnie urodzeni.”

⁵ Dąb został, zasadzony w obrębie utrwalonych fundamentów dworu w Zułowie, w miejscu sypialni rodziców Marszałka, które wskazała Zofia Kadencowa, siostra J. Piłsudskiego. Dąb zasadził prezydent RP Ignacy Mościcki wraz z Marszałkową podczas uroczystości 10 października 1937 r.

⁶ Więcej na https://www.rmfm24.pl/fakty/polska/news-zulow-mala-ojczyzna-pilsudskiego-na-sprzedaz-od-lat-robujem,nId,2463857#utm_source=paste&utm_medium=paste&utm_campaign=firefox [Dostęp: 12.05.2018].

Rycina 1. Uczestnicy Konferencji w holu Domu Polskiego w Wilnie

Źródła: <http://www.snpl.lt/>. [Dostęp: 15.06.2018].

Rycina 2. Prof. dr Henryk Malewski i dr Zbigniew Siemak

Źródła: <http://kurierwilenski.lt/2018/04/20/v-miedzynarodowa-interdyscyplinarna-konferencja-naukowa-stowarzyszenia-naukowcow-polakow-litwy/>. [Dostęp: 15.06.2018]. Archiwum Grażyny Kędzierskiej.

Rycina 3. Uczestnicy Konferencji podczas sesji plenarnej

Źródło: <http://www.snpl.lt/>. [Dostęp: 15.06.2018].

Rycina 4. Dr Zbigniew Siemak i dr hab. Mieczysława Zdanowicz

Źródła: <http://www.snpl.lt/>. [Dostęp: 15.06.2018].

Rycina 5. Doc. dr Józef Szymeczek i prof. dr hab. Romuald Brazis

Źródło: <http://wilnoteka.lt/tresc/inauguracja-konferencji-naukowej-snp1-omniejszosciach-narodowych-w-europie>. [Dostęp: 15.06.2018].

Rycina 6. Dr hab. Henryka Ilgiewicz i dr hab. Joanna Januszewska-Jurkiewicz

Źródło: archiwum Grażyny Kędzierskiej

Rycina 7. Dr Grażyna Kędzierska w czasie wygłaszania referatu

Źródło: <http://wilnoteka.lt/tresc/inauguracja-konferencji-naukowej-snpl-o-mniejszosciach-narodowych-w-europie>. [Dostęp: 15.06.2018].

Rycina 8. W ostatnim dniu obrad. Na pierwszym planie dr hab. Jarosław Wołkonowski

Źródło: http://wilnoteka.lt/tresc/inauguracja-konferencji-naukowej-snpl-o-mniejszosciach-narodowych-w-europie_ [Dostęp: 15.06.2018].

Rycina 9. Tablica pamiątkowa ku czci Józefa Piłsudskiego i jego brata Bronisława

Źródło: archiwum Grażyny Kędzierskiej

Rycina 9. Pamiątkowy dąb w Żuławie na obszarze dawnego majątku, w którym urodził się spędził dzieciństwo Józef Piłsudski

Źródło: archiwum Grażyny Kędzierskiej

Dr hab. Małgorzata Jagodzińska

ORCID 0000-0002-9741-4378

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

Wydział Nauk Społecznych

Katedra Pedagogiki

**I KONGRES NAUKOWY
NIEPAŃSTWOWEJ WYŻSZEJ SZKOŁY
PEDAGOGICZNEJ
„CZŁOWIEK W DOBIE
WSPÓŁCZESNYCH WYZWAŃ I ZAGROŻEŃ”,
Majątek Howieny, 10-11 maja 2018**

W dniach 10-11 maja 2018 roku w Majątku Howieny koło Białegostoku odbył się I Kongres Naukowy Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Białymstoku pod hasłem „Człowiek w dobie współczesnych wyzwań i zagrożeń” zorganizowany przez Wydział Nauk Społecznych NWSP.

Celem Kongresu była ocena zagrożeń i wyzwań współczesności determinujących jakość życia i bezpieczeństwo człowieka, wymiana osiągnięć naukowych, doświadczeń i poglądów oraz dyskusja i prezentacja dorobku naukowego badaczy i teoretyków z uczelni i jednostek pozaakademickich z kraju i zagranicy.

Patronat honorowy nad Kongresem objęli: dr Marek Jasiński – prof. NWSP – Rektor NWSP w Białymstoku, nadinsp. Daniel Kołnierowicz – Komendant Wojewódzki Policji w Białymstoku, płk Rafał Lis – Dowódca 18. Białostockiego Pułku Rozpoznawczego w Białymstoku, prof. Ewa Drozda-Senkowska – Université Sorbonne Paris Cité, prof. Tomas Jablonsky – Katolicki Uniwersytet w Ružomberku.

Kongres zgromadził kilkudziesięciu uczestników, wśród których znaleźli się przedstawiciele ośrodków naukowo-dydaktycznych z kraju i zagranicy, takich jak:

- Uniwersytet Państwowy im. A.S. Puszkina w Brześciu,
- Pedagogická fakulta UMB v Banskej Bystrici,
- Pan-European University, Bratislava,
- Katolicki Uniwersytet Lubelski,
- Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie,
- Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach,
- Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie,
- Uniwersytet Technologiczno-Humanistyczny w Radomiu,
- Akademia Pomorska w Słupsku,
- Akademia Sztuki Wojennej w Warszawie,
- Wyższa Szkoła Nauk Pedagogicznych w Warszawie,
- Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku.

Uroczystego otwarcia dokonał JM Rektor Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej dr Marek Jasiński, zwracając uwagę na interdyscyplinarne podejście do zagadnień związanych z bezpieczeństwem człowieka.

Podczas obrad plenarnych wysłuchano 32 referatów, których tematyka oscylowała wokół hasła Kongresu *Człowiek w dobie współczesnych wyzwań i zagrożeń*. Zagadnienie przedstawiano w wielu różnych aspektach – pedagogicznym, psychologicznym, prawnym, filozoficznym, także z punktu widzenia nauk o obronności i nauk o bezpieczeństwie.

Warto zwrócić uwagę na miejsce obrad, którym była drewniana chata w leśnym kompleksie Majątku Howieny, nadająca odpowiedni klimat oraz atmosferę, nie zakłócająca jednak naukowego skupienia.

Refleksja naukowa wynikająca z prezentacji wystąpień i dyskusji sprowadza się do konstatacji, iż obecnie, dla człowieka żyjącego w dobie zagrożeń takich jak terroryzm i różnego rodzaju konflikty, potrzeba bezpieczeństwa stała się równorzędna potrzebom fizjologicznym. Tym bardziej, że poziom bezpieczeństwa nieustannie się zmienia i nie można go utrzymać na jednym pozio-

mie. Poszukiwane są nowe drogi i sposoby zapewniania bezpieczeństwa, zarówno na polu personalnym, jaki i niepersonalnym. W wystąpieniach zwracano uwagę, że w dobie zagrożeń bardzo ważna jest edukacja sustensywna dzieci, młodzieży i społeczeństwa. Podkreślano, że należy wzmocnić obszar pracy szkoły związany z higieną pracy umysłowej, zarówno w obszarze relacji interpersonalnych na płaszczyźnie nauczyciel-uczeń, nauczyciel-rodzic i nauczyciel-nauczyciel, jak i w sferze organizacji przestrzeni edukacyjnej. Należy też przygotowywać nauczycieli do nowych wyzwań, w tym do kształtowania postaw młodych ludzi wobec procesu starzenia się. Postulatem stała się afirmacja życia jako główny determinant minimalizacji zagrożeń współczesnego człowieka.

Władze Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej oraz Komitet Organizacyjny Kongresu bardzo dziękują wszystkim uczestnikom za przybycie, zaprezentowanie swoich badań i przemyśleń naukowych na forum zgromadzenia, za interesujące dyskusje w kularach oraz przyczynienie się do sympatycznego klimatu jaki towarzyszył Kongresowi.

Z wielką przyjemnością będziemy gościć Uczestników II Kongresu NWSP w roku 2019.

Leontyna Jakoniuk – Kanclerz NWSP
dr Marek Jasiński – Rektor NWSP
Komitet Organizacyjny Kongresu

Płk dr inż. Marek Strzoda

ORCID 0000-00017590-1012

Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa

Wydział Zarządzania i Dowodzenia

**IV KRAJOWA KONFERENCJA NAUKOWA Z CYKLU
„SPOŁECZEŃSTWO, GOSPODARKA, SIŁY ZBROJNE
– WYZWANIA DLA BEZPIECZEŃSTWA I ROZWOJU”,
Warszawa, 20 września 2018**

Po raz kolejny Instytut Zarządzania, Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Sztuki Wojennej we współpracy z Wojskowym Centralnym Biurem Konstrukcyjno-Technologicznym S.A. zorganizował ogólnopolską konferencję naukową z cyklu *Społeczeństwo, gospodarka, siły zbrojne*, pt. *Wyzwania dla bezpieczeństwa i rozwoju*.

W dniu 20 września 2018 r., na terenie Akademii Sztuki Wojennej w Warszawie zebrali się przedstawiciele środowiska naukowego, administracji publicznej oraz środowiska gospodarczego, których celem była wymiana poglądów w zakresie teoretycznych założeń oraz praktycznych rozwiązań w obszarze zarządzania publicznego, obronności i bezpieczeństwa, w tym ekonomiki bezpieczeństwa oraz polityki rozwoju. Szczególnie istotne było, aby w odniesieniu do poszczególnych obszarów wskazać relacje pomiędzy nim, zależności oraz współczesne zjawiska i trendy.

Tematyka konferencji obejmowała następujące zagadnienia:

1. Działania zmierzające do poprawy bezpieczeństwa społeczności lokalnych – dobre praktyki.
2. Znaczenie kapitału społecznego w kształtowaniu odporności społeczności lokalnych na zagrożenia.

3. Uwarunkowania współpracy służb mundurowych ze społecznościami lokalnymi.
4. Konsekwencje restrukturyzacji przemysłu zbrojeniowego oraz sił zbrojnych dla rozwoju społeczno-gospodarczego.
5. Filary kulturowe i etyczne bezpieczeństwa organizacji i państwa.
6. Współpracę organizacji publicznych i prywatnych na rzecz bezpieczeństwa i obronności.
7. Wymagania w zakresie kompetencji w organizacjach działających na rzecz bezpieczeństwa i obronności.
8. Uwarunkowania działalności badawczo-rozwojowej w sferze bezpieczeństwa i obronności.
9. Determinanty efektywnego zarządzania organizacjami działającymi na rzecz bezpieczeństwa i obronności.

Zebranych powitał dziekan Wydziału Zarządzania i Dowodzenia płk dr hab. Tadeusz Zieliński, a wprowadzenia w problematykę konferencji dokonał dyrektor Instytutu Zarządzania prof. dr hab. Stanisław Sirko.

Obrady toczyły się w ramach sesji plenarnej oraz czterech paneli. W sesji plenarnej przedstawiono cztery wystąpienia:

- prof. dr hab. Marian Cieślarczyk oraz dr hab. Agnieszka Filipek z Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach: *Silniejsze i słabsze elementy kulturowych filarów bezpieczeństwa w Polsce*,
- płk dr inż. Marek Strzoda z Akademii Sztuki Wojennej: *Wojska Obrony Terytorialnej w rozwoju społeczności lokalnych*,
- dr Rafał Panfil z Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Ciechanowie: *Paradygmat ekonomii bezpiecznej – o synergii działań partnerskich w społecznościach lokalnych*,
- prof. dr hab. Stanisław Sirko oraz dr hab. Marzena Piotrowska-Trybull z Akademii Sztuki Wojennej: *Wpływ wojska na poczucie bezpieczeństwa mieszkańców gmin*.

W toku panelu pierwszego przedstawiono wystąpienia:

- dr Barbara Jurkowska z Wydziału Zamiejscowego w Sulechowie Uniwersytetu Zielonogórskiego: *Uwarunkowania bezpieczeństwa lokalnego – przeciwdziałanie zagrożeniom i kształtowanie bezpiecznej przestrzeni publicznej*,

- Dr Justyna Stochaj z Wojskowej Akademii Technicznej: *Propozycje usprawnień zadań z zakresu obrony cywilnej*,
- mgr inż. Wojciech Gralec z Akademii Sztuki Wojennej: *Rola straży pożarnych i możliwości ich współpracy z wojskiem dla bezpieczeństwa społeczności lokalnych*,
- dr Adriana Bartnik z Politechniki Warszawskiej: *Mobbing w służbach mundurowych. Uwarunkowania społeczno-prawne*,
- dr Anna Orzyłowska z Wojskowej Akademii Technicznej oraz dr Aneta Nowakowska-Krystman z Akademii Sztuki Wojennej: *Projekcja administracji państwowej w opinii uczestników Regionalnego Ćwiczenia Obronnego*.

W czasie drugiego panelu zebrani wysłuchalinastępujących referatów:

- dr hab. prof. PŚ, Jarosław Kozuba z Politechniki Śląskiej: *Bezpieczeństwo lotnicze – rola czynnika ludzkiego*,
- mgr Sławomir Sobczak – Szef Produkcji WCBKT S.A.: *Wybrane problemy prowadzenia działalności badawczo-rozwojowej w przedsiębiorstwach produkcyjnych realizujących zadania na rzecz obronności państwa*,
- dr inż. Ryszard Lelito z Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego: *Nowoczesne rozwiązania dla obronności państwa w obszarze procesów*,
- mgr Beata Kuźniarek z Akademii Sztuki Wojennej: *Propozycje zmian w aktach normatywnych dotyczące przedsiębiorców o szczególnym znaczeniu gospodarczo-obronnym*,
- mgr Agnieszka Słota-Bohosiewicz z Akademii Sztuki Wojennej: *Przeciwdziałanie cyberszpiegostwu w organizacji. Testy bezpieczeństwa*.

Trzeci panel to wypowiedzi:

- dr Joanny Ważniewskiej z Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach: *Działania zmierzające do bezpieczeństwa zdrowotnego społeczności lokalnych – wybrane przykłady dobrych praktyk*,
- dr Edyty Płaskonki-Proszak oraz mgr Roberty Czarneckiej z Wyższej Szkoły Gospodarki w Bygdoszczy oraz z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Kujawsko-Pomorskiego:

Ćwiczenia TRE® jako narzędzie społeczności lokalnych w odpowiedzi na zagrożenia,

- dr inż. Waldemara Tadeusza Zakrzewskiego z Akademii im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim: *Wojska inżynieryjne społeczeństwu,*
- mgr Małgorzaty Ostrowskiej z Akademii Sztuki Wojennej oraz z 11 Mazurskiego Pułku Artylerii w Węgorzewie: *Zastosowanie metod ilościowych w ocenie rozwoju lokalnego na przykładzie gmin powiatu węgorzewskiego.*

Podczas ostatniego, czwartego panelu wysłuchano:

- dr Kariny Górskiej-Rożej z Akademii Sztuki Wojennej: *Problem kapitału społecznego w kształtowaniu odporności na zagrożenia w społecznościach lokalnych na przykładzie gminy,*
- mgr Marty Mironowicz z Akademii Sztuki Wojennej: *Działalność obywateli na rzecz bezpieczeństwa w środowisku lokalnym,*
- mgr Mateusza Lewnadowskiego z Zakładu karnego w Płocku: *Służba Więzienna dla społeczeństwa. Współpraca formacji z instytucjami oświatowymi,*
- mgr inż. Dawida Orłowskiego z Akademii Sztuki Wojennej oraz z 15 Mazurskiego Batalionu Saperów w Orzyszu: *Działalność 12 Partolu Rozminowania na rzecz bezpieczeństwa mieszkańców wybranych powiatów.*

Przedstawione podczas Konferencji wystąpienia obejmowały szerokie spektrum zagadnień będących inspiracją do spotkania przedstawicieli nauki i praktyki. Wiele z tych zagadnień plasowało się na poziomie lokalnym i regionalnym. Poszczególne referaty oraz toczona dyskusja koncentrowały się wokół kwestii kształtowania kultury bezpieczeństwa oraz jej uwarunkowań, relacji jednostek wojskowych z podmiotami lokalnymi oraz wpływu wojska na poczucie bezpieczeństwa społeczności lokalnych, współpracy wojska z jednostkami Straży Pożarnej oraz współpracy Służby Więziennej z instytucjami oświatowymi. Duża część dyskusji dotyczyła także uwarunkowań prawnych funkcjonowania przedsiębiorstw o szczególnym znaczeniu gospodarczo-obronnym oraz czynników wpływających na prowadzenie działalności badawczo-rozwojowej w przedsiębiorstwach produkcyjnych realizujących

zadania na rzecz obronności. Z dużym zainteresowaniem odno-
szono się także do zagadnień przeciwdziałania cyberszpiegostwu,
wyzwań w sferze bezpieczeństwa zdrowotnego oraz przeciwdzia-
łania zjawisku mobbingu w służbach mundurowych.

Na zakończenie organizatorzy podziękowali Uczestnikom
konferencji za wysoki poziom merytoryczny wystąpienia oraz wy-
stosowali zaproszenie do udziału w kolejnych spotkaniach na-
ukowych w Wydziale Zarządzania i Dowodzenia Akademii Sztuki
Wojennej. Ze szczegółami zagadnień prezentowanych podczas
konferencji będzie się można zapoznać po opublikowaniu mono-
grafii zawierającej referaty poszczególnych uczestników.
Partnerem medialnym wydarzenia były czasopisma Emergency
Medical Service oraz Public Health Forum, natomiast o promocję
wydarzenia zadbała Warszawska Organizacja Turystyczna.

NOTY

PaedDr. Miroslava Gašparová, PhD. – pracuje w Zakładzie Pedagogiki Podstawowej i Przedszkolnej Wydziału Pedagogiki Uniwersytetu Mateja Bela w Bańskiej Bystrzycy. W badaniach i publikacjach skupia się na problematyce kulturowej i społecznej, tak pod względem nauczania, jak i technologii kształcenia na poziomie podstawowym i przedszkolnym ofert edukacyjnych. Interesuje się głównie kulturowym i naturalnym dziedzictwem kraju i regionu, w kontekście nauczania podstawowych faktów, problemami dydaktyki historii naturalnej, integracją tematów przekrojowych w programach szkoły podstawowej, edukacją regionalną, w szczególności w zakresie środowiska i mediów oraz edukacją ruchu. Koncentruje się na wykorzystaniu środowiska zewnętrznego w procesie edukacji według programu *After School*, którego zadaniem jest integracja treści nauczania ze szczególnym uwzględnieniem lokalnej historii, nauk przyrodniczych i możliwości technicznego wspomagania nauczania.

Kontakt z Autorką: miroslava.gasparova@umb.sk

V súčasnosti členka katedry elementárnej a predškolskej pedagogiky Pedagogickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Vo svojej pedagogickej, vedeckej a publikačnej činnosti sa zameriava na oblasť spoločenskovedného, kultúrno-sociálneho, prírodovedného a technického poznávania na primárnom a predprimárnom stupni vzdelávania, zaoberá sa problematikou kultúrneho a prírodného dedičstva krajiny a regiónu najmä vo vyučovaní elementárnych reálií, problematikou didaktiky vlastivedy a elementárnych reálií, integráciou prierezových tém obsahu učiva primárneho vzdelávania, hlavne regionálnej výchovy, environmentálnej, mediálnej a dopravnej výchovy. Orientuje sa aj na potenciál externého prostredia pre edukačný proces, na mimoškolskú záujmovú činnosť. Venuje sa integrácii obsahu učiva s akcentom na vlastivedné, technické a prírodovedné reálie.

Kontaktovať autora: miroslava.gasparova@umb.sk

PaedDr. Ľubica Gerová, PhD. – vyštudovala v odbore Učiteľstvo všeobecno-vzdelávacích predmetov matematiku a brannú výchovu v roku 1985. Doktorandské štúdium ukončila v r. 2006 na Pedagogickej fakulte Univerzity Mateja Bela (PF UMB) v Banskej Bystrici. V súčasnosti vyučuje na PF UMB odborné a didaktické matematické disciplíny. Od r. 2010 pôsobí na Katedre elementárnej a predškolskej pedagogiky PF UMB v Banskej Bystrici. Predtým pôsobila na Katedre matematiky PF UMB a katedre matematiky Fakulty prírodných vied UMB v Banskej Bystrici (1990–2010). V súčasnosti vykonáva pedagogickú činnosť v študijných programoch Predškolská a elementárna pedagogika, Bc. a Učiteľstvo pre primárne vzdelávanie, Mgr. v internej i v externej forme štúdia v súčinnosti s elektronicky podporovanou výučbou prostredníctvom LMS Moodle. Orientuje sa na matematickú gramotnosť študentov učiteľstva predprimárneho a primárneho vzdelávania, problematiku matematických schopností žiakov s väčším záujmom o matematiku v primárnom vzdelávaní, odborné zabezpečenie matematickej súťaže pre žiakov sekundárneho vzdelávania (Matematická olympiáda v Banskobystrickom kraji). Je členom Jednoty slovenských matematikov a fyzikov na Slovensku, ktorá v matematickej sekcii pomáha školám v školských a voľnočasových aktivitách. Vedeckú časť práce realizuje prostredníctvom národných projektov (napr. VEGA, KEGA, ESF), výsledky priebežne prezentuje na vedeckých medzinárodných konferenciách.

The author graduated the field of Teaching general-educational subjects, mathematics and education of defence in 1985. She finished study PhD. at Faculty of Education at Matej Bel University (FE of MBU) in Banská Bystrica in 2006. She teaches theoretical and didactical mathematical disciplines at FE of MBU. She works at the Department of Elementary and Preschool Pedagogy at FE MBU in Banská Bystrica since r. 2010. Previously, she worked at the Department of Mathematics of FE MBU and Department of Mathematics at Faculty of Natural Sciences of MBU in Banská Bystrica (1990–2010). Now she teaches in study programmes of Pre-school and primary pedagogy (BA) and Primary education teaching (MA), in full-time and external form of study in conjunction with the electronically supported teaching through the LMS Moodle. The author focusses on students' mathematical literacy in their study the field Pre-primary and primary education, the mathematical abilities of the pupils with a greater interest in mathematics in primary education, on professional guarantee of mathematical competition for pupils of the secondary education (Mathematical Olympics in Banská Bystrica region). She is a member of the Unity of Slovak Mathematicians.

Kontakt z Autorką: lubica.gerova@umb.sk

Mgr Agnieszka Łazuk-Godlewska – psycholog, aktor scen muzycznych. Nagrodzona w konkursie na najlepszą pracę dyplomową organizowanym przez Dziekana Wydziału Nauk Społecznych Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Białymstoku. Pracuje w Wojewódzkim Szpitalu Zespolonym im. J. Śniadeckiego w Białymstoku na stanowisku psychologa w oddziale rehabilitacji neurologicznej. Ma na swoim koncie udział w licznych spektaklach oraz koncertach starając się łączyć oba pasjonujące ją kierunki.

Kontakt z Autorem: za pośrednictwem Redakcji.

Dr Hanna Hamer – psycholog społeczny i psychoterapeutka (poznawczo-behawioralna), wykładowczyni akademicka, w NWSW od utworzenia kierunku Psychologia, trenerka miękkich umiejętności społecznych. Autorka 23 książek (m.in. nagroda I stopnia przyznana przez rektora SGGW za podręcznik akademicki Psychologia Społeczna. Teoria i Praktyka) oraz 32 rozdziałów w różnych publikacjach. Wieloletnia kierowniczka Zakładu Psychologii w Katedrze Nauk Społecznych oraz Studium Doskonalenia Pedagogicznego w SGGW w Warszawie. Trzykrotnie przebywała na stypendiach naukowych w Anglii i Szkocji. W latach 1994–2016 prowadziła firmę szkoleniowo-doradczą. Meżatka, matka dwóch dorosłych córek. Kocha Mazury, Tatry i ludzi z poczuciem humoru.

Kontakt z Autorką: hannahamer@hannahamer.eu

Dr hab. Małgorzata Jagodzińska – doktor habilitowany nauk społecznych, profesor nadzwyczajny w Niepaństwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Białymstoku, wcześniej nauczyciel biologii, przyrody, konsultant metodyczny. Prowadzi badania w obszarach: edukacja ekologiczna/środowiskowa, bezpieczeństwo zdrowotne i jakość życia, pedagogika społeczna. Autorka bądź współautorka ponad 180 publikacji.

Kontakt z Autorką: gosia.jagod@gmail.com

Dr Agnieszka Ilendo-Milewska – psycholog, socjoterapeuta. Dyrektor Prywatnej Szkoły Podstawowej Informatyczno-Językowej w Białymstoku, asystent kierownika Katedry Psychologii Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Białymstoku. Autorka książki „Dysfunkcyjność uczniów gimnazjum”, Warszawa: Difin 2009 i współautorka licznych artykułów naukowych i metodycznych w obszarze psychologii społecznej i psychologii wychowawczej.

Kontakt z Autorką: ilendoa@wp.pl

Dr hab. Henryka Ilgiewicz – starszy pracownik naukowy Instytutu Badań Kultury Litwy w Wilnie (Litwa). Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie historii nadany w 1992 r. w Instytucie Historii Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu na podstawie rozprawy doktorskiej pt. *Chryścianizacja Litwy w świetle dotychczasowych badań*, stopień naukowy doktora habilitowanego nauk humanistycznych w zakresie historii – w 2007 r. w Instytucie Historii Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu na podstawie rozprawy pt. *Wileńskie towarzystwa i instytucje naukowe w XIX wieku* oraz wyniku kolokwium habilitacyjnego. Przedmiotem naukowych zainteresowań jest historia nauki i kultury Wileńszczyzny, wileńskie towarzystwa i instytucje naukowe, ochrona dziedzictwa narodowego w Wilnie w końcu XIX – pierwszej połowie XX wieku. Wydała książki *Wileńskie towarzystwa i instytucje naukowe w XIX wieku*, Toruń 2005; *Societates Academicae Vilnenses: Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Wilnie (1907–1939) i jego poprzednicy*, Warszawa 2008; *Biblioteka Państwowa im. Eustachego i Emilii Wróblewskich w Wilnie (1912–1939) oraz towarzystwa ją popierające*, Toruń 2015. Członkini Stowarzyszenia Polaków Naukowców Litwy, Polskiego Towarzystwa Naukowego na Obczyźnie, Stowarzyszenia Światowej Rady Badań nad Polonią, wchodzi do Rady Naukowej czasopism: „Przegląd Zachodni”, „Fides Biuletyn Bibliotek Kościelnych”, „Zagadnienia Społeczne”, „Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi”, „Rocznik Stowarzyszenia Naukowców Polaków Litwy”.

Kontakt z Autorką: ilgiewicz@mail.ru

Dr hab. Małgorzata Jagodzińska – doktor habilitowany nauk społecznych, profesor nadzwyczajny w Niepaństwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Białymstoku, wcześniej nauczyciel biologii, przyrody, konsultant metodyczny. Prowadzi badania w obszarach: edukacja ekologiczna/środowiskowa, bezpieczeństwo zdrowotne i jakość życia, pedagogika społeczna. Autorka bądź współautorka ponad 180 publikacji.

Kontakt z Autorką: gosia.jagod@gmail.com

Dr Grażyna Kędzińska – absolwentka chemii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Praca doktorska z kryminalistyki na Wydziale Prawa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Przez wiele lat pracownik wyższej uczelni policyjnej w Szczytnie. Naukowy teren poznawczy odzwierciedlony w publikacjach to kryminalistyka i kryminologia. W latach 1999–2012 pracownik naukowo-dydaktyczny Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Dydaktycznie przez wiele lat związana z Uniwersytetem w Białymstoku. Od 2000 roku w Niepaństwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej. Zainteresowania: historia kry-

minalistyki, film. Autorka ponad stu publikacji oraz redaktorka i współredaktorka pozycji książkowych takich jak: *Leksykon policyjny* (2001), *Policja-Etyka-Kościół* (2002), *Unia Europejska – wyzwanie dla polskiej Policji* (2003), *Policja a przemoc. Przeciwdziałanie przemocy wobec dzieci* (2004), *85 lat polskiej policji* (2004), *Kryminologia wobec współczesnych wyzwań cywilizacyjnych* (2010), *Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia techniki* (2011).

Kontakt z Autorką: gkedzierska@op.pl

Dr Andrzej Puliński – adiunkt w Katedrze Pedagogiki Wydziału Nauk Społecznych w Niepaństwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Białymstoku. Studia magisterskie w zakresie nauk społecznych ze specjalnością historia ukończył na Wydziale Humanistycznym byłej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie. W 2006 roku na Wydziale Nauk Społecznych i Sztuki Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego obronił rozprawę doktorską *Działalność opozycyjna młodzieży szkolnej i pracowników oświaty na Warmii i Mazurach w latach 1945–1956. Studium historyczno-pedagogiczne*, uzyskując stopień doktora nauk humanistycznych. Jest autorem 21 artykułów naukowych i jednej monografii. Jego zainteresowania naukowe koncentrują się wokół zagadnień związanych z historią wychowania, historią polityki, państwa i prawa, pedagogiką porównawczą i resocjalizacją.

Kontakt z Autorem: za pośrednictwem Redakcji.

Płk mgr Bogdan Sowa – oficer Wojska Polskiego, pracownik urzędu Ministra Obrony Narodowej. Absolwent Wyższej Szkoły Oficerskiej im. T. Kościuszki we Wrocławiu. W 2004 roku uzyskał tytuł magistra administracji w Kolegium Nauk Społecznych i Administracji Politechniki Warszawskiej, a w 2008 roku ukończył studia podyplomowe w Wyższej Szkole Ekonomicznej w Warszawie w zakresie zarządzania zasobami ludzkimi. Aktualnie zajmuje się pracą z zakresu zarządzania kadrami w Departamencie Kadr MON, w obszarze kadry kierowniczej Sił Zbrojnych. Współpracuje z Akademią Sztuki Wojennej w zakresie organizacji kształcenia żołnierzy zawodowych w obszarze personalnym.

Kontakt z Autorem: za pośrednictwem Redakcji.

Dr Zbigniew Siemak – absolwent historii byłej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie, doktor nauk humanistycznych. Praca doktorska *Policja Państwowa w województwie lubelskim w latach 1919–1939* obroniona w 2001 r. Autor około 100 opracowań z zakresu historii policji, historii państwa i prawa oraz zarządzania kryzysowego w Policji. Jest także twórcą prawie 300 biogramów policjantów zamordowanych na

Wschodzie przez NKWD i wielu inskrypcji nagrobnych na cmentarzu w Miednoje.

Kontakt z Autorem: za pośrednictwem Redakcji.

Płk dr inż. Marek Strzoda – absolwent Wyższej Szkoły Oficerskiej we Wrocławiu, Akademii Obrony Narodowej oraz Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie. W latach 1988–1994 zajmował stanowiska dowódcze w 42 pułku zmechanizowanym w 11 Dywizji Kawalerii Pancерnej. W latach 1996–2009 był pracownikiem naukowo-dydaktycznym w Wydziale Wojsk Lądowych Akademii Obrony Narodowej. Prowadził badania w zakresie systemu dowodzenia oraz wdrażania do resortu Obrony Narodowej współczesnych metod zarządzania. W latach 2009–2016 pracował w Zespole Analiz Strategicznych Departamentu Transformacji oraz Zespole Zarządzania Strategicznego Ministerstwa Obrony Narodowej. Jest autorem szeregu publikacji oraz wychowawcą dużego grona studentów. W latach 2010–2016 był pracownikiem Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Białymstoku. Ekspert Ministerstwa Obrony Narodowej w pracach nad dokumentami strategicznymi państwa w zakresie bezpieczeństwa oraz zarządzania instytucjami publicznymi. Obecnie zajmuje stanowisko głównego specjalisty w Komendzie Akademii Sztuki Wojennej, a zadania naukowe i dydaktyczne realizuje w Wydziale Wojskowym. Obszarem jego działalności naukowej i praktycznej jest kontrola zarządcza, doskonalenie funkcjonowania organizacji publicznych, planowanie działalności oraz system kierowania i dowodzenia Siłami Zbrojnymi RP. Członek Towarzystwa Naukowego Prakseologii oraz Stowarzyszenia „Powermetric Research Network”.

Kontakt z Autorem: za pośrednictwem Redakcji.

WYMOGI EDYTORSKIE

- Edytor tekstu Word (format doc. lub docx.).
- Styl czcionki: Bookman Old Style.

Struktura artykułu

- Redakcja przyjmuje teksty w kategoriach: oryginalny artykuł, doniesienie o wynikach badań, artykuł przeglądowy, artykuł recenzyjny, artykuł popularnonaukowy, studium przypadku, sprawozdanie z kongresu, konferencji, sympozjum lub seminarium.
- Tekst w kategoriach: oryginalny artykuł, doniesienie o wynikach badań lub artykuł przeglądowy powinien być podzielony na części opatrzone śródtytułami. Dla dobrego i poprawnego odbioru tekstu należy wyróżnić następujące części: wprowadzenie w tematykę (np. definicje, klasyfikacje, stan badań, informacje statystyczne o zjawisku), rozwinięcie prezentowanych kwestii (np. metodologia badań własnych, opis badań własnych, oraz podsumowanie (zakończenie, wnioski). Część będąca rozwinięciem może dzielić się na mniejsze części, każda opatrzona śródtytułem.
- Objętość artykułu powinna mieć przynajmniej 20.000 znaków, lecz sugerowane jest nieprzekraczanie 30.000 znaków. Liczba ta obejmuje znaki ze spacjami, pola tekstowe, przypisy dolne, końcowe oraz bibliografię załącznikową.
- Poniżej tytułu artykułu należy umieścić streszczenie (100 do 200 wyrazów lub 1000 do 1500 znaków) i słowa kluczowe (5 – 10) w języku artykułu, tytuł, streszczenie i słowa kluczowe w języku angielskim, tytuł, streszczenie i słowa kluczowe w języku polskim, jeśli tekst jest opracowany w innym języku.
- Informacje o autorze: stopień lub tytuł naukowy, tytuł zawodowy, imię, nazwisko, afiliację (uczelnia, wydział, katedra lub inna instytucja) pisane *kursywą* należy umieścić w lewym górnym rogu strony tytułowej artykułu.

- Do artykułu należy dołączyć biogram autora obejmujący: nazwę ukończonej uczelni, kierunek i rok, przebieg kariery zawodowej, zainteresowania naukowe, krótki opis dorobku naukowego ewentualnie działalność dodatkową (np. członkostwo w towarzystwach naukowych, współpraca z innymi placówkami oświatowymi) oraz rodzaj kontaktu z czytelnikiem (osobiście z podaniem adresu mailowego lub za pośrednictwem redakcji).

Tekst podstawowy

- Wielkość czcionki tekstu podstawowego – 11 pkt.
- Interlinia (światło) tekstu podstawowego – 1,5 wiersza.
- Marginesy standardowe – wszystkie po 2,5 cm.
- Wcięcie akapitowe powinno być wykonane pojedynczą tabulacją tj. 1,25 cm.
- W funkcji „Akapit” odstęp przed i po należy ustawić na 0 pkt.
- Tytuł artykułu powinien być napisany czcionką 14 pkt. Bookman Old Style z wytłuszczeniem oraz wyśrodkowany.
- Śródtytuły powinny być napisane czcionką Bookman Old Style, 12 pkt. z wytłuszczeniem oraz wyśrodkowane.
- Śródtytuły powinny być wyśrodkowane, nie numerowane.
- Śródtytuły należy oddzielić od tekstu głównego od góry i od dołu pojedynczą interlinią.
- Jako sposób wyróżnienia w tekście stosuje się dla zwrotów w językach obcych (np. angielski, niemiecki, łaciński) wyłącznie kursywę, a dla zwrotów w języku polskim wytłuszczenie.
- Nie należy stosować podkreśleń i druku rozstrzelonego.
- Wypunktowania należy dokonywać znakiem — .
- Imię i nazwisko pojawiające się pierwszy raz należy zapisać w pełnym brzmieniu, przy ponownym pojawieniu się podaje się inicjał imienia i nazwisko.
- Odsyłacz cyfrowy przypisu należy umieścić bezpośrednio po fragmencie, do którego odnosi się przypis (przed kropką kończącą zdanie).
- Nie należy stosować tzw. twardych spacji.
- Nie należy przenosić tzw. bękartów i wdów.

Przypisy

- Tekst przypisu dolnego powinien być pisany czcionką: Bookman Old Style, 9 pkt.
- Interlinia (światło) przypisów – 1,0 wiersz.
- Tekst wyjustowany.

- Tytuł książki podaje się *kursywą*, tytuł czasopisma w „cudzysłowie”.
- W kolejnych przypisach odnoszących się do pozycji już cytowanych stosuje się odpowiednio zapis w języku łacińskim: *ibidem*, *op. cit.* lub *passim*.
- Każdy przypis powinien kończyć się kropką.
- Format przypisów: jest dopuszczalny wg systemu harwardzkiego *autor-rok*, systemu vancouverskiego *autor-numer* lub oksfordzkiego *tradycyjnego*.
- Przypisy w systemie oksfordzkim *tradycyjnym* powinny być zamieszczone u dołu strony (przypisy dolne).
- Niezależnie od stosowanego systemu przypisów jest wymagana bibliografia załącznikowa posortowana alfabetycznie według nazwisk autorów.

Tabele, wykresy i ryciny

- Tekst w tabelach powinien być pisany czcionką: Bookman Old Style, 10 pkt.
- Opisy tabel, wykresów i rycin (zdjęć, schematów, map, itp.) powinny być zlokalizowane bezpośrednio nad nimi (bez światła).
- Tabele, wykresy i ryciny powinny być numerowane w każdej kategorii oddzielnie.
- Tytuły tabel, wykresów i rycin powinny być wyrównane do lewej, pisane czcionką: Bookman Old Style, 11 pkt.
- Źródło należy umieścić pod tabelą, wykresem i ryciną, wyrównane do lewej, pisane czcionką: Bookman Old Style, 9 pkt, interlinia 1,0.

UWAGA!

Wydawca zastrzega sobie prawo odrzucenia artykułów niedostosowanych do wymogów edytorskich oraz skracania artykułów zbyt obszernych.

РЕДАКЦИОННЫЕ ТРЕБОВАНИЯ

- Текстовый редактор Word (формат doc. или docx.).
- Стиль шрифта: Bookman Old Style
- Размер шрифта основного текста - 11 пт.
- Размер шрифта сносок - 10 пт.
- Междустрочный интервал основного текста – 1,5 строки.
- Поля - все 2,5 см. Выравнивание текста по ширине.
- Абзацный отступ – одна табуляция (1,25 см).
- Интервал перед абзацем и после него не добавляется.
- Для выделения фраз на иностранном языке (например, английском, немецком, латинском), используется исключительно *курсив*, а для фраз на польском – **жирный шрифт**.
- Не используйте подчеркивание и разреженную печать.
- Названия книг выделяются *курсивом*, названия журналов берутся в "кавычки".
- Маркированные списки оформляются с помощью знака – .
- Фамилия и имя, появляясь в тексте впервые, должны быть записаны полностью, при повторном упоминании пишется только фамилия и инициалы.
- Цифровая ссылка на сноску должна быть размещена непосредственно после фрагмента текста, к которому относится сноска (перед точкой в конце предложения).
- Размер шрифта заголовка 14 пт, шрифт **жирный** Bookman Old Style с выравниванием по центру.
- Размер шрифта подзаголовков 12 пт, шрифт **жирный** Bookman Old Style с выравниванием по центру.
- Подзаголовки не нумеруются.
- Подзаголовки отделяются от основного текста сверху и снизу одним интервалом.
- Не используйте так называемые неразрывные пробелы и автоматическую расстановку переносов.
- Объем статьи должны быть в пределах от 20000 до 30000 символов. Сюда входят пробелы, текстовые поля, постраничные и концевые сноски.
- Информация об авторе, включающая научную степень (звание), должность, имя, фамилию, название учреждения (кафедра,

факультет, университет), размещается в верхнем левом углу первой страницы статьи и пишется *курсивом*.

- К статье прилагается краткая биография автора, содержащая следующую информацию: образование, какое учебное заведение закончил, этапы профессиональной карьеры, научные интересы, краткое описание научных достижений, неосновная деятельность (например, членство в научных обществах, сотрудничество с другими учебными заведениями), а также предпочитаемый способ общения с читателями (лично или через редакцию).
- Статья должна содержать перевод информации об авторе, названия статьи на польский и английский языки, а также резюме на польском и английском языках (не менее 200 знаков), ключевые слова на польском и английском языках (5-10). Все это размещается после основного названия в начале статьи.
- В конце статьи размещается библиография.
- Статья на иностранном языке (кроме английского) должна сопровождаться названием и резюме на языке статьи, а также на английском и польском языках.

Таблицы, графики и рисунки

- Названия таблиц, и рисунков (фотографий, схем, карт и т.п.) должны быть расположены непосредственно над ними (без интервала).
- Таблицы, графики и рисунки нумеруются отдельно.
- Название располагается над таблицей или рисунком, выравнивается по левому краю и пишется шрифтом Bookman Old Style, 11 пт.
- Источник таблицы или рисунка располагается под таблицей или рисунком, выравнивается по левому краю и пишется шрифтом Bookman Old Style, 10 пт.
- Текст в таблицах должен быть написан шрифтом Bookman Old Style, 10 пт.

Постраничные сноски

- Сноски должны быть написаны шрифтом Bookman Old Style, 9 пт.
- Междустрочный интервал сноски – 1,0.
- В сносках не указываются названия издательств.

- В сносках, относящихся к ранее процитированным источникам, применяется запись на латыни: *ibidem*, *op.cit.* или *passim* (что означает *там же*).
- Каждая сноска должна заканчиваться точкой.
- Допускается один из следующих стилей формата сносок: Гарвардский *автор-год*, Ванкуверский *автор-номер* или Оксфордский *традиционный*.
- Сноски в Оксфордском *традиционном* стиле должны быть размещены в конце текущей страницы (постраничные сноски).
- Постраничные сноски содержат следующую информацию об источниках:
 - авторские источники (указываются все авторы):
В.Т. Кондрашенко, С.А. Игумнов, *Девиянтное поведение у подростков: диагностика, профилактика, коррекция*, Минск 2004, с. 23.
 - коллективные исследования (сборники):
И.В. Дубровина (ред.), *Педагогика психологического образования*, Екатеринбург 2000, с. 48-56.
 - фрагменты коллективных исследований (сборников):
С.С. Коцевич, *Использование активных игротехник в процессе преподавания культуры речи*, [в:] В.И. Сенкевич (ред.), *Имя и слово*, Брест 2013, с. 109-117.
 - статьи в журналах:
З.И. Гришанова, Е.В. Левченко, *К вопросу о диагностике психического здоровья личности*, „Прикладная психология” 2002, № 2, с. 90-96.
 - статьи из Интернета:
World heritage list. UNESCO, World Heritage Centre. Mode of access. <http://whc.unesco.org/en/list>. (Date of access: 15.02.2014.)
<http://www.ies.krakow.pl/wydawnictwo/prokuratura/pdf/.pdf> (доступ 20.10.2011 г.).
 - законодательные акты:
Конвенция Организации Объединенных Наций о договорах международной купли-продажи товаров (заключена в г. Вене 11.04.1980 г.) // КонсультантПлюс. Россия / ЗАО «КонсультантПлюс». – М., 2014.
 - сноски, не относящиеся к непосредственному источнику:
Э. Фромм, *Бегство от свободы*, Москва 1990, с. 122, по: Е.В. Змановская, *Девиянтология*, Москва 2004, с. 20.

- Независимо от используемого стиля сносок, обязательным является наличие библиографического списка, который оформляется в соответствии с требованиями:
 - 1) Библиографический список оформляется в алфавитном порядке (по фамилиям авторов).
 - 2) В библиографии не указываются страницы используемых источников.
 - 3) Указание названий издательств требуется только для иностранных источников (не польских).
 - 4) При оформлении библиографического списка необходимо пользоваться следующими схемами:
- авторские источники (указываются все авторы):
Кондрашенко В.Т., Игумнов С.А., *Девиянтное поведение у подростков: диагностика, профилактика, коррекция*, Минск 2004.
- коллективные исследования (сборники):
Дубровина И.В. (ред.), *Педагогика психологического образования*, Екатеринбург 2000.
- фрагменты коллективных исследований (сборников):
Коцевич С.С., *Использование активных игротехник в процессе преподавания культуры речи*, [в:] В.И. Сенкевич (ред.), *Имя и слово*, Брест 2013.
- статьи в журналах:
Гришанова З.И., Левченко Е.В., *К вопросу о диагностике психического здоровья личности*, „Прикладная психология” 2002, № 2.

ВНИМАНИЕ!

Издатель оставляет за собой право отклонения материалов, не соответствующих требованиям редакции, и сокращения статей, объем которых превышает установленные пределы.

РЕЦЕНЗОВАНИЕ ТЕКСТОВ

- Do oceny tekstu powołuje się dwóch recenzentów.
- Recenzentów wskazuje Redaktor Naczelny uwzględniając zalecenia Rady Naukowej.
- W przypadku tekstów powstałych w języku obcym, co najmniej jeden z recenzentów jest afiliowany w instytucji zagranicznej innej niż narodowość autora pracy.
- Recenzenci nie uzyskują informacji o autorze(rach) tekstu. Autor(rzy) nie uzyskują informacji o recenzentach tekstu.
- Recenzja jest w formie pisemnej i kończy się wnioskiem co do dopuszczenia artykułu do publikacji lub jego odrzucenia.
- Procedura recenzowania publikacji i formularz recenzencki są podane do publicznej wiadomości na stronie internetowej *Czasopisma*.
- Rada Naukowa i Kolegium Redakcyjne czasopisma *Zagadnienia Społeczne* są przeciwne wszelkim przejawom nierzetelności naukowej oraz łamaniu i naruszaniu zasad etyki obowiązujących w nauce.

РЕЦЕНЗИРОВАНИЕ МАТЕРИАЛОВ

- Для рецензирования предоставленных материалов привлекается два рецензента.
- Рецензентов назначает главный редактор с учетом рекомендаций Ученого Совета.
- Для рецензирования статьи на иностранном языке хотя бы один из рецензентов приглашается из учреждений зарубежных стран, за исключением страны автора.
- Рецензенты не получают информацию об авторе(ах) материалов. Автор(ы) не получают информацию о рецензентах статьи.
- Рецензия предоставляется в письменной форме и заканчивается выводом о рекомендации статьи к публикации либо ее отклонении.
- Порядок рецензирования публикаций и бланк рецензии размещены на интернет-странице журнала *Социальные проблемы*.
- Ученый Совет и Редакционная Коллегия журнала выступают против любых проявлений научной недобросовестности и нарушения этических норм, принятых в науке.

PROJEKT OKŁADKI

Adam Jakoniuk

REDAKCJA TECHNICZNA

Grażyna Kędzierska
Ewa Frymus-Dąbrowska

SKŁAD I ŁAMANIE

Ewa Frymus-Dąbrowska

WYDAWCA

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku
Aleja Jana Pawła II 91, 15-703 Białystok
tel.: 85 742 01 99; e-mail: nwsp@nwsp.bialystok.pl;
www.nwsp.bialystok.pl

Czasopismo jest finansowane ze środków
Niepaństwowej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Białymstoku

Wersją referencyjną jest wersja papierowa

Na stronie internetowej www.czasopismo.nwsp.pl
zgodnie z polityką otwartego dostępu do nauki są do pobrania:
całe wydanie każdego tomu oraz osobno każdy artykuł naukowy

Wymogi edytorskie, zasady recenzowania tekstów,
druki recenzji (PDF i WORD)
są dostępne na stronie internetowej: www.czasopismo.nwsp.pl
W wersji papierowej są dostępne wymogi edytorskie
i zasady recenzowania tekstów

Polityka publikacyjna Czasopisma opiera się na
Kodeksie Etyki Pracownika Naukowego
[http://www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2014_02/
2ae2188ff8670eed98ede50de1e9007f.pdf](http://www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2014_02/2ae2188ff8670eed98ede50de1e9007f.pdf) oraz
wytucznych Komitetu do spraw Etyki Publikacyjnej
(COPE – Committee on Publication Ethics)

Ciąg znaków w nagłówku każdego tekstu oznacza:
skrót nazwy czasopisma z numerem ISSN/
datę wpływu tekstu do Redakcji/
datę zatwierdzenia do druku/datę opublikowania/
kolejny numer w wydaniu.

Czasopismo ukazuje się co sześć miesięcy.

ISSN: 2353-7426

AFILIACJA

Niepaństwowa Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Białymstoku

NAKLAD: 100 egzemplarzy

DRUK

Wydawnictwo PRYMAT. Mariusz Śliwowski

ul. Hetmańska 42; 15-727 Białystok

tel. 602 766 304, e-mail: prymat@biasoft.net; www.prymat.biasoft.net

